

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**XIX. YÜZYILIN ÖNEMLİ ŞAHSİYETLERİNDEN
YAKUP HAN'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE
TUHFETÜ'L-İHVÂN ADLI ESERİ
(İnceleme-Tenkitli Metin)
(Yüksek Lisans Tezi)**

Feyza Nur KARAAĞAÇLI

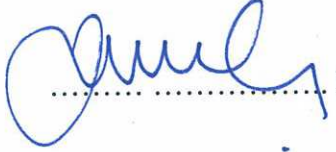
**Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
Danışman**

**RİZE
2019**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında, Feyza KARAAĞAÇLI tarafından hazırlanan *XIX. Yüzyılın Önemli Şahsiyetlerinden Yakup Han'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Tuhfetü'l-İhvân Adlı Eseri (İnceleme-Tenkitli Metin)* başlıklı bu çalışma, 11/10/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Seda UYSAL BOZASLAN........ Kabul/ ~~Red~~

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait ÇALKA... Kabul/ ~~Red~~

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Elif Şebnem DEMİRCİ........ Kabul/ ~~Red~~

10.12.2019
Doç. Dr. Ahmet YANIK
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 11/10/2019

Feyza Nur KARAAĞAÇLI

ÖN SÖZ

XIX. yüzyıl her ne kadar Osmanlı edebiyatının son bulduğu bir yüzyıl olsa da bu yüzyılda yaşayıp klasik üslupta eserler kaleme almış önemli şahsiyetler mevcuttur. Bu şahsiyetlerin günümüzde tanınması ve tanıtılması klasik edebiyat açısından önemlidir. Bu düşünceler doğrultusunda XIX. asırda yaşamış olan Yakup Han'ın hayatı, eserleri ve edebi kişiliği tanıtılmaya çalışılmıştır.

XIX. yüzyılda Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı geniş bir nüfuza sahiptir. Buna rağmen bu yüzyılda klasik edebiyatı temsil edenler de mevcuttur. Aynı zamanda bu yüzyıl tercüme faaliyetlerinin yoğun olduğu bir dönemdir. Gerek Batı gerekse Doğu edebiyatından yapılan tercümeler bu yüzyılda artış göstermiştir. Yakup Han da Doğu edebiyatının mümtaz şahsiyetlerinden Molla (Mevlâna) Câmi'nin *Levâiyh* isimli eserini *Tuhfetü'l-İhvân fî Marifet-i Sırr-ı İhâta-i Yezdân* ismiyle tercüme etmiştir.

Çalışma “XIX. Yüzyılın Önemli Şahsiyetlerinden Yakup Han'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve *Tuhfetü'l-İhvân* Adlı Eseri” adını taşımaktadır. Bu çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde Yakup Han'ın yaşadığı Kaşgar coğrafyası hakkında bilgi verilmiştir. Bu coğrafyanın siyasi koşulları nedeniyle Yakup Han'ın Anadolu coğrafyasına geliş nedeni açıklanmıştır. Birinci bölümde Yakup Han'ın hayatı, yazdığı eserler tanıtılmıştır. İncelenen eser üzerinden de Yakup Han'ın edebi kişiliği açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde incelenen eserin şekil ve muhteva özellikleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Yakup Han'ın çalışmamıza konu olan eserinin transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Bu eserin çalışılmasındaki maksat Orta Asya ve Anadolu coğrafyasının irtibat halinde olduğunu yazar, eser ve dönem bağlamında ele alarak ortaya koymak ve Molla Câmi'nin *Levâiyh* adlı Farsça eserinin Yakup Han tarafından Türkçeye olan çevirisini incelemektir.

Bu çalışmada hayatım boyunca her daim yanımda olan ve bugünlerimin mimarı olan anneme, tez konumu bulmamda yardımcı olan,engin bilgileriyle yoluma ışık tutan, çalışmam boyunca yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren

danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA'ya, Farsça rubâî çevirilerini günümüz Türkçesine aktarmada yardım eden Zeynep JAWADÎ hocama ve Şafak KİRAZ'a, tezi tamamlama sürecinde desteklerini esirgemeyen kıymetli hocam Arş. Gör. Songül KARACA'ya, değerli arkadaşım Yavuz (Ferman) KILIÇ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Feyza Nur KARAAĞAÇLI

RİZE, 2019

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN	3
ÖN SÖZ.....	4
ÖZET	9
ABSTRACT	10
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ	12

BİRİNCİ BÖLÜM

YAKUP HAN'IN HAYATI EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Yakup Han'ın Hayatı	22
1.2. Yakup Han'ın Eserleri.....	24
1.2.1. Ayân-ı Sâbite Risalesi	24
1.2.2. Kitâbu'r-Rumûz ve'l-Emsâli'l-Lâhutiye Tercümesi	24
1.2.3. Miftâhu'l-Gayb Tercümesi	25
1.2.4. Tasavvuf Risalesi	25
1.2.5. Tavzîhu'l-Beyân.....	25
1.2.6. Tuhfetü'l-İhvân	26
1.3. Yakup Han'ın Edebi Kişiliği	26

İKİNCİ BÖLÜM

TUHFETÜ'L-İHVÂN ÜZERİNE

2.1. Eserin Şekil İncelemesi	29
2.1.1. Tuhfetü'l-İhvân'ın Nüshalarının Tavsifi	29
2.1.2. Tuhfetü'l-İhvân'ın Telif/ İstinsah Yeri ve Tarihi	32
2.2. Eserin Muhtevası	33

2.2.1. Lâyhalar	37
2.2.2. Rubâîler	43
2.3. Tuhfetü'l İhvân'da Geçen Tasavvufî Terimler	60
2.3.1. A'yân-ı Sâbite	60
2.3.2. Cüz' ve Kül (Küll).....	61
2.2.3. Fenâ ve Fenâ-i Fenâ.....	62
2.3.4. Feyz-i akdes ve Feyz-i mukaddes	63
2.3.5. Kenz-i Mahfî.....	63
2.3.6. Kesret ve Vahdet	64
2.3.7. Mâsivâ	64
2.3.8. Nispet.....	65
2.3.9. Tefrika ve Cem.....	66
2.3.10. Tevhid.....	67
2.3.11. Vahdet-i Şuhûd.....	68
2.3.12. Vahdet-i Vücûd	69
2.3.13. Zâhir ve Bâtın.....	73
2.4. Yakup Han'ın Eserini Kaleme Alırken Faydalandığı Şahsiyetler ve Eserler	75
2.4.1. Şeyh Sadrettin Konevî ve Kitab-ı Nusûs	75
2.4.2. Abdullah Ensarî.....	77
2.4.3. Ferîdüddin Attâr ve Mantıku't-Tayr.....	77
2.4.4. Molla Câmi ve Levâyih	79
2.4.5. Şebüsterî ve Gülşen-i Râz.....	81
2.4.6. İbnü'l-Arabî ve Füsûsu'l-Hikem	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

3.1.Tenkitli Metin Oluştururken İzlenen Yöntem	86
3.2. Transkripsiyon Alfabesi	88
3.3. Tenkitli Metin	89
SONUÇ	125
KAYNAKLAR.....	127
EKLER.....	131
EK-1: SÖZLÜK.....	131
EK-2: TIPKIBASIM.....	138
ÖZ GEÇMİŞ.....	200

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA

Hazırlayan: Feyza Nur KARAAĞAÇLI

Yıl: 2019

Sayfa Sayısı: 200

ÖZET

Tez çalışması giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Bu çalışma “*XIX. Yüzyılın Önemli Şahsiyetlerinden Yakup Han’ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Tuhfetü’l-İhvân Adlı Eseri*” adını taşır.

Bir müellifi ve eser(ler)ini tanıtmak için müellifin yaşadığı devir, bu devrin siyasi ekonomik şartlarının bilinmesi önemlidir. Bu nedenle çalışmanın giriş bölümünde, müellifin yaşadığı Doğu Türkistan coğrafyası ve bu coğrafyanın siyasi, edebi durumu üzerinde durulmuştur.

Tez çalışmasının birinci bölümünde, Yakup Han’ın hayatı, eserleri ve edebi kişiliği ele alınmıştır. İkinci bölümünde ise üzerine çalışılan “*Tuhfetü’l-İhvân*” adlı eser şekil ve muhteva açısından incelenmiştir. Üçüncü bölümde metin, transkripsiyon sistemi günümüz harflerine aktarılmıştır. Sonuç kısmında çalışmamızda elde edilen bulgulardan ve ulaşılan sonuçlardan bahsedilmiştir. Çalışmanın son kısmına sözlük ve kaynakların ardından “*Tuhfetü’l-İhvân*” adlı eserin nüshalarının tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: XIX. yüzyıl, Seyyid Yakup Kaşgarî, “*Tuhfetü’l-İhvân*”, vahdet-i vücûd, rubâî.

Recep Tayyip Erdoğan University Graduate School of Social Sciences

Department: Turkish Language and Literature

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Doç. Dr. Mehmet Sait ÇALKA

Author: Feyza Nur KARAAĞAÇLI

Year: 2019

Pages: 200

ABSTRACT

The thesis consists of an introduction and three chapters. This work is named as the life, literary personality and the work named “*The Life, Literary Personality and The Work Named as Tuhfetul-İhvan of Yakup Han one of most important figures of 19th century.*”

In order to introduce an author and his work(s), it is important to know the political economic conditions of the period in which the author lived. So in the introduction part of the study, it is focused on the geography of East Turkistan where the author lived and the political, literal situation of this geography.

In the first part of the thesis, the life, Works and literary personality of Seyyid Töre Yakup Han are discussed. As for the second part, the work named as “*Tuhfetü'l-İhvân*” which is being studied, is analysed in terms of form and content. In the third part, the transcription system of the text is transferred to today's letters. In the evaluation and conclusion part, the findings and the conclusions which are reached in our study are mentioned. The last part of the study, followed by dictionaries and references, involves the printing of copies of the book “*Tuhfetü'l-İhvân.*”

Keywords: XIX. century, Seyyid Yakup Kaşgarî, “*Tuhfetü'l-İhvân*”, vahdet-i vücûd, rubâî.

KISALTMALAR

A.	Atatürk Kitaplığı
bk.	Bakınız
çev.	Çeviren
c.	Cilt
H	Hicrî
M	Milâdî
M.	Millet Kütüphanesi
no.	Numara
S	Sayı
s.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyânet Vakfı
vb.	ve benzeri
vs.	Vesâire
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

I. Geçmişten Bugüne Doğu Türkistan

Günümüzde dünya üzerinde yaşayan Türklerin birçoğu Türkiye sınırları dışında varlığını sürdürmektedir. Bu Türklerin büyük bir kısmı kutsal bir değer olarak gördükleri bağımsızlık duygusuna kavuşmuştur. Bazılarının ise bağımsızlık mücadelesini halen devam ettirmekte olduklarını söylemek mümkündür. Doğu Türkistan coğrafyasında yaşayan Türkler de bu mücadeleyi sürdürenlerdendir. Tarih boyunca Çin işgali altında yaşayan Türkistan Türklerinin yüreğindeki istiklal ve bağımsızlık ateşi sönmemiştir. Bu nedenle mücadelelerini çok sıkıntılı şartlarda bugün de sürdürmektedirler.¹

II. Doğu Türkistan ve Kaşgar Coğrafyası

Türkistan, Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılır. Batı Türkistan, Rus hâkimiyetinden kurtulmuş olup Türklerin anayurdu vazifesini üstlenmiştir. Doğu Türkistan ise Çin hâkimiyetinde istilalara maruz kalmıştır. Doğu Türkistan, Türk Dünyası'nın menbaı ve aynı zamanda Türkistan'ın ayrılmaz bir parçası konumundadır.²

Doğu Türkistan'ın yüzölçümü 1.828.418 km² dir. Doğu Türkistan'ın güneyinde Pakistan, Hindistan ve Tibet yer alır. Batısında Afganistan ve Batı Türkistan, kuzeyinde Kazakistan ve Kırgızistan bulunur. Ülkenin kuzeydoğusu Çin ve Moğolistan ile çevrilidir.³

Bölgede Türk destanlarında da adı geçen Tanrı dağları yer almaktadır. Dünyanın en büyük çöllerinden biri olan Taklamakan Çölü de bu bölgededir. Aynı zamanda İpek Yolu'nun en önemli merkezlerinden birisini de Doğu Türkistan oluşturmaktadır. Ülkenin merkezi Urumçi şehridir. Bölgenin tek demir

¹ Enis Şahin, "Doğu Türkistan", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*,

S3,(1995): 96.

²Şahin, "Doğu Türkistan", 96.

³Ahmet Taşağıl, "Türkistan", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989),41: 556.

yolu da bu merkezden geçer.⁴ Türkmenistan'ın yarısından fazlası kum çölleri ve karlı dağlardan müteşekkildir. Geri kalan yerleri soğuk dağ eteklerindeki yaylalar ve ormanlıklardan ibarettir. Dünyanın en yüksek dağları sayılan Karakoram, Karanlıkdağ, Tanrıdağ, Tarbağatay ve Altay sıradağları burada bulunmaktadır. Resmi istatistiklere göre, Doğu Türkistan'daki at, deve, koyun ve sığırın sayısı on yedi milyondur. Bölgede birkaç adet deri ve pamuk fabrikası bulunur. Ülkede; ipekçilik, halıcılık, ipek ve pamuk dokumacılığı yapılır. Ülkenin eskiden Batı Türkistan, Hindistan, Afganistan ve Çin ile büyük miktarda ticareti olduğu bilinmektedir. Bu ülkelere pamuk, yün, hayvan, kuru meyve, ipek halı, keçe gibi ürünler sevk edilir. Bu ülkelerden de kumaş, makine, şeker, çay, ilaç, boya alınırdı. Daha sonra bu ticaretlerin tamamı Rusların eline geçmiştir. Ayrıca bölge, maden rezervi bakımından da zengin bir yerdir. Bölgede altın, gümüş, uranyum, volfram, platin, petrol, demir, kömür, bakır, kalay, kükürt madenleri bulunmaktadır. Bölgenin % 96'sı Türk'tür ve milli geleneklerine bağlıdır⁵ ancak bugün Çin politikası nedeniyle bu oran %50'lere kadar düşmüştür.⁶

III. Doğu Türkistan ve Kaşgar Tarihi

Türkistan, tarihten evvelki devirlerden beri adeta bir medeniyet diyarıdır. Tarihin eski çağlarında Türkistan'da Hintliler Truşka (Türk), İranlılar Saka, Yunanlılar İskit adlarıyla kendi tarihlerinden bahsetmişlerdir. Yıllar önce, buradaki devletlerin birçok Türk devletlerine bölündüğü görülür. Buna rağmen Türkistan'ın hükümlerleri yine Türkler olmuştur.⁷

Moğolistan'da yaşayan Türklerin genel adı "Kun" idi. Kunlar, çok eski çağlardan beri çok cesur bir ulus olup Çin'e karşı harp halinde yaşamışlardır.⁸

M.Ö. 3. yüzyılda Kunlar bütün kuvvetlerini birleştirip, Çin'i ezici bir mağlubiyete uğrattıktan sonra, bütün Türk oymaklarını kendi bayrakları altında toplamaya başlamışlardır. Böylece bütün Türkistan'ın han ve beyleri Kun

⁴Şahin, "Doğu Türkistan", 96-97.

⁵ Mehmet Emin Buğra, *Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi ve Şimdiki Durumu* (İstanbul: 1952), 6-7.

⁶Şahin, "Doğu Türkistan", 100.

⁷Buğra, "Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi ve Şimdiki Durumu", 8.

⁸Buğra, "Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi ve Şimdiki Durumu", 8,9.

Devleti'ne baş eğerek Çin denizinden İtil ırmağına kadar uzanan Türk diyarında bir Türk Federal Devleti meydana gelmiştir. M.S. 45 yılında Kun Devleti ikiye ayrılmıştır. Çin de bu durumdan istifade ederek amansız hücumlar yapmıştır. Doğu Türkistan'a kadar süren istilalar neticesinde Hint fatihi Kanik'in (Kanişka) yardımı ile Çin askeri, Doğu Türkistan'dan kovularak bölge Kuşhan Türk İmparatorluğuna katılmıştır. 220 yılına kadar Kuşhan İmparatorluğu altında kalan bölgede 360 yılına kadar yerli Hanlar bağımsız halde yaşamışlardır.⁹ Doğu Türkistan sık sık el değiştirmiştir. Bölge, 207 yıl Hunlar ve 101 yıl da Çinlilerin elinde kalmıştır. Bir müddet de mahalli hükümdarlar tarafından yönetilen bölge daha sonra Avar hâkimiyetine girmiştir. 552 yılında Bumin Kağan, Göktürk Devleti'ni kurarak Avarlara son vermiş, bu sayede Türkistan uzun bir süre asayiş ve huzur içinde yaşamıştır. Göktürk Devleti ikiye ayrılınca Çin tekrar Doğu Türkistan'a hâkim olmuştur. On yıl kadar Çin istilasında olan Doğu Türkistan'ı Tibetliler ele geçirdi. Tibetlilerin buradan çekilmesiyle tekrar tarih sahnesine giren Çinlileri ikinci Göktürk Devleti hakani Kapgan Kagan engellemiştir. Göktürk Devleti'nin doğuya çekilmesiyle onun yerini alan Türgiş Devleti Doğu Türkistan'ı kendi iradesi altına almış, kısa bir süre sonra Türgiş Devleti'nde çıkan karışıklıklardan yararlanan Çin, tekrar bölgede hâkimiyet sağlamıştır. 751 yılında yapılan Talas Savaşı sayesinde Türkler vatanlarını tekrar kurtarmışlardır. Bu savaş sayesinde Çin, yaklaşık bin yıl kadar Doğu Türkistan topraklarından uzaklaştırılmıştır.¹⁰

745'te Göktürk idaresi yıkılmış ve yerine Uygur devleti kurulmuştur. Uygurlar ile Çinliler arasında bir süre sonra akrabalık ilişkisi oluşmuştur. Türk nüfusu Çin'de çok artmıştır. Başkent ve şehirlerde pek çok Uygur serbestçe ticaret yapar hale gelmiştir. Bögü Han'ın yaptığı Lo-yang seferi Türk kültür tarihi bakımından büyük neticeler doğurmuş ve Mani dini bu seferle birlikte Uygurlar

⁹Buğra, "Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi ve Şimdiki Durumu", 9.

¹⁰Şahin, "Doğu Türkistan", 104-105.

arasında da yayılmaya başlamıştır. Devamında ise Maniheizm hakan tarafından kabul edilerek Türk ülkesinde resmîyet kazanmıştır.¹¹

840 yılında Kırgız saldırısı ile Uygur devletinin yıkılmasıyla Uygurların bir kısmı Turfan ve Kaşgar tarafına yerleşmişlerdir. Böylece Doğu Türkistan Uygur Devleti veya Turfan Uygur Devleti olarak adlandırılan Türk devleti kurulmuştur. Bu devlet Moğol istilasına kadar bağımsız bir şekilde yaşamıştır. Karahanlı Hükümdarı Abdülkerim Satuk Buğra Han, 932 yılında Müslümanlığı kabul etmesiyle Doğu Türkistan, İslamiyet ile tanışmıştır.¹² 840 yılında kurulup 1212’de Harizmşahlar’ın darbesiyle varlığını kaybeden Karahanlılar, Doğu Türkistan’da kurulmuş olan ilk büyük Türk devletidir. Doğu Türkistan, Karahitay Devleti’ne son veren Cengiz Han’a bağlandı.¹³ Ülke 1209’da Cengiz Han’ın hâkimiyetine girmiştir. Cengiz Han, ölümünden önce ülkesini dört oğlu arasında paylaştırmıştır. Cengiz Han, Doğu Türkistan’ın yönetimini ikinci oğlu Çağatay’a devretmiştir.¹⁴ Böylece bölgede Çağatay ve Timur devleti hüküm sürmüştür. Timur’un ardından bölgede Saidiye Yarkend Hanlığı kurulmuştur. Bu devlet çok uzun ömürlü olmayıp Moğol Kalmuklar tarafından yıkılmıştır. Bölgedeki otorite boşluğu sebebi ile bölgede Hocalar hâkimiyeti dönemi başlamıştır. Yani ülke, nüfuz sahibi din adamları tarafından yönetilmiştir. 500 yılı aşkın bir Türk hâkimiyetinin ardından 1757 yılında tekrar katı bir şekilde Çin işgaline maruz kalan ülke nihayet 1864 yılında Çin otoritesinin zayıflamasıyla işgalden kurtulmuştur. Bir müddet sonra Yakup Han bölgenin idaresini ele almıştır.¹⁵

IV. Yakup Han Dönemi Doğu Türkistan

Yakup Han’ın 1820’de Taşkent yakınlarındaki Pişkent’te doğduğu sanılmaktadır. Yakup Han, hareketli tabiatından dolayı molla olamamış eniştesi Taşkent valisi Nur Muhammed’in yardımıyla Hokand Hanlığı ordusuna girerek

¹¹İbrahim Kafesoğlu, *Türk Dünyası El Kitabı* (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, 1976), 726.

¹²Şahin, “Doğu Türkistan”, 106.

¹³Taşgıl, “Türkistan”, 557.

¹⁴Şahin, “Doğu Türkistan”, 107.

¹⁵Çağatay Gönder, “Kaşgar Emirliği’nin Osmanlı Devleti’ne Ta’biyeti”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S 30, (2016): 6.

hayatını askeri alanda devam ettirmiştir. Askeri alanda hızla yükselen Yakup Han, dış ilişkiler memuru olmuştur.¹⁶

Yakup Bey kısa süre içerisinde Kaşgar'da hâkimiyet sağlamıştır. Kısa sürede Yarkent'i ve Râşiddin Hoca'nın idaresindeki Aksu'yu, Kuçar'ı, Kurla'yı ve Karaşehir'i himayesi altına almıştır.¹⁷ 1865'te Hotan'ı ele geçirip Kaşgar'a dönen Yakup Bey'in itibarı hayli artmıştır. Buhara Emiri Muzaffereddin'e bir elçi ve hediyeler yollamasının ardından Muzaffereddin, Yakup Bey'e Atalık Gazi unvanını vermiştir. Bazı kaynaklar onun bu unvanından dolayı Kaşgar Hanlığı'na, Atalık Gazi Devleti de demiştir.¹⁸

Yakup Bey, Doğu Türkistan'da bulunan Türk beyliklerini tek bir yönetim altında toplamıştır. Yakup Bey, kendisinin hızla yükselişinden rahatsız olan Buzurg Han'ı da iktidardan uzaklaştırmıştır. İlk Çin istilası böylece son bulmuştur. Daha sonra 1865'ten 1878'e kadar sürecek olan Yakup Bey dönemi başlamıştır.¹⁹

Yakup Bey; ülkede istikrar sağladıktan sonra ilk iş olarak 1870 yılında Osmanlı Sultanı Abdülaziz'e, daha sonra da Sultan Abdülhamid'e elçi göndererek Osmanlı sultanlarını halife olarak tanımıştır. Osmanlı sultanlarına biat etmiş, adlarına hutbe okutup sikke bastırmıştır. Osmanlı hükümetinin yanı sıra, Rusya ve İngiltere'ye giden Doğu Türkistan elçisinin temasları sonucu, bu ülkeler o andaki menfaatleri gereği, Doğu Türkistan'ın istiklalini tanımışlardır. Buna rağmen aynı ilişkileri Çin'le bir türlü kuramamıştır.²⁰

Yakup Bey, birkaç asır içerisinde güçlü ve bağımsız bir iktidar sahibi olmuştur. "Bedevlet" (mesut hükümdar) unvanını alarak bölgede tek güç sahibi görevini üstlenmiştir. Aynı zamanda, askeri becerisini diplomasiyle birleştirmeyi başaramıştır. Yakup Han; Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya ile diplomatik

¹⁶Gönder, "Kaşgar Emirliği'nin Osmanlı Devleti'ne Ta'biyyeti", 6.

¹⁷Yelda Demirağ, "1755-1949 Yılları Arasında Doğu Türkistan", *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, S 3, (2014): 233.

¹⁸Sadrettin Gömeç, "Doğu Türkistan'da Yakub Han Dönemi ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S 9, (1998):150.

¹⁹Demirağ, "1755-1949 Yılları Arasında Doğu Türkistan", 233.

²⁰Şahin, "Doğu Türkistan", 111.

ilişkiler kurmuştur. Askeri eğitimcilerini Osmanlı Devleti'nden, silahını İngiltere'den, ticari mallarını Rusya'dan getirtmiştir.²¹

Çağatay Gönder'e göre; Kaşgar, tarihte Osmanlı İmparatorluğu ile tâbi devlet statüsünde ilişkiler kurmuştur. Kaynaklarda gösterilmese de Kaşgar Hanlığı, Osmanlı Devleti ile mevcut münasebetleri zikredilen tâbi devletlerle aynı statüdeydi. Osmanlı İmparatorluğu tâbiyetindeki bu devlet, Türkistan'ın "ilk yarı modern devleti" olarak görülmüştür.²² Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin Kaşgar'a yaptığı yardımların asıl sebebi hem Osmanlının Asya siyasetinde etkili bir duruma gelmek istemesi hem de Çin'in Osmanlı Devleti'ne doğrudan karşılık verecek durumda olmayışdır.²³ Yakup Han, Osmanlı'nın tabiiyetine girmekle kendi konumunu ve devletin geleceğini teminat altına almıştır. Bu maksatla 1870 yılında İstanbul'a gönderilen Yakup Bey, önce Mısır'a sonra da İstanbul'a gelmiş ve her iki merkezde de çok iyi karşılanmıştır.²⁴

Osmanlı Devleti'nin Kaşgar Emirliği ile arasındaki münasebetlerde Seyyid Yakup Han Töre mühim rol oynamıştır.²⁵ Yakup Bey, Abdülaziz Han'a elçi olarak Seyyid Yakup Han Töre'yi gönderdi. Osmanlı Devleti, Kaşgar ordusunu eğitmek üzere subaylarla birlikte mühimmat gönderdi. Yakup Bey, topraklarında hutbenin Abdülaziz Han adına okunmasını ve sikkelerin de onun adına basılmasını emretmiştir. Osmanlı Devletince Yakup Bey'e Emir'ü-l Müslimin unvanı da verilmiştir.

Batıya yayılmayı planlayan ve Rus istilasının önünü almak isteyen Çin, ne pahasına olursa olsun Doğu Türkistan'ı ele geçirmek arzusundaydı. Bunun üzerine Yakup Han, Osmanlı Devleti'nden daha çok talepte bulunmak üzere Seyyid Yakup Han Töre'yi tekrar elçi olarak göndermiştir ancak Osmanlı Devleti

²¹Demirağ, "1755-1949 Yılları Arasında Doğu Türkistan", 234.

²²Gönder, "Kaşgar Emirliği'nin Osmanlı Devleti'ne Ta'biyeti", 6.

²³Gömeç, "Doğu Türkistan'da Yakub Han Dönemi ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri", 152.

²⁴Nuri Yavuz, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kaşgar Emirliğiyle Osmanlı Devleti Arasındaki İlişkiler ve Ali Kâzım İbrahim Efendi'nin Layihası", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 2, c.23, (2003): 46.

²⁵Gönder, "Kaşgar Emirliği'nin Osmanlı Devleti'ne Ta'biyeti", 9.

o sırada Ruslarla 93 Harbi içerisinde olduğundan Yakup Han'ın isteklerine olumlu cevap verememiştir.²⁶

V. Yakup Han'dan Sonra Doğu Türkistan²⁷

Yakup Bey'in Doğu Türkistan'da kurduğu Kaşgar Devleti, onun ölümü ile tam bir keşmekeş içerisine düşmüştür. Yakup Bey'in oğulları iktidar mücadelesine girişmişlerdir. Ardından Yakup Bey'in oğullarından Beğ Kulu Bey, iç harbi bitirmiştir. Daha sonra Hindistan ve İngiltere'den, Çin ile aralarında arabuluculuk yapmalarını istemişse de bundan bir sonuç alamamıştır. Bu sırada Çin kuvvetleri Türksitan topraklarında hızlı bir ilerleyiş içerisinde olmuştur. Çin kuvvetlerinin ilerlemesi karşısında, ümitsizliği gittikçe artan Beğ Kulu Bey, Ruslara sığınmak zorunda kalmıştır. Bu olumsuzluklar sebebiyle Doğu Türkistan coğrafyası yine karışıklık içinde kalmıştır. Rus tebası olan bir kısım da Urumçi'yi işgal etmiştir. Çinli vali ilk başta Türklerle anlaşma yapmış olmasına rağmen bir süre sonra Rus-Çin ittifakı oluşmuştur. Bu anlaşma Rusların bu bölgedeki faaliyetlerini hızlandırmıştır. Daha sonraları Japonya'nın Çin'e savaş açmasından faydalanan Türkistanlılar, Milli İhtilal Komitesini kurdular. Kısa zamanda Türkistan'ın önemli şehirlerini ele geçirmişlerdir. Bu sırada Çin, Japonya'ya mağlup durumdaydı. Rusya, Türklerin milli uyanışından endişe ederek Çinlilere bu uyanışı bastırmak için silah yardımıyla bulunmuştur. Tüm bunlara rağmen Türkler memleketin büyük bir kısmına hâkim olmuşlardır. Şarki Türkistan, Türk İslam Cumhuriyeti'nin istiklali ilan edilmiştir. (12 Kasım 1933) Yeni kurulan hükümette, Hoca Niyaz Hacı devlet reisi olmuştur. Kaşgar ise hükümet merkezi yapılmıştır.

Yeni kurulan hükümet iki büyük düşman olan Rus ve Çin ile mücadele etmiştir. Hoca Niyaz Hacı, tamamen yok olmaktansa, Ruslarla antlaşmayı tercih etmiştir. Hoca Niyaz Hacı, hükümetine danışmadan Ruslarla bir antlaşma imzalayarak bu işin içinden çıkmak istemiştir. Yapılan antlaşmaya göre Doğu Türkistan, Çin kontrolünden çıkarak Sovyet kontrolüne girecek ve bütün Türk

²⁶Gömeç, "Doğu Türkistan'da Yakub Han Dönemi ve Osmanlı Devleti ile İlişkileri", 153.

²⁷Şahin, "Doğu Türkistan", 111.

askeri birlikleri de dağılacaktır. Hoca Niyaz Hacı, Rus oyununa gelmiştir. Bu zât, aslında iyi bir vatanperver ve fevkalade bir kumandandır fakat eğitimden yoksun ve kendi itibarına düşkün olduğu için, bu antlaşmayı imzalamayı tercih etmiştir.

Çinlilerin çabaları sonucu Ruslar Doğu Türkistan'dan çekilmişlerdir. Milliyetçi Çin birlikleri, ülkeyi işgal etmişlerdir. Yeniden bir soykırım ve işkence dönemi başlamıştır. Çinlileştirme programı hızla işlemeye, Çin'den büyük miktarlarda göçmen akımı gelmeye devam etmiştir. Çin zulmü karşısında, Doğu Türkistan halkı galeyana gelmiştir. Ali Han Töre adında vatansever bir İslam âliminin önderliğinde ayaklanan İli halkı, istiklal mücadelesine başlamıştır.

Bu sırada İkinci Dünya Savaşı tüm hızıyla devam etmektedir. Ruslar da Almanya ile savaş halinde bulunduklarından bu ülkeden çekilmek zorunda kalınca, Çinliler yalnız kalmıştır. Devam etmekte olan milli ayaklanmanın sonucunda ise Doğu Türkistan Cumhuriyeti ilan edilmiştir ve Ali Han Töre Cumhurbaşkanlık makamına getirilmiştir.

1949'da Çin, Doğu Türkistan'ı yeniden işgal etmiştir. İstiklal taraftarı olan binlerce Türk'ü öldürmüştür, yüzbinlerce Türk'ü anavatanlarından ayırmak zorunda bırakmıştır. Rus kuvvetleri de geri çekildiğinden komünist Çin idarecileri Doğu Türkistan'da Marksist rejimi tam anlamıyla yerleştirebilmek için, milliyetçilik, hürriyet ve istiklal gibi, Türklerin yüce duygularını yok etmek amacıyla amansız bir terör idaresi kurma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca Çinliler, binlerce Türkistanlıyı da çalışma kamplarına sürerek, en ağır işlerde çalıştırılmışlardır.

1991 yılında bağımsızlık, demokrasi ve insan hakları alanında dünyada meydana gelen başdöndürücü gelişmelere rağmen, bugün Doğu Türkistan Türklerinin durumunda hiçbir iyileşme görülmemiştir.²⁸

VI. Yakup Han Döneminde Edebi Durum

Yakup Han'ın Hayatı ve edebi kişiliği incelenmeden önce Yakup Han'ın yaşadığı muhitin edebi durumunun bilinmesi önemlidir.

²⁸Şahin, "Doğu Türkistan", 111.

İslamî Orta Asya Türk edebiyatı, Karahanlı (XI-XIII. yy.), Harezmi (XIV. yy.) ve Çağatay edebiyatı (XV-XX. yy.) olmak üzere üç ana safhaya ayrılır. Türkistan coğrafyasında Timurlular idaresi altında gelişen ve Nevâî'nin eserlerinde klasik şeklini alan Çağatay edebiyatı, XV. yüzyıldan XX. yüzyılın başına kadar varlığını sürdürmüştür.²⁹

Fuad Köprülü, Çağatay edebiyatı tarihini beş devreye ayırmıştır.

1. İlk Çağatay devri (XIII. ve XIV. yüzyıllar.)
2. Klasik Çağatay devrinin başlangıcı (XV. yüzyılın ilk yarısı Nevâî'ye kadar olan dönem.)
3. Klasik Çağatay Devri: (XV. yüzyılın son yarısı Nevâî devri.)
4. Klasik devrin devamı (XVI. Yüzyıl – Babür ve Şeybanlılar devri.)
5. Gerileme ve Çökme devri (XVII. – XIX. yüzyıllar.)

Kemal Eraslan, Çağatay edebi dilinin ortaya çıkışında Moğol istilasından sonra yerli şivelerin dile karışmasının büyük ölçüde rolü olduğunu, ayrıca İslam kültürü ile Fars edebi dilinin de bu oluşumda etkisinin olduğunu belirtir.³⁰

Orta Asya'nın siyasi ve kültürel hayatında çıkan birtakım olumsuzluklar Orta Asya'nın bu dönemde üç edebi muhite (Buhara, Harezmi, Hokand) ayrılmasına sebep olur. Genellikle hanlık saraylarında ve din adamlarının etkili oldukları yerlerde gelişen bu devir edebiyatı, saray ve tasavvuf edebiyatı olarak iki ana kola ayrılır. Fuad Köprülü, XVII-XIX. yüzyılları içine alan bu dönemin, edebiyat açısından bir "gerileme ve çöküş devri" olduğunu ifade eder. Çağatay edebiyatının bu dönemde büyük şair yetiştiremediğini ve mevcut şairlerin de önceki başarılı şairleri taklitten öteye gidemediklerini söylemektedir. Bu bağlamda hanlıklarda oluşan edebî muhitlerde şairlerin farklı ekoller yarattıklarını söylemek oldukça zordur. Çünkü bu dönemde klasik şiirin önemli temsilcileri, güçlü bir şekilde, devrin şairleri tarafından taklit edilmekte ve klasik şiirin türlerinin dışına çıkılamamaktadır. Bu edebî muhitler arasındaki farklılıklar daha

²⁹Feridun Tekin, "Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı", *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* (2011): 1843.

³⁰Zuhal Ölmez, Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5/9 (2007), 179.'den naklen.

ziyade temsilcilerinin sanat gücü noktasındadır. Her üç hanlıktaki şairler, Türkçe şiirlerin yanında Farsça şiirler de yazmışlardır. Ekoller oluşturabilme bağlamındaki farklılıklar, sadece şairlerin daha az Farsça, daha çok Türkçe şiir yazmayı tercih etmiş olmalarıdır. Özellikle Harezmi ve Hokand hanlığında eser veren şairlerin Buhara hanlığındaki sanatçılara oranla Türkçe şiirleri fazladır. Bu devrin bir başka önemli özelliği de edebî dilde mahallileşmenin görülmesidir. Yani edebî dil, yöresel ağızlara dayanarak gelişmiştir.³¹

³¹Tekin, “Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı”, 1844.’den naklen.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAKUP HAN'IN HAYATI EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Yakup Han'ın Hayatı

Kaynaklarda asıl adı Seyyid Yakup Kaşgarî olarak geçmektedir.³² Doğum tarihinin tam olarak bilinmediği ancak 1818'de doğduğu tahmin edilmektedir. Bir devlet adamı olmasının yanı sıra XIX. yüzyılın önemli dervişlerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Yakup Han, Nizameddin Han ve Paşa Begüm'ün oğludur. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Kaşgar Emirliği'nin elçisi olarak İstanbul'a birkaç defa gelmesi dışında ayrıntılı bir bilgiye ulaşılamamıştır.³³

Yakup Han'ın İstanbul'a geldiği sırada Muhammed Tevfik Bosnevî'ye intisab ettiği bilgisi mevcuttur. Sultan Abdülaziz devrinde Kaşgar emirinin elçisi olarak İstanbul'a gelen Yakup Han, ülkesindeki karışıklıklar nedeniyle ülkesine dönememiş yedi yıl İstanbul'da kalmıştır. Daha sonra Abdülhamid tarafından İzmir'de mecburî ikâmete tabi tutulmuştur.³⁴

Kaynaklarda, Yakup Han'ın Nakşibendî olduğu söylenmektedir. Ayrıca İstanbul'a geldiği yıllarda tasavvufî muhitlerle ilişki kurduğu, Fatih türbedarı Bekir Efendi aracılığıyla Hacı Feyzullah Efendi olmak üzere birçok kişiyle görüştüğü daha sonra ise Bosnalı Tevfik Efendi'ye intisap ettiği bilgisine ulaşılmıştır.³⁵

Yakup Han bir dönem Hindistan'a sürgün edilmiş ve ömrünün son yıllarını Hindistan'da geçirmiştir. Yakup Han'ın Hindistan'a sürgünü ile ilgili Y.Nuri Öztürk şöyle bir anekdot paylaşmıştır:

Sürgün emri kendine geldiği esnada halifesi Kâmil Efendi ile birliktelermiş. O sırada sürü hâlinde geçen kuşlara bakan Yâkûb Han “Bu kuşlar nereye gider böyle Kâmil?”

³²Mustafa Kara, “Diplomat ve Füsûs ŞârihiYakub Han Kaşgarî” *İlim ve Akademik Araştırma Dergisi* (İbn'ü-l Arâbi Özel Sayısı) S 23 (2009): 11.

³³Kara, “Diplomat ve Füsûs ŞârihiYakub Han Kaşgarî”,10.

³⁴Nihat Azamat, “Mehmed Tevfik Bosnevi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 538.

³⁵Kara, “Diplomat ve Füsûs ŞârihiYakub Han Kaşgarî”, 10.

*diye sormuş ve o da cevaben “Herhalde memleketlerine gider efendim” demiş. Bunun üzerine de Yâkûb Han “Biz ne duruyoruz, neden memleketimize gitmiyoruz” şeklinde konuşmuş ve ilk vapura binip Türkiye’yi terk etmiş ve bir daha da gelmemiştir.*³⁶

Seyyid Yakup Kaşgarî 1899’da vefat etmiş ve Delhî’de İmam Rabbânî’nin müşidi Bâkîbillah’ın yanına defnedilmiştir.³⁷

Seyyid Yakup Kaşgarî, ülkesinin problemlerine çözüm bulmak için evinden çok uzaklardayken 1873’te Kaşgar’da bir oğlu dünyaya gelmiştir. Abdülkadir adını alan oğlu daha sonra Töre soyadını almış ve ilerleyen yaşlarında Türk musikisinin en büyük temsilcilerinden biri olmuştur. Abdülkadir Töre, beş yaşındayken annesiyle birlikte İstanbul’a yerleşmiş, Cerrahpaşa’da bir müddet ikâmet etmiştir. Ara sıra Kaşgar’a gitseler de sonunda ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Yakup Han Hindistan’a yerleştiği halde oğlunu istemeyerek ayrıldığı İstanbul’a göndermiştir. Yakup Han’ın, oğlunu ve eşini Anadolu’ya göndermesi, sağlık problemleri olarak gösterilse de asıl nedenin onları tehlikelerden uzak tutmak olduğu daha sonradan anlaşılmıştır.³⁸

Yakup Han’ın oğlu Abdülkadir Töre babası gibi derviş meşreb olmasının yanında musiki ile yakından ilgilidir.³⁹ Hatta İstiklal Marşı’nı besteleyenler arasında Abdülkadir Töre de vardır.⁴⁰ Elimizdeki eserin son kısmında yer alan Yakup Han’a ait rubâîyi Abdulkadir Töre bestelemiştir.⁴¹ Metindeki rubâî şu şekildedir:

Yakup ki ne hangâh ehli ne deyr

Ne âlim-i vakfedir ne vâkıf-ı seyr

³⁶Y.Nuri Öztürk, Muhammed Tefvîk Bosnevî, Hayatı, Mektupları, Halifeleri(İstanbul: Fatih Yayınevi,1981), 29.

³⁷Kara, “Diplomat ve Füsûs ŞârihiYakub Han Kaşgarî”, 9-24.

³⁸Kara, “Diplomat ve Füsûs ŞârihiYakub Han Kaşgarî”, 23.

³⁹Kara, “Diplomat ve Füsûs ŞârihiYakub Han Kaşgarî”, 23.

⁴⁰Nuri Özcan, “Töre, Abdülkadir” Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41: 279.

⁴¹ Kara, “Diplomat ve Füsûs ŞârihiYakub Han Kaşgarî”, 23.

*Hem fatiha hem hatimesi cümlesi sen
Fe'ftah bi'l-hayri rabbi va'htim bi'l-hayr*⁴²

1.2. Yakup Han'ın Eserleri

Yakup Han'ın Arapça, Farsça, Türkçe olarak kaleme aldığı eserleri şunlardır:

1.2.1. Ayân-ı Sâbite Risalesi

Üç sayfalık kısa bir risale olan bu eser, tasavvuf konularından olan ayân-ı sâbite hakkında bilgi vermektedir. Hüseyin Vassaf'ın verdiği bilgilere göre bu eser aslında bir mektup olarak kaleme alınmıştır.⁴³ Eser, Millet Kütüphanesi Ali Emirî kitaplığında 911 demirbaş numarasıyla kayıtlı olup 27^a -28^a varakları arasındadır.⁴⁴ Mustafa Kara'nın "Diplomat ve Füsûs Şârihi Yakup Han Kaşgarî" adlı makalesinde, müridlerin tasavvufî terbiyesi için mektup yazma geleneğinin var olduğu ve bu eserin de bu amaçla yazılmış Türkçe bir mektup olduğu bilgisi yer almaktadır. Ayrıca Mustafa Kara makalesinde bu eserin Latin alfabesine aktarılmış şekline yer vermiştir.

1.2.2. Kitâbu'r-Rumûz ve'l-Emsâli'l-Lâhutiye Tercümesi

Yakup Han'ın bu eseri Suhverdi Maktul'den bir tercümedir. Eserin aslı Arapçadır. Yakup Han bu eseri Farsçaya çevirmiştir.⁴⁵ Eser, Millet Kütüphanesinde Ali Emirî kitaplığında Farisî bölümünde yer almaktadır. 871 demirbaş numarasıyla kayıtlı olup 1-179 varaklar arasındadır.⁴⁶ Bu tercüme üzerine herhangi bir çalışma tespit edilememiştir.

⁴²Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân* (İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, K.540), 37^a.

⁴³Kara, "Diplomat ve Füsûs Şârihi Yakup Han Kaşgarî", 15.

⁴⁴Mustafa Kara, "Yakup Han Kaşgarî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 284.

⁴⁵Kara, "Diplomat ve Füsûs Şârihi Yakup Han Kaşgarî", 16.

⁴⁶Kara, "Yakup Han Kaşgarî", 284.

1.2.3. Miftâhu'l-Gayb Tercümesi

Bu eser, Sadreddin Konevî'ye ait *Miftâhu'l-Gayb* adlı Arapça eserin Farsçaya tercümesidir. Yakup Han'ın eserin tamamını değil sadece bir bölümünü tercüme ettiği ve bu tercümenin on yedi sayfadan ibaret olduğu bilinmektedir.⁴⁷ Eserde vahdet-i vücûd, adadiyyet-i cem, hakikatü'l-hakayık, nefis-i rahman, A'yân-ı sabite, akıl, nefis gibi kavramlar izah edilmiştir. Bu eser üzerine başta Molla Fenarî olmak üzere birçok kişi şerh yazmıştır. Eseri, Ekrem Demirli Türkçeye, Ahi Evran Farsçaya tercüme etmiştir. Ayrıca Stephane Ruspoli de eserin bir kısmını Fransızcaya çevirmiştir.⁴⁸ Eser, Millet Kütüphanesinde Ali Emirî kitaplığında Şeriyye bölümünde yer almaktadır. 911 demirbaş numarasıyla kayıtlı olup 37^a-46^a varaklar arasındadır.⁴⁹

1.2.4. Tasavvuf Risalesi

Sekiz sayfalık söz konusu bu risalede tasavvufta geçen ve Allah'a yaklaşmanın metotlarını ihtiva eden *kurb-i feraiz* ve *kurb-i nevafile* konuları işlenmiştir. Bahsi geçen *kurb-i feraiz* ve *kurb-i nevafile* kavramlarının açıklanmasının ardından Allah'ın kâinattaki tecellileri dört başlıkla izah edilmiştir. Son olarak ise *mezcub-i sâlik* ve *sâlik-i mezcub* terimlerine açıklık getirilmiştir.⁵⁰ Bu eser Millet Kütüphanesi Ali Emirî kitaplığında yer almaktadır. Eser, 911 demirbaş numarasıyla kayıtlı olup 28^b-32^b varaklar arasındadır.⁵¹ Eser üzerinde herhangi bir çalışma tespit edilememiştir.

1.2.5. Tavzîhu'l-Beyân

Fusûsu'l-Hikem'in Arapça şerhi olan bu eser 1892'de Delhi'de İftihar matbaasında basılmıştır. Kitap 1287/1870 tarihinde Keşmir'de tamamlanmıştır. Arapça ve Farsça kırk sayfalık mukaddime bölümünde tasavvuf felsefesinin bazı terimlerine açıklık getirilmiştir. Yakup Han'a ait bu şerhte sık sık Farsça beyitler

⁴⁷Kara, “Diplomat ve Füsûs Şârihi Yakub Han Kaşgârî”, 15.

⁴⁸Reşat Öngören, “Miftâhu'l-Gayb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*(Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30: 16-17.

⁴⁹Mustafa Kara, “Yakub Han Kaşgârî”, 285.

⁵⁰Kara, “Diplomat ve Füsûs Şârihi Yakub Han Kaşgârî”, 15.

⁵¹Mustafa Kara, “Yakub Han Kaşgârî”, 284.

kullanıldığı bilinmektedir. Şerhin sonunda Ebu Muhammed Hasen Kadirî Keşmirî tarafından otuz beyitlik Farsça şiire yer verilmiş ve bu şiirin son mısralarında Tavzîh-i Beyan tamlamasıyla eserin yazılışına ebcedle tarih düşürülmüştür.⁵²

1.2.6. Tuhfetü'l-İhvân

Bu tez çalışmasına da konu olan bu eser, *Tuhfetü'l-İhvân* ya da *Levâiyih Tercümesi* olarak bilinir. Eserin tam ismi her iki nüshanın son varâğında *Tuhfetü'l-İhvân fî Ma'rifeti Sırr-ı İhâta-i Yezdân* şeklinde geçmektedir. Eser, XV. yüzyılda yaşamış ünlü Fars şairi Molla Câmi'nin vahdet-i vücûd anlayışını anlatan rubâîlerinin Farsçadan Türkçeye yapılan bir şerhidir. Yakup Han bu eseri İzmir'de bulunduğu yıllarda 1880 tarihinde yazmıştır. Türklerin de bu eserden istifade etmesi gerektiğini düşünerek eseri kaleme almıştır. Eser, nazım-nesir şeklinde kaleme alınmıştır. Eserin nazım bölümleri Farsça rubâîlerden müteşekkil olup nesir bölümleri bu rubâîlerin Türkçe şerhine yer veren layihalardan oluşur. Eserde elli bir adet rubâî ve otuz sekiz adet de layiha mevcuttur.

1.3. Yakup Han'ın Edebi Kişiliği

Yakup Han'ın edebi kişiliği onun *Tuhfetü'l-İhvân* adlı eseri üzerinden incelenmiştir.

Yakup Han, Çağatay Türkçesinin özelliklerini eserine yansıtmıştır.

“...seni senden alsun ve müzâhmet-i ağıyardan kırtarsun ne şu'ûrung kendinge kıalsun ve ne 'adem şu'ûrunğa vuķûfuñ olsun belki bâķi kıalsun.”⁵³

İncelenen eserde kullanılan nesir orta nesirdir. Bu, genellikle tarih ve bilim kitaplarında gördüğümüz nesirdir. Ustalık göstermek amacı görülmediği halde sade nesirden ağırdır.⁵⁴ Bu yazı dili halkın konuşma dilinden epey ayrılmıştır.

⁵²Kara, “Diplomat ve Füsûs ŞârihiYakub Han Kaşgarî”, 16.

⁵³Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 8^a.

⁵⁴Sait Okumuş, “Klasik Türk Edebiyatında XV. ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nasirlerine Bakış” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S 18, C.4 (2011): 89.

Yine de sadece hüner gösterme amacı güdülmemiştir. Yazar, esas olarak anlatmak istediği şeyin peşindedir. Yabancı söz ve tamlama oranı yazardan yazara değişir. Genellikle orta nesir eski edebiyatın her türünde çoğunluktadır.⁵⁵

Ya'kūb ki ne ḥānḳāh ehli ne deyr
Ne 'ālim-i vāḳfedir ne vāḳıf-ı seyr
Hem Fātiḥa hem ḥātimesi cümlesi sen
*Fe'ftaḥ bi'l-ḥayri rabbi va'ḥtim bi'l-ḥayr*⁵⁶

Yakup Han'ın eserin sonunda kendi adıyla yazdığı bu rubâînin aruz vezni şöyledir:

- 1.ve 2. Mısra : Mef'ûlü Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'
3. mısra : Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûl
4. mısra : Mef'ûlün Fâ'ilün Mefâ'ilü Fa'ûl

Tuhfetü'l-İhvân adlı eserin nazım kısımları Yakup Han tarafından Farsça aktarıldığından söz konusu rubâîlerdeki kafiye ve redifler incelenmemiştir. Ancak eserin nesir kısımlarına bakıldığında Yakup Han'ın Farsça ibareleri Türkçeye aktarırken çok nadir de olsa bazı kelimeleri secili kullandığını söylemek mümkündür:

*Muṭlaḳ muḳayyedsiz ol**maz** ve muḳayyed muṭlaḳsızın şūret bul**maz** ama muḳayyed muṭlaḳa muḥtāc**dur** ve muṭlaḳ muḳayyeden müsteḡni pes istilzām iki ṭaraf**dur**.*⁵⁷

Yakup Han'ın eseri incelendiğinde onun belli bir medrese eğitiminin geçtiğini ve yahud kendini bu anlamda geliştirdiği görülmektedir. Yakup Han'ın

⁵⁵ Atabey Kılıç, "Klasik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç Müdür?" *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof.Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, S 3(2016): 66.

⁵⁶ Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 37^a.

⁵⁷ Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 18^b.

tercüme ettiği eserden hareketle onun vahdet-i vücûd inancını temellendiren şahsiyetlerden ve bu şahsiyetlerin eserlerinden haberdar olduğunu söylemek mümkündür. Bu eserlere, şahsiyetlere ve eserdeki tasavvufi ibarelere sonraki bölümlerde yer verilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TUHFETÜ'L-İHVÂN ÜZERİNE

2.1. Eserin Şekil İncelemesi

Tuhfetü'l-İhvân nazım-nesir şeklinde kaleme alınmıştır. Nazım bölümü Farsça rubâîlerden müteşekkildir. Nesir bölümü ise bu rubâîlerin açıklamasına yer veren lâyihalardan oluşur. Eserde elli bir adet rubâî ve otuz sekiz adet de lâyiha mevcuttur.

Tuhfetü'l-İhvân adlı eserin sonunda ise Yakup Han, Molla Câmi'ye ait bir rubâîyi kendi adıyla yeniden yazarak eserini tamamlamıştır.⁵⁸

2.1.1. Tuhfetü'l-İhvân'ın Nüshalarının Tavsifi

Gerek elektronik ortamda gerekse basılı kütüphane kataloglarından yapılan taramalarda basma veya yazma nüsha olarak tarafımızca tespit edilen nüshalar, İstanbul Millet Kütüphanesinde Ali Emiri Koleksiyonu'nda 34 Ae Şeriyeye 911/1'de bulunan nüsha ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunan Bel_Y2_K. 000540101'de kayıtlıdır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığında bulunan nüsha A. olarak, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonunda bulunan nüsha ise M. olarak kısaltılmıştır. Nüshalar hakkında şu tavsifleri yapmak mümkündür.

(A.) Nüshası

Bu nüsha yeşil desenli bir kumaşla ciltlenmiştir. Zahrisinde Hasan Cafer Ergün Hususi Kütüphane kaydı mevcuttur. Nüshada kırmızı ve siyah olmak üzere iki renk mürekkep kullanılmıştır. Kırmızı mürekkep rubâî ve lâyihaları belirtmek için siyah renkli mürekkep ise bu rubâî ve lâyihaları açıklamak içindir.

Bulunduğu Yer: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı

Ebat: 170.110 x 115.65 mm.

Yazı: Nesih

Varak/ Sayfa: 1-37

Sütun: 1

⁵⁸Molla Câmi, Şerh-i Rubâiyyât, çev. Tâhiru'l-Mevlevî, hazırlayan Abdurrahman Acer (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2014), 170.

Satır: 15

Müellifi: Yakup Han

Müstensihi: Belli değil.

Yazı Tipi: Nesih.

İstinsah Tarihi: 1298H./ 1880M.

Eserin Başlagıcı:

Bismillāhırrahmānırraḥim

İlāhi ḥallıṣnā ‘ani’l iştigālī bi’l-menāhi ve erine’l-eşyā’ekemāhi ‘aşeve-i ḡafleti baṣar-ı baṣiretimizden ref eyle. Her şeyi olduğu gibi gösterüp iştibāhımızı def eyle...

Eserin Sonu:

Ekmelūhā ḥarrere fī şülüşü’l-aḥīr men zılḳa‘de fī sene 1298 fī nāḥiyeti’l-İzmir.

Rubā‘ī

Ya‘ḳūb ki ne ḥānḳāh ehli ne deyr

Ne ‘ālim-i vaḳfedir ne vāḳıf-ı seyr

Hem Fātiḥa hem ḥātimesi cümlesi sen

Fe’ftaḥ bi’l-ḥayri rabbi va’ḥtim bi’l-ḥayr

Vece‘āl ‘āḳıbete umūrenā bi’l-ḥayri teveffennā müslīmine ve el-ḥıknā bi’s-şālīḥīn

-Temmet-

(M.) Nüshası

Bu nüsha Millet Kütüphanesinde bulunur. Eserin sonunda Yakup Han'ın kendi adıyla kaleme aldığı rubâî yer almakta ve bu rubâîden hemen önce eserin yazıldığı tarih ve yer bilgisine ulaşılmaktadır.

Bulunduğu Yer: İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu

Ebat: 181.121 x 153.75 mm

Yazı: Arap Nesih

Varak/Sayfa: 1-26

Sütun: 1

Satır: 15

Kapak: Sırtı meşin, yüzü siyah kağıt kaplı

Müellifi: Yakup Han

Müstensihi: Belli değil.

Yazı Tipi: Nesih.

İstinsah Tarihi: 1298H./ 1880M.

Eserin Başlığı:

Bismillâhırrahmânirrahîm

İlâhi ħallısnâ ‘ani’l iştigâli bi’l-menâhi ve erine’l-eşyâ’ekemâhi ‘aşeve-i ğafletiñ başar-ı başiretimizden ref eyle. Her şeyi olduğu gibi gösterüp iştibâhımızı def eyle...

Eserin Sonu:

Ekmelühâ ħarrere fî şülüşü’l-aĥîr men zîlka‘de fî sene 1298 fî nâhiyeti’l-İzmir.

Rubâ‘î

Ya‘kûb ki ne ħânķâh ehli ne deyr

Ne ‘âlim-i vakfedir ne vâķıf-ı seyr

*Hem Fātiḥa hem ḥātimesi cümlesi sen
Fe’ftaḥ bi’l-ḥayri rabbi va’ḥtim bi’l-ḥayr*

2.1.2. Tuhfetü’l İhvan’ın Telif/ İstinsah Yeri ve Tarihi

Tuhfetü’l-İhvân adlı eser, İzmir’de ve H 1298 / M 1880 yılının son çeyreğinde kaleme alınmıştır. Eserin sonunda Yakup Han, Hz. Muhammed’e salat ve selam ederek eserini sonlandırır.

Bu bilgi eserde şu şekilde zikredilmiştir:

*Vesselāmu ‘alā meni’t-tebe‘a’l-Hudā ve’l tezeme metābi‘atü’l-Muṣṭafa-yı
‘aleyiḥ mine’ş-ṣalāti efdāluḥā mine’t-taḥiyyāt ekmelūḥā ḥarrere fī
şülüşü’l-aḥīr men zīlka‘de fī sene 1298 fī nāḥiyeti’l-İzmir.⁵⁹*

⁵⁹ Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 37^a.

2.2. Eserin Muhtevası

Tuhfetü'l-İhvân, Molla Câmi'ye ait *Levâiyih* adlı eserin tercümesidir. “Levâiyih” kelime anlamı itibariyle bir halden bir hale yükselirken temiz sırlara parıldayan şeyler anlamına gelir. Kalbe gelen lezzetli ve nurani sırlar diye de yorumlanabilir. Bunlar parıldarlar ve sonra kaybolurlar.⁶⁰

Klasik edebiyatta müelliflerce kaleme alınan hemen tüm eserlerin besmelenin yanı sıra tevhid/münacât ile başladıkları bilinmektedir. Bu minvalde Yakup Han, klasik usulünü takip ederek *Tuhfetü'l-İhvân* adlı eserine besmeleyle başlamış ve münacat ile devam etmiştir:

Bismillâhırrahmānırrahîm

*İlâhi hallışnâ ‘ani’l iştigâli bi’l-menâhi ve erine’l-eşyâ’ekemâhi ‘aşeve-i gâfleti başar-ı başiretimizden ref’ eyle. Her şeyi olduğu gibi gösterüp iştibâhımızı def’ eyle. Yoğu var şuretinde izhâr eyleme. Yokdan varlığını cemâline perde bağlama. Bu şuver-i hayâliyyeyi âyine-i hüsn ve cemâliñ kıl. Tâ ‘illet-i hicâb ve gâflet olmâyalar ve bu nuķüş-ı vehmiyyeyi sermâye-i ‘ilm ve ma‘rifet eyle. Tâ esbâb-ı ‘amâ ve cehâlet bulmayalar. Bizim mehcûrluğumuz bizdendir. Bizi bize bırakma ve bizi bizden kurtar. Kuşurumuza bakma. Kendiñe yegâne kıl. Kendiliğimizden bigâne habîbiniñ sünnet-i seniyyesinde istikâmet vir.*⁶¹

Yakup Han, Farsça yazılan bu eserden Türklerin de istifade etmesi gerektiğini düşünür. Böyle bir eser çevirmenin kendisine nasip olduğunu dile getirir. Bunu da eserinde şu şekilde ifade eder:

Çünkü ‘ibâre-i Fârîside vâkı’ olmuş talebe-i pâk tıynet-i Etrâk anıñ fâ’idesinden kalîlû’n-naşîb bi’l-behresiz idiler. Hâtır-ı fâtırına vârid oldu ki lisân-ı Türkceye ‘alâ-ğadirü’l vâsi’ tercüme eyleyüp ihvânü’ş-şafâ olan erbâb-ı muhabbete tuhfе kılam. Şâyed ki zuhûruna

⁶⁰ Abdülrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, (İstanbul: İz yayıncılık, 2004), 475.

⁶¹ Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 1^b-2^a.

*muntazır olduğumuz kemālât-ı ma'nevîyyelerine bâ'is-i terakkî ola ve gâyet-i mütemennâlarına vuşul eyleye.*⁶²

Yakup Han'ın hayatı anlatılırken onun Nakşibendî tarîkatine mensup olduğu ifade edilmiştir. Kendisinin yazdığı eserlerden de yola çıkılarak onun tasavvufu benimsemiş bir kişilik olduğunu söylemek mümkündür. Rubâîlerin açıklanmasında Molla Câmi'ye *Şeyh Hazretleri*, *Hazret-i Şeyh* gibi ifadelerle atıfta bulunması onun Molla Câmi'ye ne denli değer verdiğinin göstermesi açısından kayda değerdir.

Yakup Han'ın şerh ettiği eserin vahdet-i vücûd anlayışı ile kaleme alındığını söylemek mümkündür. Bu esere göre, kâinatın varlığı, insanın varlığı hep Allah'ın bir tecellisidir. Hakikat sadece Allah'tır. Bu gerçeği görmek için de yaratılanlara bakmak yeterlidir. Mutlak hakikat sadece ve sadece Allah'ın varlığından gelir:

*ve eger mümeyyizât-ı envâ' ki fuşûl u hâşdan 'ibâretdür. Kaldırırsañ cümle envâ'-i haqîkat-i hayvânda cem' olurlar ve eger mümeyyizât-ı hayvân ve ol şey ki hayvân ile beraber cism-i nâmî tahtında mündericdürler. Kaldırırsañ haqîkat-i cism-i nâmîde cem' olurlar ve eger mümeyyizât-ı cism u şey'-i âhâr ki anıñla berâber cevher yâ'ni 'uqûl u nüfûs tahtında mündericdürler. Kaldırırsañ haqîkat-i cevherde cem' olurlar ve mâ behe'l-ı imtiyâzî-n-cevher-i ve'l- 'arzî(?) kaldırırsañ cümlesi mümkün tahtında cem' olurlar. Ve-mâ behe'l-ı imtiyâz u mükîn ve vâcibi kaldırırsañ ikisi beraber vücûd-ı muṭlaḳ tahtında cem' olurlar. Ve bu [v]ücûd-ı muṭlaḳ 'ayn-i haqîkat-i vücûddur ve vücûdı kendi zâtındandır.*⁶³

Eserin sonunda Yakup Han, “Hidayet yolunda olanlara ve en faziletli en mükemmel kişi Mustafa'nın yolundan gidenlere selam olsun” şeklinde küçük bir dua eder. Bu duanın ardından kendi adıyla kaleme aldığı rubâîye yer verir. Eserini hayırla açıp hayırla kapattığını dile getirir. Bu rubâî şu şekildedir:

⁶²Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 2^b.

⁶³Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 16^a.

Yâ‘kûb ki ne hânkâh ehli ne deyr
Ne ‘âlim-i vakfêdir ne vâkıf-ı seyr
Hem Fâtîha hem hâtimesi cümlesi sen
*Fe’fah bi’l-hayri rabbi va’htim bi’l-hayr*⁶⁴

Tasavvufî nitelik taşıyan *Tuhfetü’l-İhvân* adlı eserde Allah’ın hiç kimseye muhtaç olmadığı ihtiyacın tek taraflı olduğu ifade edilmiştir. İhtiyaçlı olan taraf Allah’ın yarattığı varlıklardır. Allah kimseye muhtaç değilken O’nun vücûda getirdiği her şey O’na muhtaçtır. Yakup Han ihtiyaçlı olanın vasıflarını açıkladıktan sonra durumu izah edecek bir rubâîye de yer vermiştir:

*Muṭlaḳ muḳayyedsiz olmaz ve muḳayyed muṭlaḳsızın şûret bulmaz ama muḳayyed muṭlaḳa muḥtâcdur ve muṭlaḳ muḳayyeden müsteğni pes istilzâm iki ṭarafdandır.*⁶⁵

Eserde hiçbir şeyin ve hiç kimsenin Allah’ın ilim sıfatından soyut olmadığı vurgulanır ve Allah’ın ilminin bütün sıfatlarda sirayet ettiği anlatılır. Eserin birçok yerinde ifadesi bulunan ilimin, iki kısma ayrıldığı dile getirilir. Bunlardan biri örfî ilimdir. Diğeri ise örfî ilmin dışında kalan ilimdir. Allah’ın ilmini anlatmak için “su” örneği verilir. Suyun Allah’ın ilmi olmasından ziyade suyun akma özelliğinin Allah’ın ilmi olduğu vurgulanır. Böylece ilim, tabiat sûretinde zâhir olmuş olur.⁶⁶

Vahdet-i vücûd felsefesiyle kaleme alınan eserin bu felsefeden izler taşıdığını söylemek mümkündür. Kâinattaki her şey Allah’ın bir tecellisidir. Görünmediği/ bâtın olduğu için cisminde, sûretinden bîhaberiz ancak O’nun görünmediği olmadığı anlamına gelmez. Renksiz gibi gözüktür ama tüm renklerin sahibi de O’dur:

Pes bî reng-est yâr-ı dil ḥâh ey dil
Ḳâni‘ neşevî be-reng-i nâgâh ey dil

⁶⁴Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 37^a.

⁶⁵Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 18^b.

⁶⁶Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 32^b.

Aşl-ı heme rengāhā ez ān bī reng-est
*Men aḥsen şıbgāten Minellah ey dil*⁶⁷

Allah'ın sıfatları kâinatta tecellî bulur ve tecellîler O'ndan ayrı düşünülemez. Eğer dikkatli incelenirse kâinattaki her şey O'nu zikreder. Çünkü Hakk âlem, âlem ise Hakk'tır:

Ber levḥ-i 'adem levāyih-i nūr kıdem
Lāyih gerdīd kesī der īn sır maḥrem cozādem nist
Ḥaḳḳ rā meşumur cūda zi 'âlem
Zirā ki 'âlem der Ḥaḳḳ Ḥaḳḳ est
*Ve Ḥaḳḳ der 'âlem cüz 'âlem nist*⁶⁸

Yakup Han'ın şerhine göre, aranan şey kitaplarda değil gönül perdesinin aralanmasıyla bulunur. Allah aşkının kalpte zuhûr etmesi için her şeyi bırakıp O'na yönelmek gerekir:

Der ref'ḥucub kūş ne der cem'i kütüb
Kez cem'i kütüb nemī-şevēd keşf-i ḥucub
Der teyy-i kütüb kucā buved neş'e-yi ne ḥubb
*Ṭey kun heme rā vū 'ıd ilāllāhi tub*⁶⁹

Eserin son bölümünde Yakup Han Câmî'nin dilinden hakikatin sözle ifade edilemeyeceğini söyler. Yakup Han tercüme vasıtasıyla efsunculuk ve efsanecilik sözlerinin hayal oyunu olduğunu ve bu hayal oyununun bırakılıp gerçeğe dönülmesi gerektiğini ifade eder. Bunu Câmî'den şu şekilde nakleder:

Cāmī ten zen sūḥan-ṭırāz-ı tākī
Efsūngerī ve fēsāne-sāzī tākī

⁶⁷Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 11^a.

⁶⁸Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 17^a.

⁶⁹Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 28^a.

İzhâr-ı haķâyık be-sühân hestî hayâl
*Ey sâde dil in hayâl-bâzî tâkî*⁷⁰

Yakup Han'ın şerh ettiği eserde Vadanta Felsefesinin yer aldığını söylemek de mümkündür. Bu felsefeye göre deniz, kendisini oluşturan sudan başka bir şey değildir. Dalga, köpük vs. gibi denizde meydana gelen şeyler şekil itibarıyla farklı şeyler olsa da bunların aslı sudur. Çünkü bir eser, kendi müessirinden başka bir şey değildir.⁷¹ Yakup Han'ın eserinde, *Gülşen-i Râz* adlı eserden bir alıntıyla bu düşünceye yer verir.

“Yâ' nî her bir şey 'in kalbini yarsañ yüz baħr-ı şâfî anda gözikiyor”⁷²

2.2.1. Lâyhalar

Lâyiha, Arapça bir kelimedir. Düşünülen bir şeyin yazılı hale getirilmesi anlamına gelir. Osmanlılar lâyihayı rapor ve taslak olmak üzere iki ayrı belge türü için kullanmışlardır. Osmanlı tarihinde birçok lâyiha hazırlanmıştır. En meşhurları Tatarcık Abdullah Efendi, Koca Yusuf Paşa, Abdullah Birrî Efendi, Sâdullah Enverî, Fâik Paşa gibi kişiler tarafından yazılmış olanlardır. Lâyhalar üç konuyu ihtiva etmek için yazılır. Birincisi; memuriyet veya teftiş sonrasında tespit edilen hususların rapor edilmesi için, ikincisi ıslahat lâyhaları ve üçüncüsü de bir konuda görüş bildirmek için yazılan lâyhalarlardır.⁷³

Tuhfetü'l-İhvân adlı eserde toplam otuz sekiz adet lâyiha bulunmaktadır. Yakup Han, bu eserdeki lâyhaları Molla Câmî'nin *Levâiyih* adlı eserini Farsçadan Türkçeye tercüme etmek için kaleme almıştır. Bu lâyhaları kısaca özetlemek gerekirse:

1. Lâyiha: Bu layihada sadık ve salık olan kimselere seslenerek onlardan gerçeği işitmeleri ve anlamaları istenir. Kulların, Allah'tan başka hiçbir şeye

⁷⁰Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 36^a.

⁷¹ Mehmet Sait Çalka, *Divan Şiirinde Rubâî* (İstanbul: Kriter Yayınları, 2017), 228.

⁷²Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 30^a.

⁷³ Mübahat S. Kütükoğlu, “Lâyiha”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27:116.

yönelmemesi gerektiği vurgulanır ve gönlü bin parça edip her birinin bir yere savurmaması tembihlenir.

2. Lâyiha: Bu layihada “tefrika” ve “cem” üzerinde durulur. Bunların bilinmesi gerektiği ve bilinmemesi durumunda ne olacağı aktarılır.

3. Lâyiha: Allah’ın her an her yerde var olduğu anlatılır. Allah’ın gizli ve açık olan tüm şeylerimize her halde, her yerde hazır ve nâzır olduğu vurgulanır. O’nun rıza yolundan ayrılıp başka bir yola sapılmaması gerektiği tavsiye edilir.

4. Lâyiha: Bu layihada “mâsivâ” kavramına açıklık getirilir. Mâsivânın, geçmişte gözükmeyişi bugün gözüke de yarın için insana bir fayda sağlamayacağı ifade edilir. O nedenle fayda getirmeyecek bu şeyden (Mâsivâdan) uzak durulması gerektiği ve asla yok olmayacak en yakın dost, arkadaş olan Allah ile hemhâl olunması gerektiği anlatılır.

5. Lâyiha: Tüm güzelliklerin ve lütufların sahibinin Allah olduğu, Allah’ın güzelliklerinin ve lütuflarının her mertebeye görüldüğü aktarılır. Kâinattaki her şeyin O’nun cemalinin ve kemalinin yansıması olduğu vurgulanır. Bu layihada ayrıca “cüz” ve “küll” kavramlarına yer verilir. Cüzden yola çıkılarak külle ulaşılması gerektiği ifade edilir.

6. Lâyiha: İnsanın yüzünü neye çevirirse ona benzediği, neye yönelirse onun rengine boyandığı anlatılır. Bu nedenle insanların Mâsivâyâ, sûretlere kapılmaması gerektiği kapılırsa da kendilerini bu sûretlerden alamayacakları aktarılır. Layihanın devamında ise böyle bir durumla karşılaşılması için Allah’a dua edilir. Allah’tan af dlenir. Bu layihada ayrıca “ Enel-Hakk” düşüncesine yer verilir. Tercüme göre: “Kâinattaki varlık derecelerinin ve güzelliğin hepsi O’nun aynasıdır. Bununla o kadar meşgul olmalısın ki kendi varlığının farkında bile olmamalısın. Böyle bir şey olursa kendine baktığında O’na bakmış olursun. Bir şey söylendiğinde O’nun tarafından söylenmiş olur. O zaman mukayyed, mutlak olur ‘Ben Hakk’ım’ der” şeklindedir.

7. Lâyiha: Bu layihada nisbet-i şerifeye meyletmekten ziyade hiçbir zaman akıldan çıkarılmaması gerektiği ifade edilir. Tercüme göre: “Öyle meyletmen gerekir ki hiçbir zaman bu nisbet-i şerifeyi aklından çıkarmamalısın.

Yemede, içmede, uyumada her halde ve bütün davranışlarda gereğini yerine getirmenin bilincinde olmalısın” şeklinde nisbet-i şerifenin gereği açıklanır.

8.Lâyiha: Bu layihada da yine nisbet-i şerifanın gerekleri açıklanır.

9. Lâyiha: Bu bölümde “fenâ” ve “fenâ-i fena” üzerinde durulur. Tercümeğe göre: “Fenâ, Allah’tan başka bir şey için şuurun kalmamasıdır. Fena-i fena ise bu şuurun kalmamasına da şuurun olmamasıdır. Kişi, fena sahibi olduğunun bilincinde olursa zaten fena sahibi olmuş olmaz. Yani fenanın bilincinde olmak fenaya aykırıdır” şeklinde ifade edilir.

10. Lâyiha: Bu bölümde “tevhid” kavramının ne olduğu açıklanır. Tevhid hakkında Abdullah Ensarî’nin sözüne yer verilir. Ayrıca *Mantıku’t-Tayr*’dan haberi olmayanın tevhidden de bîhaber olacağı aktarılır.

11. Lâyiha: Nisbet-i şerifenin devamlılığı için elzem olan şeyler dile getirilir. Yakup Han’ın şerhine göre nisbet-i şerifenin devamlılığı için yapılması gerekenler şunlardır: “İnsanoğlu, heva ve heveslerinin tuzağına mübtelâ oldukça nisbet-i şerifenin devamlılığı onun için zordur. Allah’ın cezbeleri insanın kalbinde zuhûr ederse Allah’tan başka şeylerin meşgalesi bâtınından uzak durur. Bunlardan uzaklaşınca insan öyle bir lezzet bulur ki o lezzet insanın ruhuna işler. O zaman insan o lezzete mağlub ve o lezzet de onun cümlesine galib olur. Böylece kişi gönül rahatlığına kavuşur. Kendini bundan muaf tutan bilsin ki bütün ömrünü bu nisbete harcamış olsa da hiçbir şey yapmamış ve o nisbeti gerektiği gibi yerine getirmemiştir.”

12. Lâyiha: Allah’ın asla yok olmayacağı, cümle nişânlardan bî nişâne olduğu aktarılır. Bütün her şeyin O’ndan meydana geldiği, her şeyin O’nunla idrâk edilebilirken O’nun idrâke sığmadığı vurgulanır.

13. Lâyiha: Bu layihada vücûdun aslında varlık sahasında kendinden var olmayıp gerçek varlığın sahibi Allah’ın zâtından bir yansıma olduğu aktarılır. Âlimlerin de buna şahitlik ettiğine yer verilir.

14. Lâyiha: Tüm âlemin Allah’ın bir tecellisi olduğu ve buna asla şüphe olmadığı anlatılır. Bugün gözüken her şeyin aslında Allah’ın varlığın farklı sûret ve vücûda bürünmüş şekli olduğu ifade edilir.

15. Lâyiha: Allah'ın tüm isim ve sıfatlardan münezzeh olduğu aktarılırken önce kendi zâtı üzerine tecelli kıldığı bununla birlikte de ilm, nur ve şuhud nisbetinin ortaya çıktığı anlatılır. İlm nisbetinin âlimliği ve malumluğu, nur nisbetinin açıklığı ve ayanlığı, şuhud nisbetinin de mevcudiyeti ve idrâk etmeyi ortaya çıkardığı ifade edilir. Daha sonra da Allah'ın zuhûru için bâtının gerekli olduğu açıklanır.

16. Lâyiha: “Ta’ayyün-i evvel” kavramının kabiliyetten ibaret olduğu anlatılır. Ehadiyet ve vahidiyet olmak üzere iki kısma ayrıldığı açıklanır. Yine bu layihada celâ kemali ve isticlâ kemalinden bahsedilir. Kemal-i celânın, zâtın esma ve sıfatlarda zuhûr etmesi kemal-i isticlânın ise Allah'ın kendine şuhudundan ibaret olduğu ifade edilir.

17. Lâyiha: Bu layihada bütün varlıkların canlı adı altında birleştiği ancak dikkatli bakılırsa bütün canlıların da tek bir varlıktan meydana geldiği aktarılır. Yine bu layihada a'yân-ı sabite kavramına yer verilir ve ne olduğu açıklanır.

18. Lâyiha: Tercümeğe göre vahdette kesretin bulunmasının ne demek olduğuna bu layihada şöyle açıklık getirilir: “Vahdette kesretin bulunması parçanın bütünü ya da zarfa konulanın zarfta toplanması gibi değildir. Vasıfların vasıflananda, lazımların melzumda toplanması gibidir. Örneğin, bir sayısı kendi içinde yarımlik, üçte birlik, dörtte birlik, beşte birlik barındırır. Bunlar bir sayısını içinde barındırır. Bir sayısının tekrarlarından iki, üç, dört, beş sayıları oluşur. Allah'ın cümle mevcudatı kuşatması melzumun lazımı, mevsufun sıfatı kuşatması gibidir.”

19. Lâyiha: Bu layihada Allah'ın nurunun tüm mevcudatta vücûd bulduğu ama hakikatinin asla değişmediği bir örnekle aktarılır. Bu örneğe göre nasıl ki Güneş'in ışığı temiz olana da pis olana da vurur ve Güneş bundan bir şey kaybetmez. Allah'ın nuru da Güneş'in ışığı gibidir.

20. Lâyiha: Bu layihada Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığı ancak yarattığı tüm şeylerin O'na muhtaç olduğu ifade edilir. Bu anlamda ihtiyaç tek taraflıdır. Yani Allah'ın vücûda getirdiği her şey O'na muhtaç iken O, kimseye muhtaç değildir.

21. Lâyiha: Bu layihada yaratılışın aşktan kaynaklandığı ve zuhûrun da aşkın talebiyle zuhûr ettiğinden bahsedilir. Allah'ın hem sevilen hem de seven olduğu, hem talep eden hem de talep edilen olduğu ifade edilmiştir.

22. Lâyiha: Bu bölümde görünen her şeyin O'nun mazharı ve taayyünü olduğu ifade edilmiştir Hakikatlerin de bu taayyünlerde gizli olduğu aktarılmıştır.

23. Lâyiha: Bu layihada taayyünün, müteayyinin sıfatı olduğu ve vücûta ortaya çıktığı aktarılır. Bu sıfatın, anlam olarak ayrı olduğu ama varlık olarak aynı varlıktan olduğu vurgulanır.

24. Lâyiha: Hakikat-i vücûdın mertebeleri olduğu ve bu mertebelerin bazılarının diğerlerinden üstün olduğu ifade edilir. Tercümeğe göre: "Her mertebenin de kendine has isimleri, sıfatları, nisbetleri ve itibarları vardır. Örneğin; uluhiyyet, rububiyyet, ubudiyyet, halkiyyet vb. Her mertebenin kendine ait adlarının başka mertebelere atfedilmesi ise küfürdür."

25. Lâyiha: Bu layihada vücûdun hakikatlerinin mertebelerine yer verilir ve bu mertebeler altı başlık altında incelenir.

26. Lâyiha: Tüm eşyanın hakikatinin Allah olduğu, her şeyin O'nun sayesinde var olduğu anlatılır. Tercümeğe göre "O birdir, sıfatları itibariyle çok gözükse de aslında tektir."

27. Lâyiha: Ayn-ı vahid kavramının Allah'ın tecellilerinden soyutlanmış Hakk olduğu ifade edilir. Tecellilere bürünmesi sebebiyle halk ve âlem olarak gözüktüğü aktarılır. Tercümeğe göre: "Âlem, Allah'ın zâhiridir. Allah da âlemin bâtınıdır. Âlem zuhûra gelmeden Hakk ayandı. Âlem zuhûra gelince Hakk âlemin aynısı oldu."

28. Lâyiha: Bu layihada Füsusu'l-Hikem adlı eserin Şuayp Fass'ındaki bölümüne açıklık getirilir. Bu bölüme göre âlem her an her nefes alıp verişimizde değişmekte, yenilenmekte, bir taraftan yok olurken başka bir taraftan benzer şekliyle tekrar vücûda gelmektedir. Ancak âlemdekilerin çoğunun bundan haberi yoktur. Bu bölümde Eş'arîler ve Sofistler kıyaslanarak bunların âlem hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

29. Lâyiha: Bu layihada hakikatlerin, varlıkları tarif etseler de onların tariflerinde işaretten başka bir şey görünmediği ifade edilir ve yine Füsusu'l Hikem adlı esere atıfta bulunulmuştur. Tercümeğe göre: “Nasıl ki bölümlerin hakikati birbirinden ayrılmaz, bu hakikatler de tek başına bölüm değildir ama bölüm için gereklidir.”

30. Lâyiha: Bu bölümde Allah'ın varlığının a'yân-ı sabite vasıtasıyla vuku bulduğu aktarılır. A'yân-ı sabitenin Hakk'ın ilminde gizli olduğu vurgulanır. Bâtının Allah'ın sıfatı olduğu ifade edilerek gizliliğin O'nun lazımı olduğu açıklanır. Bunu bilmeyenlerin ise kesrete kapılıp vahdeti göremeyeceği anlatılır.

31. Lâyiha: Bu layihada zâhirin ve mazharın birbirinden farklı şeyler olduğu ifade edilir. Tercümeğe göre: “Mazharda gözüken şey sûret ve gölgedir. Hakikat değildir. O, zâhir olduğu yerde mazharını yansıtır.”

32. Lâyiha: Bu bölümde Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz* adlı eserine atıfta bulunulmuştur. Bu eserden “Her damlanın kalbini yarsan yüz saf deniz görünür” ifadesi açıklanarak örnek bir rubâî ile konuya açıklık getirilmiştir.

33. Lâyiha: Bu bölümde kudret ve fiilin Hakk'tan olduğu dile getirilir. Bunların kula nisbet edilmesinin de yine Allah tarafından olduğu vurgulanır. Bunu örnekler şeklinde de “Sizi de yaptığınız şeyleri de Allah yarattı.” ayet-i şerifesine yer verilir.

34. Lâyiha: Sıfatların, hallerin, fiillerin hakikatte zâhir olan Hakk'a ait olduğu anlatılır. Layihada bir şeyin varlığının başka bir şeyin yokluğundan kaynaklandığı aktararak şöyle bir örnekle konuya açıklık getirilir: “Soğuk, meyvelere zarar verir. Bunda bir keyfiyet yoktur. Soğukun zararı meyveyi yok etmesi değil meyvenin olgunlaşmasına engel olmasıdır. Bu, yokluğun emridir.”

35. Lâyiha: Bu bölümde Sadrettin Konevî'nin *Kitab-ı Nusûs* adlı eserine atıfta bulunulmuştur. Bu kitaba göre layihada ilmin vücûda tabi olduğu ifade edilmiştir. İlmin de iki kısma ayrıldığı bu kısımların birinin örfî ilim diğêrinin örfen ilim olmadığı ifade edilir. Şöyle bir örnekle konuya açıklık getirilir: “Örneğin su, ikinci kısmın ilmindedir. Örf hasebiyle suya ilim denilmez. Su yüksek ile alçağı birbirinden ayırır. Yüksekten alçağa doğru akar. Su yumuşak

şeylerin arasına girer, sert cisimlerin dışını ıslatır. Bakıldığında su değil suyun akması ilmin kabiliyetidir. Bu mertebede ilim, tabiat sûretinde zâhir olmuştur ve diğer sûretlerin üzerine sirayet eder.”

36. Lâyiha: Varlığın hakikatinin bütün mevcutların hakikatine sirayet ettiği ve bu sirayet esnasında Allah’ın aynısı olduğu ifade edilir.

37. Lâyiha: Varlığın hakikatinin, Hakk’ın zâtı, itibarlarının da onun sıfatı olduğu açıklanır. O’nun kendisine izharı nisbetlere ve itibarlara bürünmesi hasebiyle olduğu vurgulanır.

38. Lâyiha: Bu bölümde “feyz-i akdes” ve “feyz-i mukaddes” kavramları açıklanmıştır.

2.2.2. Rubâîler

Arapça dörtlü, dörtlük anlamına gelir. Dört mısradan meydana gelen şiirlere denir.⁷⁴ Edebi bir terim olarak rubâî, klasik Türk, Fars ve Arap şiirinde kendine özgü aruz vezni olan, az sözle çok şey ifade etmeyi amaçlayan ve genellikle birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle kafiyeli dört dizelik nazım biçimidir.⁷⁵ Şekil olarak dört mısradan oluşması itibarıyla Fars ve Türk edebiyatında daha çok rubâî, çehâr-mısraî, çehar-pâre, dü-beyt ve dübeytî gibi adlarla anıldığı bilinmektedir.⁷⁶

Kaynaklarda, rubâî nazım şeklinin ortaya çıkışı ile ilgili üç farklı teori öne sürüldüğü ifade edilmektedir. Bu teoriler rubâî nazım şeklinin Türk kaynaklı oluşu, Fars kaynaklı oluşu ve Arap kaynaklı oluşudur. Doğu bilimciler rubâî nazım şeklinin kaynak olarak Türk menşeli olabileceği konusunda görüş bildirmektedirler. Bu fikri İslâmiyet öncesi Türk edebiyatında bulunan sagu ve koşuk gibi nazım şekillerinin dörtlükle oluşturulmasına dayandırmışlardır. Onlara göre bu nazım şekli İslâmiyet’in kabulüyle birlikte Türk şiirine dahil olmuş aruz

⁷⁴ Mürsel Öztürk, “Rübâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2008), 35: 176-177.

⁷⁵ Çalka, *Divan Şiirinde Rubâî*, 1.

⁷⁶ Çalka, *Divan Şiirinde Rubâî*, 151.

vezninin sıklıkla kullanılmasıyla birlikte şekil değiştirerek Orta Asya’da rubâîye dönüşmüş daha sonra ise Fars sahasına nüfuz etmiştir.⁷⁷

Rubâî nazım şekli, rubâî vezinleri denilen ve tamamen bu nazım şekillerine mahsus vezinlerle söylenir. Bu özellik, Türk ve Fars edebiyatlarında rubâîyi diğer nazım şekillerinden ayırmaktadır.⁷⁸ Rubâî nazım şeklinin en önemli özelliğinin kendine has ahreb ve ahrem vezinleriyle yazılması olduğu ifade edilmektedir. Klasik edebiyatta ahreb vezinleri daha çok kullanılmıştır. Bunun nedeni ise açık hece sayısının ahreb vezninde daha çok kullanılması ve bu doğrultuda Türkçe rubâîlere uygulanmasının kolay olmasıdır.⁷⁹

Rubâî kısa bir nazım biçimidir. Bu kısa hacme genellikle düşünce ağırlıklı sözler sığdırılır. Hatta şairler, rubâîleri anlık fikri ve hissi heyecanlarını ifade etmek için tercih ettikleri görülür. Rubâîde aşk ve hayal ağırlıklı söyleyişler bulunmakla birlikte, genelde olduğu gibi söyleyiş şekli, üslup ve söz sanatları kaygısı, ifade edilmek istenen anlamın önüne geçmez.⁸⁰ Rubâîde, sanattan ziyâde anlatılmak istenen ince bir düşünce ve zarif bir eda ile söylenmiş veciz bir fikir bulunmaktadır.⁸¹

Rubâîde bir düşünce dört dizeye sığdırılır. Bunu yaparken genellikle ilk üç mısra dile getirmek istenilen düşüncenin hazırlığı, son mısra ise bunun etkileyici bir şekilde dile getirildiği, bir tür ana fikrinin verildiği mısradır. Rubâîlerde mahlas kullanılmaz ancak bazı şairlerin kullandığı da görülür.⁸²

Rubâî mutasavvıflar tarafından yoğun biçimde kullanılmıştır. Tasavvuf heyecanını dört mısralık bir nazım kalıbı içinde ifade etmeye imkân sağladığı için bu tür, sûfilerin ilgisini çekmiştir. En büyük rubâî şairi Ömer Hayyam’dır.⁸³

⁷⁷Çalka, Divan Şiirinde Rubâî, 6.

⁷⁸Çalka, Divan Şiirinde Rubâî, 154.

⁷⁹Çalka, Divan Şiirinde Rubâî, 151.

⁸⁰Çalka, Divan Şiirinde Rubâî, 151.

⁸¹Çalka, Divan Şiirinde Rubâî, 152.

⁸²Çalka, Divan Şiirinde Rubâî, 152.

⁸³Öztürk, “Rübâî”, 176-177.

Aşağıdaki rubâîler Yakup Han'ın *Tuhfetü'l-İhvân* adlı şerhindeki rubâîlerin transkripsiyon alfabesine aktarılmış ve günümüz Türkçesine çevrilmiş halidir.

(1)

Ey anki be kıble-yi vefâderest torâ

Ber- mağz-ı çerâ hicâb şod post torâ

Dil der-pâ in ve ân neh nigûst-u torâ

Yek-dil dârî bes- est yek dost torâ

[Ey yüzü vefa kıblesi olan! Neden ilahi hakikatleri görmekte kendine engel oluyorsun. Tek gönlün var, tek dost yeter sana o nedenle gönlün başka şeyler peşinde olmasın.]

(2)

Ey der dil-i to hezâr müşkil zi-heme

Müşkil bûd âsûde to-râ dil zi-heme

Çün tefriqa-i dildest hâşıl zi-heme

Dil-râ yekî seyyâr u be-kesil zi-heme

[Ey gönlü bütünüyle bin dertte olan! Gönlünün müsterih olması zordur (çünkü) gönlün parçalanmış bir gönüldür. Gönlünü (hareket eden) bir gezegen gibi herkesten çevir.]

(3)

Amed seherân dilber hūnîn ciğer-ân

Guft ey zi to der hâtır-ı men bār-ı girân

Şerm -et bādā ki men be-sūyet nigerân

Bāşem to nehi çeşm be sūyi digerân

[Ciğeri kana bulanmış o dilber seher vakti geldi ve dedi ki: Ey aklıma/zihnime sıkıntı yükleyen! Ben seni seyrediyorum sen ise yüzünü başkasına çeviriyorsun. Bundan hiç utanmaz mısın?]

(4)

*Her sûret-i dilkeş ki to rā rūy nimūd
Ḥāhed felek-eş zūd çeşmi to rubūd
Rev dil be-kesi dih ki der eṭvār-ı vüçūd
Būd-est hemîşe bâ to vu ḥāhed būd*

[Gönülçelen her sûret sana yüzünü gösterir. Felek hemen (senin) gönlünü başka bir şeye (Mâsivâya) kaptırır. Gönlünü varlık sahasında olana ver. O, hep seninle olmuştur ve de hep olacaktır.]

(5)

*Reftem be-temāşa-yı gülân şeme-i tırāz
Çün dîd miyân-ı gülşenem goft be-nāz
Men aşlem u gülhâ-yı çemen fer^c-i menende
Ez aşl çerā be-fer^c-i mîmāni bāz*

[Gülleri görmeye gittim. O, beni gülşenin ortasında gördü ve bana dedi ki: Asıl olan benim. Cihanın gülleri benim kollarımdır. Neden dallara bakıp da gövdeden geri kaldın.]

(6)

*Ger der dil-i to gül gozered ve gül bâşi
Ve-r bülbül bî-ķarār-ı bülbül bâşi
To cüz-i u Ḥaķķ küll est ger rüz-i çend
Endîşe-yi küll pîşe koni*

[Eğer gönlünden gül geçerse gül olursun. Kararsız bülbül geçerse (kararsız) bülbül olursun. Yani Hakk bütündür sen ise o bütünden bir parçasın. (Cüz'ü düşünürsen cüz'ü küll'i düşünürsen küll olursun.)]

(7)

*Ruḥ gerçi nemî nemāyîm sāl be-sāl
Ḥāşā ki būved mihr-i to rā bîm-i zevāl*

Dārem heme cā bā heme kes der heme ḥāl

Der dil zi to ārzū vu der dīde ḥayāl

[Her yerde, herkesle, her halde sen varsın. Kalbimdeki senin arzun gözümdeki senin hayalindir. Sana olan sevgimin zevâle ermesi mümkün değildir.]

(8)

Ān rā ki fenā ṣīvere u faqr īn est

Nī keṣf u yaqīn ne maʿrifet ne dīn est

Reft uzmān hemīn Ḥodā mend u Ḥodā

El-faqr ezā tem huvallāhu īn est

[Kimin ki ahvali fenaysa, o kişi ne keşf ne kurbiyyet ne marifet ve ne de din sahibi olur. Gitti ve Allah, Allah olarak kaldı. Fakirlik tamamlandığında o Allah'tır.]

(9)

Zīn san ki beḳā-yı ḥeviṣten mī ḥāhi

Ez ḥermen-i hestī-yet cuv-i key kāhī

Tā yek ser-i mū zi ḥeviṣten agāhī

Kerdem teraḳḳi ez rāh-ı fenā gümrahī

[Ebediyet istersin ama varlığın harmanındaki saman sana nasıl verilsin. Sen tek bir şeyin bile farkında oldukça kendini fana yolunda sansan da fena yolundan sapmışsın.]

(10)

Tevḥīd be- ʿorf-ı şūfī-yi şāḥib-i seyr

Teḥlīṣ-i dil ez teveccüh-i ust be-ḡayr

Remz-i zi nihāyāt-ı maḳāmāt-ı tuyūr

Goftem be-to ger fehmi koni Mantıḳu't-tayr

[Seyr sahibi! Sufilerin örfündeki tevhid, gönlü başka şeylerin alakasından kurtarmaktır. Kuşların makamlarının işaretleri budur ki eğer *Mantıku't-Tayr*'ı bilersen sözümü anlarsın.]

(11)

Ber ‘ūd-i dilem nevāht yek zemzeme ‘aşk

Z-ān zemzeme-em zī pāy tā ser heme ‘aşk

Ḥaḳḳa ki be ‘ahd -hā neyāyīm bīrūn

Ez ‘uhde-yi Ḥaḳḳ guzārī yek deme ‘aşk

[Aşk, gönül udumda bir ezgi çaldı. Bu ezgi yüzünden baştan ayağa aşık oldum. Doğru söylemek gerekirse bu sözlerden çıkamam (sana da tavsiyem) bir an için bile olsa sen de bu yolun yolcusu ol.]

(12)

Pes bī reng-est yār-ı dil ḥ ‘āh ey dil

Ḳānī‘ neşevī be-reng-i nāgāh ey dil

Aşl-ı heme rengāhā ez ān bī reng-est

Men aḥsen şıbgāten Minellah ey dil

[Ey gönül! Arzulanan sevgili renksizdir. Öyle birdenbire renksiz olduğuna kanaat getirme. Bütün renklerin sahibi o renksiz olandır.]

(13)

Hesti be-ḳıyās-ı ‘aḳlı aşḥāb-ı ḳuyūd

Cuz ‘ārız-ı a‘yān-ı ḥaḳāyık ne-nimūd

Lākin bi- mukāşifāt-ı erbāb-ı şuhūd

Ā‘yān heme ‘ārız-end ma‘ruż-i vücūd

[Kayıt ehli aklına göre, ayan ve hakikatler sonradan ortaya çıkar. Şuhûd ehlinin kâşifleri ise ayanın sonradan ortaya çıktığını ama vücûda maruz olduğunu söylerler.]

(14)

Ey der heme şān zāt-ı to pāk ez heme şeyn

Ne der ḥaḳ-ı to “keyfe” tevān goft

Ne ĩn ez rūy-ı ta‘ḳḳul heme ġayr-end u şifāt

Bā zāt-ı to ez rūy-ı taḥaḳḳuḳ heme ‘ayın

[Senin zâtın ve itibarların her lekeden temizdir. Senin gücünün karşısında “nasıl” denilmez. Sıfatlar hep senin zâtının gayrıdır ama zâtının da ayındırlar.]

(15)

Bâ-gül-ruḥ-ı ḥ’iş goftem ey gonca dehân
Her laḥẓa meyveş çehre çûn ‘aṣeve-i ve dehân
Zed ḥande ki men be-‘aks-i ḥübân cihân
Der- perde ‘ayân bâṣem velî perde nihân

[Gül yanaklı sevgilime dedim ki: “Ey gonca dudaklı! Her zaman güzel yüzün ve dudakların örtülüdür. (gizlidir) Gülerek bana dedi ki: “Ben cihan güzelleri gibi aksetmem. Örtüyle görünür, örtüsüzken gizlenirim”]

(16)

Dāmān-ı ğına-yı ‘aşḳ pāk āmed u pāk
Z-ālūdegi-yi ğobār-ı mā muşt-i ḥāk
Çûn cilvegeru niẓāregi cümle vey-est
Ger mā vu to der miyân nebāşim çi bāk

[Aşk zenginliğinin etekleri öyle temiz öyle temizdir ki. Bir avuç toprak onu kirletemez. Biz olmasak da O hep cilvegah ve nazargâhtır.]

(17)

Mecmu‘a-yı kevneyn be-ḳanun-i sebaḳ
Kerdīm tefahḥuş varaḳen ba‘d-ı varaḳ
Ḥatta ki nedīdīm u ne ḥ’āndīm der u
Cüz zāt-ı ḥaḳ u şīven zātiye-yi Ḥaḳḳ

[Kâinat kitabına en ince ayrıntısına kadar sayfa sayfa ders olarak çalıştık. Gördük ki hakikat O’nun zâtından başka bir şey değildir.]

(18)

Der zāt-ı Ḥaḳḳ indirāc şe’n-ı ma‘rūf est
Şe’n çûn şıfāt est ve zāt-ı Ḥaḳḳ mevşūf est

În kâ'ide-i yâd dâr-ı incâ ki Hodaest

Ne cüz ve ne gül zarf ve ne mazrûf est

[Hakkın zâtı O'nun Şe'nlerinin bir araya gelmesiyle oluşur ki bunu herkes bilir. Şe'n vasıftır. Hakk'ın zâtını vasıflandırır. Bunu iyi bil ki Hüdâ; ne parça ne bütün, ne zarf ne de zarflanan şeydir.]

(19)

Çün hod zi furûğ-i hod cihân ârâyed

Ber pāk u pelîd eger bitâbed şâyed

Nî nûr-i vey ez hîç pelîd âlâyed

Nî pāk-i u zi hîç pāk efzâyed

[Güneş, nuru ile cihanı süsler. Temiz ve pis her yeri aydınlatır. (Güneş'in bu durumu) Ne onun nuruna pis olan bir şeyden pislik bulaşır ne de temiz olan bir şey onun temizliğini arttırır.]

(20)

Ey der harem-i kudsi to kesirâ rehni

‘Âlem be to peydâ ve to hod peydâ nî

Mâ vü to cüdâ ne-îm amma hest

Mâ râ be to hâcet vü to râ bâ- mânî

[Ey mukaddes haremi kimsenin olmayan. Sen görmezsin ama âlem senin zuhûrundur. Biz ve sen birbirimizden ayrı değiliz ama biz sana muhtacız sen ise bize muhtaç değilsin.]

(21)

Ey ğayr-ı to râ be sū-yî to seyri ne

Hâl-i zi to mescîd-i ne vü deyri ne

Dîdem heme tâlibân u mevlûbân ra

Ân cümle to-yî u der miyân ğayr-i ne

[Ey senden başkasına seyri olmayan! Hiçbir kilise ve mescit senden boş (senin gayrın) değildir. Tüm talep edenleri ve edilenleri gördüm. Cümlesi sensin arada başka bir şey yoktur.]

(22)

Mā-yīm vüçūd u i'tibārāt-ı vüçūd

Der ḥāric-i 'ilim 'arız-i zāt-i vüçūd

Der perde-yi zulmet-i 'adem mestūrim

Zāhir şude 'aks-ı mā zi mirāāt-i vüçūd

[Vüçūd ve itibarlar biziz. İlmin haricinde, varlığın zâtında ortaya çıkarız. Yokluğun karanlık perdesinde gizliyiz. Vüçūd aynasında aksimiz zâhir olur.]

(23)

Hem sâye ve hem nişân ve hem-reh heme ust

Derdlik gedâ ve atlas-ı şeh heme ust

Der encümen-i fark u nihân ḥâne-i cem'

Billāhi heme ust sümmebillāhi heme ust

[Gölge, yol, arkadaş hepsi O'dur. Şahın atlasındakiler, dilencinin giysisindekiler O'dur. Fark meclisindeki ve gizli cem hanesindekiler de O'dur. Yemin olsun ki hep O'dur.]

(24)

Ey burdeh gümân ki şāḥib-i taḥḳīkī

Ve-nder şıfat-ı şıdk u şefâ şıddīkī

Her mertebe ez vüçūd ḥukm-i dâred

Ger hıfz-ı merâtib nakoni zındīkī

[Ey kendini hakikat sahibi zanneden! Doğruluk ve sefa sıfatında olan her mertebede bir hüküm vardır. Eğer mertebeleri iyi korumazsan (bilmezsen, bunlara vakıf olmazsan) zındık olursun.]

(25)

Herçend ki cān-ı 'arîf agâh būved

Key der çarem-i uds-i to-eř rāh būved

Dest-i heme ehl-i keřf-u erbāb-ı řuhūd

Ez dāmen-i idrāk to kūtah būved

[Ārifin canı uyanık olsa da kutsal hareme nasıl yol bulacak. (gerçek hakiki varlığa nasıl ulaşacak)Tüm keşif ve řuhūd ehli O’nun idrâkinin eteğine yetişmekte yetersiz kalır.]

(26)

Ber levh-i ‘adem levāyiḥ-i nūr kıdem

Lāyiḥ gerdīd kesī der īn sırır maḥrem cozādem nist

Ḥaḳḳ rā meřumur cūda zi ‘ālem

Zirā ki ‘ālem der Ḥaḳḳ Ḥaḳḳ est

Ve Ḥaḳḳ der ‘ālem cüz ‘ālem nist

[Yokluk levhasında uzun zamandır var olan nur ortaya çıktı. Bu parlaklığın gizli sırrını hiç kimse bilemedi. Hakk’ı âlemden ayrı sanma çünkü âlem Hakk, Hakk da âlemdir.]

(27)

Hesti ki zuhūr mīkoned der heme řey’

Ḥ’āhı ki beri be-ḥāl-i vey der heme bī

Ruv ber ser-i mey ḥubāb bīn ki ři-sān mey vey

Buved ender vey-u vey der mey mi

[Varlık her şeyde zuhūr eder. Varlığın tüm halini seyretmek istersen şarabın üstündeki köpüklere bak. Şarap köpükte köpüktür, köpükler de şarapta şaraptır.]

(28)

Ey ber ser-i ḥerf īn-u ān nā-zede vü ḥaṭ

Pindār dū-yi delīl-i bu‘d est-u seḥaṭ

Der cümle-yi kā’ināt bī-sehv u ḡaleṭ

Yek ‘ayın fe-ḥesbu dān u yek zāt faḳaṭ

[Bu ve o arasında ikilik var zannetmen deliliktir. Kâinatın cümlesinde hatasız tek bir hakikat ve zât vardır.]

(29)

Ber şekl-i bütân reh-zen ‘uşşak Hakk est

Lâ belki ‘ayân der heme afâk Hakk est

Çizi ki bûd zi-ruy takyîd-i cihân

Vallâh ki hemân zi-vech u ıtlak Hakk est

[Âşıkların yolunu putlar kılığında kesen Hakk’tır. Ufukta görünen de Hakk’tır. Cihan bir şarta bağlıdır. Yemin olsun ki ıtlak da vech de Hakk’tır.]

(30)

Baħrist ne gâhinde ne efzâyende

Emvâc der u revende ve âyende

‘Âlem çu ‘ibâret ez hemîn emvâc est

Ne-bûded ve zamân belki dû ân pâyende

[Denizin dalgaları gidip gelir. Bu durum denizi ne azaltır ne de çoğaltır. Âlem de bütün bu dalgalara benzer. İki anı birbiriyle aynı değildir. (ama bu O’nun kudretinde bir azalma meydana getirmez.)]

(31)

Sufistâ-yi ki ez ħired bi-ħaber est

Güyed ‘âlem-i ħayâl ender goz râst

Âr-i ‘âlem heme ħayâl est

Velî peyveste der u ħaķîķat-i cilveger est

[Sofistlerin akıldan bir haberi yoktur. Onların sözüne göre âlem hayal içindedir. Evet, âlem hep hayaldir ama hiç yok olmayacak bir hâkikat vardır.]

(32)

Sübĥānallāh zehî ħudāvend u vedūd

Mustecmi‘-i fażl u kerem u rahmet vücūd

Der her nefes-i bered cihān be-‘adem

Āred digeri çū ān hemāndem be- vüçūd

[Allah ne büyük bir Rab ve kullarını çok seven bir ilahtır. Fazilet, kerem, rahmet ve vüçūdun sahibi O’dur. (O’nun emri ile) Her nefeste bir âlem yokluğa gider aynı anda bir başka âlem vüçūda gelir.]

(33)

Tahkik-i ma‘āni ez ‘ibārāt-ı mecū-yı

Bî ref‘i kuyūd-ı i‘tibārāt mecūy

Ha‘hi yābî zi‘illet-i cehl-i şifā

Ḳānun-ı necātı ez işārāt mecūy

[Bu mananın tahkikini ibarelerde ve kayıtlarda arama. İsteğini Şifa’da ararsan cehalet illetini bulursun kurtuluşun da Kanun adlı kitapta yazmaz.]

(34)

Keşti be-vuḳūf ber mevāḳıf ḳāni‘

Şod ḳaşd-ı maḳāşıd-et zi maḳşad māni‘

Hergiz neşevet tā nekonı keşf-i ḥıcab

Envār-ı ḥaḳīḳat ez meṭālī‘ ṭālī‘

[Duraklara kanaat ettin. Maksatlara yöneldin ama bu senin maksadına engel oldu. Keşif perdelerini kaldırmazsan asla hakikat nurlarının doğuş yerini bulamazsın.]

(35)

Der ref‘ḥucub kūş ne der cem‘i kütüb

Kez cem‘i kütüb nemî-şevet keşf-i ḥücut

Der ṭeyy-i kütüb kucā buved neş‘e-yi ne ḥubb

Ṭey kun heme rā vü‘ıd ilāllāhi ve tub

[Gözlerindeki perdeyi kaldır ve kitap biriktirmeyi bırak. Kitap biriktirmeyle keşif perdesinin ardını göremezsin. Sevgi ve neşe kitaplarda yazmaz. Her şeyden yüzünü çevir. Allah’a dön ve af dile.]

(36)

Bahr-î-st vücūd-i cāvidān mevc zenān
Zān baħr nedīde ġayr-ı mevc ehl-i cihān
Ez bâṭın-ı baħr-ı mevc bīn gešte ‘ıyān
Ber zāhır-i baħr u baħr der mevc nihān

[Bâkî vücūd, dalgalı bir denizdir. Cihan ehli o dalgalı denizde dalgadan başka bir şey görmez. Dalgalar denizin bir parçasıdır. Deniz, zâhir dalgalar da bâtındır.]

(37)

Ey āyīne rā dāde celā şūret-i to
Yek āyīne kes nedīde bī-şūret-i to
Ne ĩn ki zi luṭf der heme āyinehā
Ĥod āmede-yi pedīd bī-şūret-i to
Yek āyine kes nedīde bī-şūret-i to

[Ey aynalara sûretinin güzelliğini yansıtan! Hiç kimse senin sûretinin olmadığı bir ayna görmemiştir. Lütfün bütün aynalara yansır ama sûretin görünmez.]

(38)

Hesti ki būved zāt -ı ĥudāvend-i ‘aziz
Eşyā heme der veyend u vey der heme nīz
Īn est beyān-ı ānki ‘ārif ġūyed bāşed
Heme çīz münderiç der heme çīz

[Varlık, Hüdâ’dan ibarettir. Her şey O’ndandır ve O her şeydedir. Bunu ârifler “Her şey her şeyin içindedir” şeklinde beyan ederler.]

(39)

Ez mā heme ‘acz u nīstī maṭlūb est
Hesti vü tevābi‘eş zi mā maslūb est
Īn ūst pedīd āmade der şūret-i mā
Īn ģudret u fī‘il ez ān be mā mensūb est

[Bizim sûretimizde görünen O'dur. Kudret ve filin bize nispet edilmesi O'nun varlığından gelir. Bize atfedilen şey ise güçsüzlük ve yokluktur.]

(40)

Çün zât-ı to menfî būved ey şāhib-i huş

Ez nisbet-i ef'āl be-ḥod bāş ḥamūş

Şirîn meşeli-şinevme-kon rūy turuş

Sebbet el-'arş evvelen şumm-enkuš

[Ey akıl sahibi! Zâtın olumsuzluğundan kendine fiiller nispet etme konusunda sessiz ol. Hoşa gidecek şu meseli dinle ve yüzünü dönme. Önce arşı kur sonra süsle.]

(41)

Vaşşafî-yi ḥod be-rağmı ḥāsîd tā key

Tervîc-i çenin metâ'-ı kāsîd tā key

To ma'dûm-i ḥayāl-i hestî ez to

Fāsîd bâşed ḥayāl-i fāsîd tā key

[Tüm bu vasıflara rağmen kendini nereye kadar öveceksin. Maksudının bildiğin şeylere nereye kadar revaç vereceksin. Senin varlığın hayalidir. Kötü şeylerin hayalini daha ne kadar kuracaksın.]

(42)

Hercâ ki vücûd-kerde seyr est ey dil

Mîdân be yakîn ki maḥz-i ḥayr-est ey dil

Her şer zi 'adem būved 'adem ğayr-ı vücûd

Pes şer heme muḳtezâ-yı ğayr est ey dil

[Ey Gönül! Nerede bir vücûd görünürse bil ki o halis bir hayırdır. Her şey yokluktan gelir. Hakikatte varlıktan başka bir şey yoktur. Bu yüzden bütün şerler gayrın gereğidir.]

(43)

Hesti be-şîfâtı ki der ū būved nihân

Dāred sereyān der heme ‘ayān-ı cihān

Her vaşf zi ‘aynī ki būved kâbil-i ān

Ber-ḳadr-i ḳabūl ‘ayn-ı geşte est ‘ayān

[Varlık, gizli sıfatlarıyla, cihandaki ayanlara sirayet etti. Bu durumu kabul eden tüm sıfatlar ayan oldu.]

(44)

Ey zât to der zevât-ı ‘ayān sārī

Evşāf-ı to der şifât-ı şān-ı mütevāri

Vaşf-ı to çev zât muṭlaḳ est ammā nīst

Der zımn-ı müzāhir ez taḳayyüd-i ‘ārī

[Ey zâtı, ayanların zâtlarına sirayet eden. Sıfatların şanında gizlidir. Sıfatın da zâtın gibi mutlaktır ama gözle görülmez, gizlidir.]

(45)

Ḥodrā be- şe’n zâtı ān perde-nişīn

Şod cilve deh ez mżāhir-i dīnī ve dīn

Zīn nükte ki goftem ey ṭalebkār-ı yaḳīn

Zāt u şifāt ve fi’l ü eşer ḳīst bubīn

[Ey yakının peşinde olan zât! Dinî ve dünyevî şeylerin arkasında şe’nler kendini gösterir. Bu nüktede zâtın, sıfatın, fiilin ve eserin ne olduğunu anla.]

(46)

Yek cūd u to naḳş-ı beste-i şad gūne gedā

Yek cūd naşīb-i her yeki dāde cūdā

Ān cūd nuḥustīn ezelen būd berān

Īn cūd pesīn rāst terettüb ebedā

[Tek bir lutfun yüz dilenciye çeşit olur. Tek bir ihsanın ise her şeye lütuf verir. Birincisi ezeldir ve sonuncusu onun üzerine bina edilmiştir.]

(47)

Cāmī ten zen süḥan-ṭirāz-ı tākī

Efsūngerī ve fesāne-sāzī tākī

İzhār-ı hākāyık be-sūhan hestī hayāl

Ey sāde dil īn hayāl-bāzī tākī

[Câmî bu efsunculuk ve efsanecilik sözlerin nereye kadar. Hakikat, sözle ifade edilmez. Bu bir hayaldir. Ey saf gönüllü! Bu hayal oyunun bırak.]

(48)

Tā kicūder ey kerdn efgān ve hurūş

Yek-dem şev ez-īn herze der-ayī hāmūş

Gencine-i dūr hāy-ı hākāyık ne-şevi

Mādāmki çün şadef ne-kerdi heme gūş

[Bu ağlamalar nereye kadar. Bir an olsun beyhûde söz söyleme sus. Midye gibi kulak kesilmedikçe gerçek hazinenin sesini duyamazsın.]

(49)

Ey ṭab‘-ı turā girifte vesvās-ı sūhan

Mīdār ger ehl-i dānīş hās-ı sūhan

Me-gīşā-yı zebān be-keşf-i esrār-ı vüçūd

Ki īn dūr neşevēd sufte be-elmās sūhan

[Ey mizacı sözün vesveselerine tutulan, eğer ilim ehliysen sözlerine sahip çık, dilini tut. Zaten bu inci (hakikat) söz elmasıyla yok olmaz.]

(50)

Ey k’ez gamet üftāde çāket be-kefen

Ālūde mekān zamīr-i pāked be-sūhān

Çün lāl tüvān būd der u ger pes ez īn

Leb be-gūşā-yı be-nuṭṭā hāket be-dehen

[Ey kefeni kaygıyla yırtılan! Temiz olan gönlünü sözle kirletme. Dilin O’nun karşısından tutulmaz belki ama dudağını aralarsan içine toprak dolar.]

(51)

Yā‘kūb ki ne hānḳāh ehli ne deyr

Ne ‘ālim-i vaḳfedir ne vāḳıf-ı seyr

Hem Fātiḥa hem ḥātimesi cümlesi sen

Fe ’fteḥ bi’l-ḥayri rabbi vaḥtim bil-ḥayr

[Yakup ne tekke ne de kilise ehline mensuptur. Ne duraklar ne de seyir halindedir. Cümleinin hem başlangıcı hem sonudur. Allah hayırla açıp hayırla kapatmayı nasip etsin.]

2.3. Tuhfetü'l İhvân'da Geçen Tasavvufi Terimler

2.3.1. A'yân-ı Sâbite

A'yân-ı sâbite varlıkların Allah'ın ilminde sabit olan ezeli hakikatleri anlamına gelir. İnsanların varlık âlemine çıkmadan önce Allah'ın bunlar hakkındaki ilmi olarak bilinir.⁸⁴ Mutasavvıflar a'yân-ı sâbiteyi, mümkünâtın ilahi ilimde sabit olan hakikatleri olarak tanımlamışlardır.⁸⁵ Yani Allah'ın kâinatı yaratmadan evvel olmuş, olmakta ve olacak her olayı bilmesidir. Her varlığın bir sûreti vardır. Varlığın Allah katındaki örnekleri ve modelleri a'yân-ı sâbitedir. Bir top kumaş esas itibariyle aynı şeydir. Fakat bu kumaş belli ölçülerde kesilir ve farklı elbiseler dikilirse; farklılık kumaşta değildir şekilde olur.⁸⁶

Tuhfetü'l-İhvân'a göre de Allah'ın ilminde varlıklar ezeli olarak mevcuttu ancak bunlar bâtın bir şekildeydi. Mevcudat, "canlı" adı altında birleşir. Bu ad altında yatan mutlak varlık Allah'tır. Yani tüm varlığın hakikati birdir ve bu varlık aslında tek bir şeyde toplanır. Vücûd, hakikattir yani Allah'tır. Varlığı da kendi zâtındandır. Varlık önce âlem mertebesinde ortaya çıkmıştır. Buna a'yan-sabite denir. Daha sonra varlık, Allah'ın bir yansıması olarak ete kemiğe bürünmüştür. Tek bir gerçek vardır. O da varlığın kendi zâtından olan Allah'tır. Hakiki varlığın ete kemiğe bürünmesi de a'yân-ı sâbitedir:

Evvelâ mertebe-i 'ilimde â'yân-ı sâbite şüverinde burûz itdiler ve sâniyyen mertebe-i 'aynda â'yân-ı sâbitenin aḥkâm u âşârlarının zâhir-i vücûddaki âyine-i bâtın vücûddur. Telebbüsleri vâsıtâsıyla şûret-i a'yân hâriciyle tûtdılar. Pes, hâricde yokdur el-ḥaḳîḳat-i vâhîde ki telebbüs-iaḥkâm] ve âşâr-ı a'yân-ı sâbite ile şuyûn ve şîfât müte'addide ve mütekeşşire gözikiyor. Lâkin bu gözükme bi'n-nisbe bir tâ'ife çünki muziyî(?) merâtibde zebûn u sîcni kuyudâtda mescûn ve aḥkâm u âşâr selâsiliyle muḳayyeddürler.⁸⁷

⁸⁴Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 58.

⁸⁵Fethi Kam, *Vahdet-i Vücud* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994), 36.

⁸⁶Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001), 54.

⁸⁷Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 16^b.

Tercümeğe göre a'yân-ı sâbitenin kendisi Hakk'ın ilminde gizlidir. Hakk'ın ilmine vakıf olmak için Bâtın'ın Allah'ın sıfatı olduğunu bilmek gerekir. A'yânlar, gözlerine perde inenlere yani Allah'ın ilminden habersiz olanlara gerçekte var gibi gözükür. Oysaki gözükürken sadece kesrettir. Vücûdun hakikati Allah'tır:

â'zam-i hicâb ve ekşef-i niķâb-ı cemâl-i vahdet-i hâķîķî takayyudât ve ta'addüdâturlar ki zâhir-i vücûdda aķkâm ve âsâr-ı a'ayân-ı sâbite vâsitâsıyla vâķi' olmuşlar ve a'yân-ı sâbite kendileri hâzret-i 'ilmde bâtın-ı vücûddur kâ'imdirler ve maķcûblara öyle gözikmiş ki a'yân-ı hâricde mevcûd olmuşlar ve böyle i'tikâd ideyorlar... 'ademiyyet aşlîlerinde bâķidirler ve bundan şoñra hem böyle kalacaklardır.⁸⁸

2.3.2. Cüz' ve Kül (Küll)

Cüz'; bütünlük, tümlük anlamlarına gelir. Kul, Allah'tan başkasına az ya da çok bağımlı olduğu sürece Hakk'a bütünüyle kul olamaz. O'nun kula yönelmesi için kul her şeyiyle O'na yönelmelidir.⁸⁹ Cüz' ise "parça" anlamına gelir. Tasavvufî olarak bu tabir mertebe-i saniye, mertebe-i esma, kesret ve taayyünât anlamında kullanılır.⁹⁰

Esere göre, cüz'den kül'e (küll) ulaşmak gerekir. İnsan parçadan bütüne yani Allah'a ulaşmak gayesinde olmalıdır. Tüm güzelliklerin ve lütufların sahibi Allah'tır. Kâinattaki her şey onun cemalinin ve kemalinin yansımasıdır. Cüz ve kül (küll) terimleri eserdeki bir rubâî aracılığıyla Yakup Han tarafından nakledilmiştir. Bu rubâîye göre cihanın güllerinin Allah'ın tecellisinden bir parçadır. Güllere bakıp parçadan bütüne yani hakiki varlığa ulaşılması gerektiği ifade edilmiştir. Eserdeki rubâî şu şekildedir:

*Reftem be-temâşa-yı gülân şeme-i ırâz
Çün did miyân-ı gülşenem goft be-nâz*

⁸⁸Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 28^a-28^b.

⁸⁹Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 224.

⁹⁰Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 107.

*Men aşlem u gülhâ-yı çemen fer'-i menende
Ez aşl çerâ be-fer'-i mîmâni bâz*⁹¹

İnsan, mutlakdan bir parçadır ve neyi düşünürse odur. Bu bir başka rubâide; cüz'ü düşünürsen cüz, kül'i (küll) düşünürsen kül (küll) olursun şeklinde ifade edilmiştir:

*Ger der dil-i to gül gozered ve gül bâşi
Ve-r bülbül bî-ķarâr-ı bülbül bâşi
To cüz-i u Hakk küll est ger rüz-i çend
Endîşe-yi küll pişe koni küll bâşi*⁹²

2.2.3. Fenâ ve Fenâ-i Fenâ

Bir tasavvufî terim olarak fenâ; fânî olmak, yok olmak mânâsına gelir. Nesnelerin, sûfînin gözünden silinmesine fenâ denir. Fenâ'nın zıddı ise bekâdır. M. İbn Arabî'ye göre fenâ kulu Allah'a ulaştırır. Bu durumda kul, bütün nefsi arzularını terk eder ve kendini Allah'ın irâdesine teslim eder. Fenâ hâlindeki kul, Allah tefekküründe o kadar boğulur ki benlik bilincini kaybeder hale gelir. Kulun bu denli tefekkürü fiillerine de yansır.⁹³

Yakup Han, tercümesinde fenânın ve fenâ-i fenânın tanımına yer verir. Söz konusu tercümeğe göre fenâ, insanın Allah'tan başka hiçbir şeyi düşünemeyecek durumda olmasıdır. Fenâ-i fenâ ise insanın düşünemeyecek durumda olduğunun yani fenâ sahibi olduğunun dahi bilincinde olmamasıdır. Bir bakıma fenânın bilincinde olmak fenâyâ aykırıdır:

*...fenâ, istîlâ-i zühûr-ı Hakk ile mâsivâyâ şu'ûr kılmamaķdan 'ibâretdir ve fenâ'-i fenâ,
ol şu'ûrsuzluķına vuķûf olmamaķdan kinâyedür. Maħfi kıalmasun ki fenâ-i fenâ, fenâda
mündericdür. Çünkü fenâ şâķibi fenâsına şu'ûru olsa fenâ şâķibi deķildir. Zîrâ ki şîfat-ı*

⁹¹Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 6^a.

⁹²Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 7^a.

⁹³Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 161.

*fenā mevşūfiyla berâber mäsivâ-yı Haqqdır. Sübhānehu ve te‘ālā pes şu‘ûrsuzluğuna şu‘ûr-ı fenāya münâfidür.*⁹⁴

2.3.4. Feyz-i akdes ve Feyz-i mukaddes

Tuhfetü'l-İhvân'a göre feyz-i akdes Allah'ın kendisine olan ezeli zuhûrundan ibarettir. Feyz-i mukaddes de ayanın hüküm ve eserlerinde zuhûr etmesidir.⁹⁵

2.3.5. Kenz-i Mahfî

Kenz-i Mahfî Arapçada gizli hazine anlamına gelmektedir. "Gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim..." kudsî hadisinin bu hususa işaret ettiği bilinmektedir.⁹⁶ İbn Arabî burada geçen "istedim" kelimesini muhabbet, "bilinmek" kelimesini mârifetle açıklamıştır. Buna göre Hakk'tan başka hiçbir şeyin bulunmadığı zamanda Allah bilinmeyi istemiş, böylece ilk olarak sevgiyle tecelli etmiştir. Bu sevginin amacı ise bilinmektir. O, âlemi yaratınca artık bilinen ve tanınan olmuştur. Fakat bu bilinme sıfat ve isimlerinin zuhûr etmesi şeklindedir. Zâtı itibariyle yine gizli bir hazine olarak kalmıştır. Yani Allah zâtı itibariyle bilinemezken zuhûr ve tecellileriyle bilinmektedir. Allah, kâinat var olmadan evvel ne kadar gizli ise var olduktan sonra da o kadar gizlidir. Bu sebeple mutasavvıflar hadiste geçen, "Gizli bir hazine idim" ifadesini, "Gizli bir hazineyim" şeklinde anlamak gerektiğini, buradaki "idim" kelimesinin zamanı ifade etmediğini önemle belirtmişlerdir.⁹⁷

İncelenen eserde, Kenz-i mahfî'ye atıfta bulunulmuştur. İlâhi isimlerin Allah olmadan zuhûr etmesinin imkânsız olduğu ifade edilmiş nedeni ise "O'nun talebi aşkın talebiyle zuhûr etmiştir. Sevilen de O'nun muhabbet aynasındaki sevgisinden ortaya çıkmıştır. O hem sevilendir hem sevendir. Hem talep edilendir hem de talep edendir" şeklinde açıklanmıştır.⁹⁸

⁹⁴ Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 7^a.

⁹⁵ Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 35^a.

⁹⁶ Cebecioğlu, "*Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*", 281.

⁹⁷ İbrahim Hakkı Aydın, "Kenz-i Mahfî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 258.

⁹⁸ Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 35^a.

2.3.6. Kesret ve Vahdet

Tasavvufî olarak kesret çokluk, vahdet birlik anlamına gelir. Hakk'ın isim ve sıfatlarıyla tecelli edip çokluk halinde görünmesi kesret, bu çokluğun yalnızca Hakk'ı işaret etmesi ise vahdet olarak bilinir.⁹⁹

Vahdette kesretin kesrette ise vahdetin bulunması birlikte çokluk, çoklukta birlik şeklinde açıklanır. Aslolan ise vahdettir. Çokluk ise hayal olup vahdetin zuhûrundan ibarettir.¹⁰⁰ Esere göre vahdette kesretin bulunması, parçanın bütünü, zarfa konulanın zarfta toplanması ya da vasıfların vasıflananda toplanması şeklinde izah edilmiştir. Örnek olarak da bir sayısı ele alınarak bu sayının içinde üçtebirlik, dörttebirlik, beştebirlik barındırdığı ve diğer sayıların da bir sayısının tekrarlarından oluştuğu açıklanmıştır:

...meşel vâhid 'adediyyede nişfîyyet ve şülüsiyyet ve rub'îyyetve hamisiyyetiñ indirâcî gibi çünki bu nisbetler vâhid-i 'adediyyede mündericdürler. Mâdâmki vâhid 'adedi merâtibde tekrâr-ı zuhûr-ile cüz'-i işneyn ve şelâse ve erba'a ve hamse vâki' olmasa zâhir olmazlar bundan ma'lûm oldu ki Hakk Sühbânehu te'âlânîñ cümle mevcûdâta ihâtası melzûm ve mevşûfuñ levâzım ve şîfâtına ihâtası gibidür.¹⁰¹

2.3.7. Mâsivâ

Arapça istisna edatı olan sivâ, mâ mevsûlû ile birleşince başkası anlamına gelir. Tasavvufta, Allah'ın dışındaki her şey mâsivâ olarak tanımlanır. Mâsivânın bütün yaratılanları içine alan bir sınırı vardır. Tasavvufa göre, kalpten mâsivâ putunun atılması, sevginin hep Allah üzerinde yoğunlaşması önemlidir.¹⁰²

Eserde, Allah'tan başka her şeyin mâsivâ olduğu, mâsivânın ise hayal ürününden ibaret olduğu ifade edilmiştir. Mâsivânın önceden olmadığı gibi bir gün yok olacağı, insana asla bir faydasının olmadığı vurgulanmıştır. Hakikat sadece Allah'tır bu nedenle insana en yakın olan ve asla yok olmayacak olan da O'dur:

⁹⁹Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 212.

¹⁰⁰Cebecioğlu, "*Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*", 514.

¹⁰¹Yakup Han, *Tuhfetü'l-Ihvân*, 17^b.

¹⁰²Cebecioğlu, "*Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*", 320.

Cenâb-ı Hakkdan başka her ne olursa olsun mâsivâlık dağına mübtelâdur ve mâsivâ denilen şey ma‘rız-i zevâl ve maḥall-i fenâdur. Anıñ ḥaḳıḳatı ma‘dûm velâkin ma‘lûm ve şûreti mevcûd fe‘emmâ mevhûm zamân-ı mâzîde anda ne gözükmek var-idi ve ne vücûd ve bu zamân-ı hâlde ancak gözükmegi var. Lâkin bi-vücûd böyle şey yarın istiḳbâlde bizim için ne yarar ne andan fa‘ide mütevaḳḳı‘dür ve ne zarar pes-zimâm-ı ihtiyâr ve inḳiyâdı âmâl ve emânî eline niçün virürüz ve i‘timâd u tekye bu müzaḥrefât-ı fânîyeye niçün kılarız. Pes, vâḳit var iken gönli her birinden üzmeḳ gerek ve Hakk te‘âlâya bend idüp rişte-i muḥabbetini düzmeḳ gerek. Zîrâ ki Hakk Sübhânehu der ki her zamânda bize enîs ve her mekânda celîs yer vardır ki anıñ varlığına bir zevâl yoḳdur.¹⁰³

2.3.8. Nispet

Nispet; Arapça ilgi, bağ anlamlarına gelmektedir. Tasavvufî bir terim olarak şeyh ile müridi arasındaki sevgiden ibaret olan bağa, nispet denildiği bilinmektedir. Sûfilerden bazısı; nispeyi, insanın özen gösterdiği şey olarak tanımlar. İnsanın ihtimâmı dünyaya olursa, nispesi de dünya olur. İhtimâmı ahirete olursa nispeti de, ahirete olur. Yahut bir insanın ihtimâmı dünyaya ve âhirete değil, sadece Allah'a olursa, nispesi Allah olur.¹⁰⁴

Yakup Han'ın naklettiğine göre insan, nispeti akıldan çıkarmamalıdır. Her an her fiilinde nispet aklında olmalıdır. Buradaki nispetten kasıt Allah ve Allah'ın tecellileridir. İnsanın bu tecellilerin görmesi ve mutlak olan Allah'a ulaşması için heveslerinden vazgeçmesi gerekir. İnsan, bunun ciddiyetinde olur, Allah'tan başka şeylerden uzak durursa çok güzel bir lezzet alır ve bu lezzet onun ruhuna işler. Ancak nispet için büyük bir ciddiyet gereklidir. Bu ciddiyet gerektiği gibi korunur ve gönülden istenirse bâtın, zâhir olur. Bunları yapmayan insan bütün ömrünü boşa harcamış olur ve nispeti de yerine getirememiş olur:

Bu nisbet-i şerîfeye öyle iştiḡâl itmeli ki hiçbir vâḳidde ve hiçbir hâlde andan ḥâlî olmamalı ḥ‘âh içmekde ve yimeḳde ve tekellümde ve istimâ‘da varmaḳda ve gelmekde ve ufy]umada ve ḳalkmaḳda ve gezmekde ve oturmaḳda ve bi‘l-cümle cemî‘-i ḥarekât u

¹⁰³Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 5^a-5^b.

¹⁰⁴Cebecioğlu, “Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü”, 372.

sekenâtda hâzır-ı vakt olmalı tâ ki bahtâlet ile geçmesün. Belki vâkıf-ı nefes olmalı tâ gaflet ile duhûl u hurûcunda âlûde olmasun. Çenân ki bu nisbet-i şerîfeniñ imtidâdı cemî'-i ezmân u evkât hasebiyle lâzımdur kezâlik keyfiyyet-i nisbet-i şerîfiñ izdiyâdı mülâhaza-i şuver-i imkândur.¹⁰⁵

Mâdâmkî âdemî hevâ vü heves dâmına mübtelâdur. Bu nisbet-i şerîfiñ anda devâmı şa' b u müşkildür. Amma çün âşâr-ı cazibât-ı ilâhî anıñ kalbinde zuhûr kılsa ve meşgale-i mahsûsât u ma'kulât bâtınından nufûr eylese bir lezzet bulur ki lezzât-i cismânî ve rahât-ı ruhânî bi'l külliye ol lezzete mağlûb ve ol lezzet cümlesine gâlib olur bu hâlde külfet-i mücâhede aradan kalkar ve lezzet-i müşâhede cânına irişür. Râhatı artar müzâhmet-i âgyârdan halâş ve 'abd-i hâşşü'l-hâş olur. Bir tâlib-i şâdık ki muqaddime-i cezbe ki iltizâz-ı mezkûrdur. Zikr-i Hâk Sübhânehu ile kendinde bulsa anıñ için lâzım ve vâcibdür ki tamâmı-i himmetin anıñ terbiyye ve takviyyesine şarf eyleyüp herbir şeyiñe anıñ hilâfîdür. Kendisini andan mu'âf eylesün ve böyle bilsün ki eger fî'l-meşel 'ömr-i câvidânını ol nisbet-i şerîfe şarf eylese anıñ haqqını kemâ yenbağı lâyıkıyla edâ idememiş ve bir şeyi anıñ için yapmamış.¹⁰⁶

2.3.9. Tefrika ve Cem

Tefrika, mânâ olarak ayrılık anlamına gelir. Dünyaya, mâsivâyâ dalmak, cemden uzaklaşmak demektir. Tefrika, cem'den sonradır.¹⁰⁷ Cem ise tefrikanın tam zıddıdır ve bir araya toplamak birleştirmek demektir. Akıl, zât nurunun kendisine galip gelmesiyle örtülü kalır. Hakk geldiğinde bâtın kaybolur. Bu hale cem' adı verilir. İzzet perdesi zâtın vechi üzerine örtülünce ruh medde âlemine dönüş yapar. Buna da tefrika hali denir. Sûfilere göre tefrikasız cem zındıklıktır. Cem'siz tefrika, hakiki fâil olan Allah'ı görmemektir. Tefrika ile birlikte cem tevhiddir.¹⁰⁸

Eserde tefrikanın ve cem'in ne demek olduğu açıklanmıştır. Yine esere göre, insan gönlünü bin parçaya bölüp her parçasını ayrı bir yere savurmamalıdır. İnsan, gönlünü gerçek varlığa bağlamalı ve her bir şeyden el çekmelidir. İnsanın

¹⁰⁵ Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 7^b-8^a.

¹⁰⁶ Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 9^a-10^a.

¹⁰⁷ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 484.

¹⁰⁸ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", 96.

gönlü ancak bu şekilde huzura kavuşabilir. Aynı zamanda tefrikanın olması için cem' elzemdir ama cemiyeti bilmeyenler tefrikada kalır. Bilenler ise her şeyden elini eteği çekip gönlünü varlığın gerçek sahibine bağlar:

Tefrika bundan 'ibâretdir ki gönlini lâ-tâ'ileye ta'alluk itdirüp perîşân eylesin ve cemî'yyet bundan kinâyedir ki her bir şeyden i'râz idüp gönlîni vâhid-i haqîkî müşâhedesine hemîşe bağlayasun. Tâ'ife ki cemî'yyeti cem'-i esbâbda zannitdiler. Tefrika-i ebedde kaldılar ve fırka'yı ki cemî'-i esbâb esbâb-ı teferruğdan olduğun yakîn bildiler. Her bir şeyden el çekdiler. Cem'îyyet maqâmında müsterîh buldular.¹⁰⁹

2.3.10. Tevhid

Tevhid sözlük anlamı olarak birleşmek anlamına gelir.¹¹⁰

İki çeşit tevhid vardır: Ulûhiyyette tevhid, rubûbiyyette tevhid.¹¹¹

1. Ulûhiyyette Tevhid: Allah'ın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde bir, yegâne ve benzersiz olduğunu benimsemektir.¹¹²

2. Rubûbiyyette Tevhid: Allah'tan başkasına tapmamak ve sığınmamak demektir.¹¹³

Ulûhiyyette tevhid imanın teorik kısmını oluşturur. Rubûbiyyet ise imanın gönül hoşluğuyla kabulünü teşkil eder. İman, bu ikisinin birleşmesinden meydana gelir.¹¹⁴

Tuhfetü'l-İhvân'da tevhidin mertebelerine yer verilir. Her mertebenin kendine has özellikleri, sıfatları, nisbetleri olduğu ifade edilir. Örneğin, Ulûhiyet mertebesindeki Allah'a ait olan isimler olduğu ve bu isimlerin başka bir şeye atfedilmesinin küfür ve zındıklık olduğu vurgulanır:

¹⁰⁹Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 4^a-4^b.

¹¹⁰Cebecioğlu, "*Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*", 495.

¹¹¹Mevlüt Özer, "Tevhid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 41:19.

¹¹²Özer, "Tevhid", 19.

¹¹³Özer, "Tevhid", 19.

¹¹⁴Özer, "Tevhid", 19.

*Ḥaḳīḳat-i vücūd egerçi cemîc-i mevcūdât-ı zihniyye ve ḥāriciyyeye maḳūl u maḥmūl olur. Velikin anıñ merātibleri vardır. Ba‘zhā fevka ba‘z ve her mertebede anıñ içün esāmī u sıfāt u neseb ve i‘tibārât-ı maḥşūşa vardır ki sâ‘ir-i merātibde olmaz. Mişl-i mertebe-i ulūhiyyet vü rübūbiyyet ve mertebe-i ‘ubūdiyyet ve ḥalkiyyet. Pes, mertebe-i ulūhiyyetiñ esāmīsın mişl-i Allāh ve Raḥmān u ğayrihā mertebe-i kevnîyyeye ıtlâkı ‘ayn-ı küfr ve maḥz-ı zındıḳadır.*¹¹⁵

Esere göre tevhid dünyaya karşı duyulan ilgi ve alakadan kendini soyutlamaktır. Gönlü Mâsivâdan temizlemek ve yüzünü sadece Allah’a dönmektir:

*Tevhîd mâsivāya ta‘alluḳdan taḥlîş u tecrîd-i ḳalbdır. Hem taleb u irâdetde ve hem ‘ilm ü ma‘rifetde yâ‘ni tâlibiñ ve irâdeti kâffe-i maṭlûbât u murâdâtдан munḳaṭı‘ olsun ve temāmî-i ma‘ḳulât ve ma‘lûmât nazār-ı başîretinde ṭarîḳ-i ‘adem ṭutsun cümleden teveccühün yüzü dönüp Ḥaḳḳ Sübhānehu ve te‘ālā ḥazretinden başkaya şu‘ûru ḳalmasun.*¹¹⁶

2.3.11. Vahdet-i Şuhûd

Vahdet-i Şuhûd, salikin her şeyi Allah olarak görmesi, O’ndan başkasını görmemesi anlamına gelmektedir. Salik, nefsinden fâni olması sebebiyle kendini de görmediğinden Hallac gibi “Ene’l Hak” der. Beyazîd Bistamî gibi, “Cübbemin altındaki Allah’tan başkası değildir.” Yûnus gibi “Ete kemiğe büründüm, Yûnus diye göründüm” der. Fakat o hal geçtikten sonra Hakk ile halkı ayrı ayrı görür, yaratılanı yaratandan ayırır. O hal içindeyken söylediklerine tövbe eder.¹¹⁷

Yakup Han’ın tercümesine göre kâinattaki her şey Allah’ın tezahürüdür. Bu tezahürü göremek ve devamlı olarak zikretmek gerekir. Öyle ki bu tezahür insanın ruhuna işlerse kendi varlığını unuttur neye bakarsa Allah’ı görür:

...cümlesi anıñ mecālî-i cemālî ve merātib-i kâ’inât kâffesi anıñ merāya-i kemālîdür ve bu şuḡl u nisbete öyle müdāvement eyle[ye]sin ki bu nisbet-i şerîfe cānına āmîziş eyleye ve

¹¹⁵Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 20^b.

¹¹⁶Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 9^a-9^b

¹¹⁷Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 371.

*varlığın nazarından raht-ı ikāmet bağlaya. Eger kendiñe yüz tutsañ aña tutmuş olursun ve eger kendinden tağbīr eylesen andañ ta'bir kılmış olursuñ muḳayyed muḳlaḳ olur ve ana Haqq hüve'l- Haqq bulur.*¹¹⁸

2.3.12. Vahdet-i Vücûd

Vahdet kelimesi Arapça bir kelimedir. Bir şeyin bölünmezliğine tekliğine işaret eder. Vücûd da vahdet kelimesi gibi Arapça kökenlidir. Bulunmak, varlık, var olma gibi anlamlara gelir.¹¹⁹

Mutasavvıflar kâinatın Allah kadar hakiki olmadığını ifade ederler. Bunun için de sûfiler şu örneği verirler: “Bir sopayı alın, ucunu yakın, kor haline getirin. Bu ucu kor haline gelmiş sopayı karanlıkta elinizde hızlı bir şekilde döndürün. Uzaktan bakan kişi ne görür? Bir çember veya daire görür. Halbuki burada bir çember veya daire yoktur. Sadece sopanın ucunda kıvılcık bir kor vardır. Yani gerçek olan sopadır. Sopanın ucundaki ışıktır. Çember ise hayaldir.”¹²⁰ Vahdet-i vücûd anlayışına göre de varlık denizinde olan her şey Hakk Tealâ'nın bir yansımasıdır. Kaynaklarda bu hale düşen tasavvuf yolcusunun, “Heme Ost” sözünü kullandığı ifade edilmektedir. Manası ise “Hep O'dur” demektir.¹²¹ Rubâîye göre, kâinattaki her şeyin varlığı Allah'tandır.

Yakup Han bunu Molla Câmî'den şu şekilde nakletmiştir.

Hem sâye ve hem nişîn ve hem-reh heme ust

Derdlik gedâ ve atlas-ı şeh heme ust

Der encümen-i farḳ u nihân ḥâne-i cem'

*Billâhi heme ust sümmebillâhi heme ust*¹²²

¹¹⁸Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 7^a.

¹¹⁹Cebecioğlu, “*Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*”, 513.

¹²⁰Necdet Tosun, *Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015), 263-264.

¹²¹Muhammed İhsan Oğuz, *İslam Tasavvufunda Vahdet-i Vücud* (İstanbul: Oğuz Yayınlar, 1995), 101

¹²²Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 20^a.

Vahdet-i vücûd görüşünün en büyük temsilcisi İbnü'l Arabî'dir. İbnü'l Arabî bu konuda "Biliniz ki vücûd ile mevsuf olan sadece Allah'tır" der. Vahdet-i vücûd tabirini İbnü'l Arabî'nin kendisi değil, onun fikirlerini inceleyenler icad ettiği bilinmektedir.¹²³ Vahdet-i vücûd tabirini ilk olarak İbnü'l Arabî'nin üvey oğlu, öğrencisi ve eserlerinin şârihi olan Sadrettin Konevî kullanır.¹²⁴ Araştırmacılar onun "Vücûd birdir, vücûtta ancak Allah vardır" gibi ifadelerinden hareketle yola çıkmışlardır.¹²⁵

İbnü'l Arabî'ye göre yaratma bir meyil ve arzudan ileri gelir. Yaratma bir meyil olduğuna göre aynı zamanda bir harekettir. Hareket ancak ebedi olan sevgiden ileri gelir. Bu hareket, âlemin içinde hareketsiz bulunduğu yokluktan varlığa doğru bir harekettir. Âlemin varlığına sebep olan hareket, sevgi ve muhabbettendir. Allah peygambere "Ben gizli bir hazineyim, bilinmek isterim" buyurmuştur. Böylelikle de sözü edilen bir muhabbet vasıl olmuştur ve âlem yokluktan varlığa doğru bir hareket halinde ilerlemiştir. İbnü'l Arabî'ye göre de yaratılıştan maksat gizli hazine olan ve bilinmek isteyen Allah'a ulaşmaktır.¹²⁶

Vahdet-i vücûd'u savunanların, vücûda filozoflardan tamamen farklı bir anlam yüklüedikleri bilinmektedir. Onlara göre vücûd Allah'tan ibarettir. Yani mutasavvıfların vücûd kavramı bütün makûlat ve mahsûlâtın hepsinin Allah olması demektir.¹²⁷

İbnü'l Arabî'nin sistemleştirdiği vahdet-i vücûd anlayışından Yakup Han'ın da etkilendiği ve Molla Câmi'nin rubâîlerini bu anlayış üzerinden şerh ettiği görülür. Yakup Han'ın şerhine göre Allah vücûtta telakki bulur. Hakikatin kendisi vücûtta can bulur. Var olan şey bir şeye kayıtsız kalamaz ve varlık bir şeye bağlı olmadan ete kemiğe bürünemez. Tüm hakikatler o vücûtta gizlidir. Gizli olan hakikat vücûtta âşikar olur ve gerçekte varlığı zikreder. İncelenen eserde

¹²³ Aşkar, Mustafa, "Molla Fenârî ve Vahdet-i Vücûd Felsefesi" (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1992), 88-89.

¹²⁴ H. Hüseyin Tunçbilek, "Mevlana'da Vahdet-i Vücûd Telakkisi", *Harran Ü. İlahiyat Fak. Dergisi*, S.18(2007): 57.

¹²⁵ Aşkar, "Molla Fenârî ve Vahdet-i Vücûd Felsefesi", 88,89.

¹²⁶ Cavid Sunar, *Vahdet-i Şühud ve Vahdet-i Vücûd Meselesi* (Ankara: Anadolu Aydınlanma Vakfı, 1960), 76-77.

¹²⁷ Aşkar, "Molla Fenârî ve Vahdet-i Vücûd Felsefesi", 88,89.

vahdet-i vücûd anlayışı, şerh edilen rubâîler ve lâyihalar vasıtasıyla aktarılmaktadır:

*Haqq Sübhānehā ve te‘ālā vücûddur. Faqat başka bir şey değildir. Öyle vücûd ki isnād-ı zevāl andan ma‘zûl ve nisbet inhiṭāt anıñ şânına ğayr-ı ma‘kûl semt-i(?) tegayyür ü tebeddûlden müberrā ve şamt-i(?) ta‘addud ve tekeşşürden mu‘arrā cümle nişānlardan bî-nişān. Ne ‘ilm ihāta ider ve ne ‘iyān.*¹²⁸

Esere göre Allah, vücûttan başka bir şey değildir ve asla zevâle uğramaz. Allah, cümle nişānlardan bî nişānedir. Bütün varlık Allah’ın bir tecellisidir. Varlığın idrâki için Allah yeterlidir ancak Allah idrâke sığmaz. Âlimlere göre de vücûd, aslında yoktur. Allah’ın zâtıyla var olur. Âlemdeki her şey Allah’ın varlığından zuhûr etmiştir. Bu zuhûrlar O’ndan bir nişānedir. Ancak bu nişāneler varlık âleminde farklı sûretlere ve vücûda bürünürler. Sûretler ve vücûdlara bakıldığında bunların hepsi tek bir varlıktan müteşekkildir. Aslında hepsi birdir:

*...buyurdular ki anın varlığı zâtından olup cümle eşyānıñ vücûdı andan ola ve fî’l haḳīkate ḥāricde andan başka bir mevcûd olmaya ve bâkî mevcûdāt aña ‘arız olalar ve anıñla ḳā’im çenānçe zevḳ-i kümmel-i kibriyā-i ‘ārīfīn ve ‘uzemā-yı ehl-i yaḳīn aña şehādet virür ve itlāk-ı ism-i mevcûd ḥazreti Haqq Sübhānehu ve te‘ālāya mā‘nā-yı şānī ‘itibāryıladur. meşelâ ‘ālim zâtdır. Şıfat-ı ‘ilm i‘tibāryı ve ḳādir şıfat-ı kudret ve mürīd şıfat-ı irādet i‘tibāryı hiçbir şübhe yoḳdur ki bunlar çenan ki birbirlerine mefhûm ḥasebiyle müteğāyyirdürler. Kezālik zāta daḥī müteğāyyirdürler. Fe‘emmā taḥaḳḳuḳ u vuşûl sebebiyle zātıñ ‘aynıdırlar. Lâkin bu mā‘nā üzre deḡil ki burada vücûdāt-ı müteaddide vardır. Lâ belki vücûd birdir. Esmā vü şıfāt anıñ neseb ü i‘tibārıdır.*¹²⁹

Tercümenin devamında ise bu düşünce yine Molla Câmî’ye ait rubâî ile örneklendirilmiştir. Bu rubâîye göre Allah’ın tecellileri karşısında insan hayrete düşer. Nasıl olduğunu sorgulasa da O, idrâke sığmadığı için buna bir cevap

¹²⁸ Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 10^b.

¹²⁹ Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 11^b.12^a.

bulamaz. Tüm sıfatlar Allah'ın zâtından ayrı gibi gözüktense de aslında Allah'ın aynısı yani tezahürüdür. Metinde rubâî şu şekilde zikredilmiştir:

Ey der heme şân zât-ı to pāk ez heme şeyn

Ne der haq-ı to “keyfe” tūvān goft

Ne in ez rüy-ı ta'kkuḥul heme gayr-end u şîfāt

Bā zāt-ı to ez rüy-ı taḥaḥkuḥ heme ‘ayın¹³⁰

Kaynaklarda vahdet-i vücûdun beş mertebesi olduğu bilgisi mevcuttur. Mutasavvıflar tarafından *hazâratü'l-hamse*, *avâlim-i hamse* olarak adlandırılan bu mertebeler şunlardır:¹³¹

1. Lâ taayyün mertebesi: Meydana çıkmamak, tenezzül etmemek, her şeyden boş olmak mânâsına gelen “ıtlâk” ile de ifade edilir. Bu mertebeye gayb-ı mutlak adı da verilir.¹³² Lâ taayyün mertebesinde Allah, kemâl ve mutlak gayb halinde olup henüz isim ve sıfatlar dairesine inmemiştir. Bu nedenle isim, tecelli ve taayyün söz konusu değildir. Allah'ın zâtını yine ancak Allah bilir.¹³³

2. Taayyün-i evvel: Bu mertebe bütün mevcutların topluca ve şuunât olarak bulundukları mertebe-i evvel olarak bilinir. Hak bu mertebede zâtı'nı, sıfatlarını ve tüm mevcûdâtı icmâl üzere bildirir. İlk zuhûr mertebesi, isim ve sıfatlar mertebesi olarak ifade edilir.¹³⁴

3. Taayyün-i sâni: İkinci taayyün mertebesinde zâhir olan ilmî sûretler a'yân-ı sâbite olarak ifade edilir. İçinde olduğumuz bu âlemdeki varlıkların “ikinci menşei” olarak bilinir.¹³⁵

4.Şehadet-i mutlak: Kaynaklarda ilk üç mertebenin gayb olduğunu söylemek mümkündür. Kâinatta gayb ve şehadette gayb olmak üzere başlıca iki

¹³⁰Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 12^a.

¹³¹Süleyman Ateş, “Hazarat-ı Hams”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17: 115.

¹³²Yılmaz, “Abdurrahîm Fedâi ve Merâtib-i Vücûd Risâlesi”, 46.

¹³³Ateş, “Hazarat-ı Hams”, 115.

¹³⁴Kübra Yılmaz, “Abdurrahîm Fedâi ve Merâtib-i Vücûd Risâlesi”, 46.

¹³⁵Yılmaz, “Abdurrahîm Fedâi ve Merâtib-i Vücûd Risâlesi”, 46.

âlem bulunur. Bu mertebenin Kur-ân-ı Kerîm’de “O gaybı da şehadeti de Allah bilir” şeklinde ifade edilmiştir.¹³⁶

5.Hazret-i Câmia: Bu mertebe âlem-i insan olarak da adlandırılır. Kutsî hadiste “Yere göğe sığamadım, ancak mümin kulumun kalbine sığdım” buyurulmuştur. Kâinat, Allah’ın isim ve sıfatlarının toplamı olduğu gibi kâinatın küçük bir örneği olan insan da Allah’ın isim ve sıfatlarının toplamı olduğundan Hz. Peygamber, “Allah, Âdem’i kendi sûretinde yarattı” demiştir.¹³⁷

Süleyman Ateş genellikle beş olarak ifade edilen mertebelerin sayısını bazı mutasavvıflara göre altı olduğunu ifade eder. Bosnevî, Fusûsü’l-Hikem şerhinde mutlak gayb, ceberûtî ruhlar, mutlak misal, mukayyed misal, his ve insan olmak üzere altı hazret tesbit etmiştir.¹³⁸ Yakup Han’ın tercümesinde de bu mertebeler altı tanedir. Tercümeye göre son mertebe yani altıncı mertebe, beşinci mertebenin ayrıntılı halidir. Ayrıca bu mertebede, zuhûrun ilim sayesinde zâhir olduğu ifade edilmiştir. Yirmi beşinci lâyhada ise bu mertebelerdeki tecellilerden mütevellit O’nun çokmuş gibi görünmesine aldanmamak gerektiği ve O’nun tek olduğu vurgulanmıştır:

*Mevcûd-i haqîkî birdür. Ziyâde değildir ve ol vücûd-i Hak u hestî-i mutlakî aynıdır. Fe’emmâ anî için merâtib çokdur. Mertebe-i ulâ, lâ-ta’ayyün ve ‘adem-i inhişâr ve itlâkdur. Her bir kayd ve i’tibârdan hattâ ‘an kaydü’l-itlâk ve bu i’tibâr ile cümle izâfât nu’ût ve sıfâtdan münezzehtür.*¹³⁹

2.3.13. Zâhir ve Bâtın

Zâhir, görünen âleme verilen isimdir.¹⁴⁰ Aynı zamanda zâhir, bânının aynasıdır. İçte olanın bir nevi dışa vurumu veyahud Allah’ın sıfatlarından biri olan El-Bâtın isminin kâinata olan tecellisi olarak bilinir. *Tuhfetü’l-İhvân*’da “‘Âlem be to peydâ ve to hod peydâ nî” şeklinde geçen ve Türkçeye “Sen görünmezsin ama

¹³⁶ Ateş, “Hazarat-ı Hams”, 115.

¹³⁷ Ateş, “Hazarat-ı Hams”, 115.

¹³⁸ Ateş, “Hazarat-ı Hams”, 116.

¹³⁹ Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 21^a.

¹⁴⁰ Cebecioğlu, “Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü”, 540.

âlem senin zuhûrundur” şeklinde tercüme edilen bu ifade de bunu destekler niteliktedir. Yakup Han tercümesinde bu iki kavram üzerinde durmuştur. Eserde nisbet-i nur’un açıklığı ve ayanlığı ifade ettiği belirtilerek nuriyyet için zuhûrun gerekli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bâtının zuhûra göre daha önce oluştuğu vurgulanmıştır.¹⁴¹

Esere göre mutlak varlık başka bir şekle bürünerek zâhir olur. Varlığın bu şekilde zuhûr etmesi hakikatin zevâline sebep olmaz ve hakikatin aslını değiştirmez. *Tuhfetü’l- İhvân*’da Allah’ın zuhûru Güneş’in ışığına benzetilmiştir. “Nasıl ki Güneş ışığı temiz olana da pis olana da vuruyor ve Güneş’in ışığı bundan hiçbir şekilde etkilenmiyorsa Allah’ın tecellisi de böyledir” şeklindeki ibare metinde şu şekildedir:

*...ḥaḳīḳat-i vücūd umūr-i şerīfeye telebbüsi sebebiyle ziyāde kemāl bulmaz ve meẓāhir-i ḥasīsede zuhuriyle hiçbir nokşān ḳabūl itmez. Āfitābıñ nūrı gibi tāhir ve ğayr-i tāhire tenezzül ider. Nūriyyetine hiçbir ḥalel ve teġayyūr gelmez ne meşḳden ḳokı alur ne gülden renk ve ne beşḳden(?) müteḳazzir olur ve ne ḥārdan zaḥıma seng*¹⁴²

¹⁴¹ Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 18^b.

¹⁴² Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 18^a18^b.

2.4. Yakup Han'ın Eserini Kaleme Alırken Faydalandığı Şahsiyetler ve Eserler

Yakup Han'ın Nakşibendî olmasından yola çıkarak şerh ettiği eserin yine kendisi gibi Nakşibendî tarikat ine mensup Molla Câmî'nin *Levâiyh*'i olmasının tesadüf olmadığı söylenebilir.

Nakşibendîlik, İslâm dünyasında Kâdiriyye'den sonra en yaygın tarikat olarak bilinir. Anavatanı Orta Asya olmak üzere İslâm dünyasının hemen her bölgesine yayılmıştır. Kaynaklar, Nakşîliğin pîri olarak Bahâeddin Nakşibend'i göstermekle birlikte kendisinin bir tarikat kurmayı düşünmediğini ifade eder. Ubeydullah Ahrâr, Muhammed Pârsâ ve Abdurrahman-ı Câmî gibi ilk dönem Nakşibendî şeyhleri İbnü'l Arabî'nin vahdet-i vücûd görüşünü benimsemişlerdir. Nakşibendîyye, Herat'a Sa'deddîn-i Kâşgarî tarafından götürülmüş ve tarikat böylece ilk defa anayurdu Orta Asya'nın sınırları dışına çıkmıştır. Nakşibendîyye hakkında birkaç risâlesi bulunan Sa'deddîn-i Kâşgarî'nin en tanınmış müridi ise Abdurrahman Câmî olarak zikredilmektedir.¹⁴³

Eserde Nakşibendî tarikat ine mensup olan ve vahdet-i vücûd felsefesi dairesinde olan şahsiyetlere yer verilmiş. Lâyiha ve rubâilerde anlatılanlar bu şahsiyetlerin eserleriyle desteklenmiştir.

2.4.1. Şeyh Sadrettin Konevî ve Kitab-ı Nusûs

Sadreddin Konevî'nin adı kaynaklarda “Sadreddin Ebu'l-Meâlî Muhammed b. İshak b. Muhammed b. Yusuf b. Ali el-Konevî” olarak zikredilmektedir. 606 / 1209-10 yılında Malatya'da doğduğu, babasının vefatı üzerine Konya'ya gelip yerleştiği ve burada meşhûr olduğu için de “Konevî” lakabını aldığı bilinmektedir. Konevî'nin babası Anadolu Selçukluları devrinde mevki sahibi bir kişiliktir. Bu bakımdan çok rahat bir çocukluk geçirmiştir. Şeyh Sadrettin Konevî, yetiştirilmesi için İbnü'l Arabî'ye teslim edilmiştir. İbnü'l Arabî ile aralarındaki muhabbetin baba-oğul derecesine vardığı ifade edilmektedir.

¹⁴³ Hamid Algar, “Nakşibendiyye” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 32: 335-337.

Şeyh Sadrettin, Konya’da hadis ilimleri okumuş ve tasavvuf dersleri ile ilgilenmiştir. Mevlana’nın vefatından sonra bugünkü türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir.¹⁴⁴

Konevî felsefesinde, Tanrı-insan münasebetinin olduğunu söylemek mümkündür. Onun bütün fikirleri bu iki ana kavram etrafında toplanmaktadır. Ona göre varlığın başlangıcı Allah’tır. O’nu kendi ilminden başka kimsenin bilgisi kuşatamaz. O’nun mahiyeti aynı zamanda, bilinmez olmasının da sebebidir. Herkes Allah’a muhtaçtır fakat O, kimseye muhtaç değildir. Konevî’ye göre tasavvuf felsefesinde Allah’ı bilmek bir gayedir. Konevî felsefesinin esası sayılan vahdet-i vücûd, bütün varlık tabakalarında tecelli eden Allah’ı izleme, görme manasına gelir. Konevî: “Bir’den ancak bir çıkar” ilkesinden hareketle varlıkta gerçek bir ikilik bulunmasının imkânsız olduğunu vurgular.¹⁴⁵

Kitab-ı Nusûs, Konevî’nin dokuz âlim tarafından büyük ciltler halinde şerh edilmiş¹⁴⁶ İbnü’l-Arabî’nin *Fusus*’una nazire olarak yazılmış eseridir. Ekrem Demirli tarafından tahkîk ve açıklamalarla yayımlanmıştır. “Vahdet-i Vücûd ve Esasları” olarak Türkçeye çevrilmiştir.¹⁴⁷

Yakup Han da ele aldığı eserde Konevî ve onun eseri *Kitab-ı Nusûs* adlı eserinden bahseder. Şerh edilen eserden hareketle Yakup Han, ilmin vücûda tâbi olduğu ve gerçeğin vücûtta tecelli bulunduğunu ifade eder:

Şeyh Sadreddîn Konevî hazretleri Kitâb-ı Nuşûşda buyururlar ki ,

“... ‘İlm vücûda tâbi’dür ve her hâkıkat ki vücûda muttâşıfıdır. ‘İlme hem ittîşâfı vardır ve ‘ilmün tefâvütü hâkâyıkiñ kabûl-i vücûda kemâlâ ve noğşânâ tefâvüyü hasebiyledür.”¹⁴⁸

¹⁴⁴ Ahmet Saim Arıtan, “Sadreddin Konevi Zaviyesi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.7 (1997): 297.

¹⁴⁵ Hüsameddin Erdem, “ Sadreddin Konevi’de Allah-İnsan Münasebeti”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4(1991):113-119.

¹⁴⁶ Mustafa Can, “ Sadreddin Konevi’nin Eserleri ve Kütüphanesi”, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.4,(1989):114-115.

¹⁴⁷ Ekrem Demirli, “Sadreddin Konevi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 35: 425.

¹⁴⁸ Yakup Han, *Tuhfetü’l-İhvân*, 32^a.

2.4.2. Abdullah Ensarî

Abdullah Ensarî'nin, 1006 yılında Herat şehrinde doğduğu bilinmektedir. Çocukluk yıllarında babası tarafından eğitimine ve terbiyesine özen gösterilmiş bir kişilik olduğu ifade edilmektedir.¹⁴⁹

Hoca Abdullah Ensarî, hiçbir yerde hak ve doğru olanı söylemekten kaçınmamıştır. Bu nedenle ona Şeyhülislam lakabı verilmiştir. Onun “Menazilü's-Sairin” adlı eseri vahdet-i vücûd anlayışı ile kaleme alınmıştır. Ensarî'nin, hakkında yapılan şikâyetler neticesinde hayatının bir döneminde sürgün edildiği bilinmektedir. Ona göre bir olan kendi birliğine layıktır. Tevhid vahdette iletir. Bundan dolayı da tevhidi yaratılış şekli olarak tanımlamıştır. Abdullah Ensarî'ye göre tevhid, mezhep ve yoldan başka bir şey değildir.¹⁵⁰ Yakup Han'ın eserinde Abdullah Ensarî'nin tevhid ve vahdet anlayışı yer alır. Ensarî'ye göre tevhid, vahid olarak bilinmeli ve onun için vahid olunmalıdır.

“...Hoca Abdullah Ensârî hâzretleri buyurdular ki tevḥîd öyle denli ki anı vâḥid bilesin tevḥîd öyledir ki anın içün vâḥîd olasın.”¹⁵¹

2.4.3. Ferîdüddin Attâr ve Mantıku't-Tayr

Mantıku't-Tayr, Feridüddin Attâr'a ait bir mesnevidir. Eserin adında yer alan mantık kelimesi söylemek, konuşmak gibi anlamlar taşır. Tayr ise kuş demektir. Salikleri temsil ettiği bilinmektedir. Farsça simurg ise otuz kuş anlamına gelir. Eserde Allah'ın taayyününü temsil eden kuşların hem kesrete hem de vahdete vurgu yaptığını söylemek mümkündür.¹⁵²

Eserin konusu kısaca şöyledir: Kuşlar kendi aralarında toplanıp hiçbir ülkenin padişahsız olamayacağını ve padişahsız ülkenin nizam ve intizamdan yoksun olacağını ifade ederler. Aralarında bulunan ve mürşidi temsil eden

¹⁴⁹Kasım-ı Ensari(Çeviren: Doç. Dr. Ali Güzelyüz) , Abdullah-ı Ensari'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri, *Şarkiyat Mecmuası*, S.9(2006):123-131.

¹⁵⁰Hüseyin Kurt, “Hoca Abdullah Ensari'nin Tasavvuf Düşüncesi”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.29 (2013): 222.

¹⁵¹Yakup Han, *Tuhfetü'l-Ihvân*, 9^a-9^b.

¹⁵²H. Ahmet Sevgi , “Mantıku't-Tayr” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları,1989), 28: 29.

Hüdhüd, bu konuda onlara yol göstereceğini söyler. Kuşlar, Hüdhüd'ün öncülüğünde toplanırlar. Fakat yolun uzak ve sıkıntılı olduğunu anlayınca bülbül, papağan, tavus, kaz, keklik, hümâ, doğan, balıkçıl, baykuş ve diğer bazı kuşlar birer mazeret ileri sürerek yolculuktan vazgeçmek isterler. Hüdhüd ise kuşların hepsine cevap vererek onları ikna eder. Sonunda bütün kuşlar Hüdhüd'ün kılavuzluğunda yola çıkarlar. Yolculuk esnasında bitkin ve yorgun düşen binlerce kuş Hüdhüd'den şüphelerinin giderilmesini ister. Hüdhüd her birinin soru ve itirazlarına cevaplar verir. Önlerinde “talep, aşk, mârifet, istiğna, tevhid, hayret, fakru fenâ” denilen yedi vadinin bulunduğunu, bunları geçince padişahları olan Sîmurg'a ulaşacaklarını anlatır. Tekrar yola koyulan kuşlardan sadece otuzu hasta ve yorgun durumda bu vadileri aşp yüce bir dergâhın önüne ulaşır. Burada bir postacı gelip onların Sîmurg'u sorduklarını anlayınca önlerine birer kâğıt parçası koyarak okumalarını söyler. Kâğıtları okuyan kuşlar bütün yaptıklarının yazılı olduğunu görüp şaşırırlar. Bu sırada Sîmurg da tecelli eder. Fakat gördükleri Sîmurg kendilerinden başka bir varlık değildir. Sîmurg'da kendilerini, kendilerinde Sîmurg'u görüp hayretler içinde kalırlar. Bu arada bir ses duyulur: “Siz buraya otuz kuş geldiniz, otuz kuş göründünüz; daha fazla veya daha eksik gelseydiniz yine o kadar görünürdünüz; burası bir aynadır.” Neticede hepsi Sîmurg'da fânî olur, artık ne yol ne yolcu ne de kılavuz vardır. Gölge güneşte kaybolur.¹⁵³

Attâr'ın *Mantıku't-Tayr* adlı mesnevisini vahdet-i vücûd felsefesi ekseninde kaleme aldığını söylemek mümkündür. Buna felsefeye göre var olan sadece vücûd-ı mutlak. Allah çeşitli şekillerde tecelli ettiğinden bütün eşya ve yaratıklar bir varlığa sahip gibi görünür. Aslında bu görünen şeylerin gerçek varlığı yoktur. Attâr eserinde bu inancı kuşların dilinden temsîlî bir tarzda hikâyeye etmiş, Hüdhüd ile çeşitli kuşlar arasında geçen konuşmalar aracılığı ile de tasavvufî düşüncelerini açıklamıştır.¹⁵⁴

¹⁵³Sevgi, “Mantıku't-Tayr”, 29.

¹⁵⁴Sevgi, “Mantıku't-Tayr”, 29.

Yakup Han da vahdet-i vücûd anlayışını yansıttığı söz konusu tercüme eserinde *Mantıku't-Tayr*'dan bahseder. Anlattığı vahded-i vücûd telakkisinin ne olduğunun bilinmesi için bu eserin ehemmiyetini dile getirir. Eserden hareketle *Mantıku't-Tayr*'ın vahdet-i vücûd kavramını tanımak için bir ilk tahsil hüviyetini taşıdığını söylemek mümkündür:

...âni vâhid bilesin tevḥîd öyledir ki anıñ içün vaḥîd olasın.” Bu nuṭuḳ, nihâyât-ı maḳâmât-ı tıyûrdan bir remizdür. Eger Mantıḳu't-Tayr'dan ma'lûmâtıñ olsa ihtimâl ki añlayasın ve illâ(?) müşkildür Nevverallâhu ser nâzımı hâze'r-rubâ'î fî hâze'l-mâ'nâ

Rubâ'î

Tevḥîd be- 'orf-ı şūfî-i şāḥib-i seyr

Taḥlîş-i dil ez teveccüh-i ust be-gayr

Remz-i zi nihâyât-ı maḳâmât-ı tıyûr

Goftem be-to ger fehmi koni Mantıḳu't-Tayr¹⁵⁵

2.4.4. Molla Câmi ve Levâih

Câmi'nin 7 Kasım 1414'te Horasan'ın Câmi şehrinin Harcird kasabasında doğmuştur. Câmi, ilk tahsiline babasının yanında başlamıştır. Babası, Herat'ta Nizamiye Medresesi'ne müderris olunca Câmi'nin öğrenimini orada sürdürdüğü, devrin ünlü âlimlerinden ders aldığı ve Uluğ Bey zamanında büyük bir ilim merkezi haline gelen Semerkant'a giderek orada dokuz yıl kaldığı bilinmektedir. Keskin zekâsı, yeteneği, ilmi meseleleri anlatma gücü ve görüşünü çok açık olarak ortaya koyabilme kabiliyeti sayesinde herkesin hayranlığını kazanan bir kişi olarak tanınmıştır. Genç yaşta döneminin bütün ilimlerine vakıf olmasına rağmen bu ilimlerin Câmi'yi tatmin etmediği söylenmektedir. Semerkant dönüşünde Nakşibend şeyhlerinden Sadreddin Kaşgarî'ye intisab ettiği ve onun vefatından sonra Hacı Ubeydullah Ahrar'a bağlandığı bilgisine ulaşılmıştır. Câmi'nin, daha sonra hacca gittiği, hac dönüşünde de Tebriz'de kaldığı bilinir. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan onun Tebriz'de kalmasını istemesine rağmen oradan ayrılarak Herat'a dönmüştür. Burada Sultan Hüseyin Baykara'nın kendisi

¹⁵⁵Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 9^b.

için yaptırdığı medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis ve tefsir dersleri okutmuştur. Câmî, 9 Kasım 1492’de Herat’ta vefat etmiştir.¹⁵⁶ Câmî’nin aynı zamanda Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid gibi Osmanlı padişahlarıyla mektuplaşmak sûretiyle yakın dostluklar kurması, onu Türk-İslam düşüncesi açısından da önemli bir şahsiyet haline getirmektedir.¹⁵⁷

Câmî’nin; sade yaşamayı seven, sürekli halkın arasında bulunan, tasavvufa intisab etmesine rağmen medreselerde ders vermeyi tercih eden bir âlim olduğu ifade edilmektedir. Farsça yazdığı şiirleri ile rağbet gören Câmî’nin “Hatemü’ş Şu’ara” lakabıyla anıldığı bilinmektedir.¹⁵⁸

Molla Câmî, İbnü’l-Arabî geleneğine bağlı pek çok sûfî gibi vücûdu, mevcut olan zâttan ayrı bir sıfat ya da kavram olarak değerlendirmez. Ona göre vücûd, mevcut olan bir zâttır.¹⁵⁹ Kendisi her ne kadar tarikat olarak Nakşibendîyye tarikat ına intisab etmişse de tasavvuf anlayışında Muhyiddin Arabî’nin izinden yürümüştür. Bu anlamda da vahdet-i vücûd anlayışını benimsemiştir. Câmî, aynı zamanda Muhyiddin Arabî’nin *Füsusu’l-Hikem*’ini şerhetmiştir.¹⁶⁰

Ona göre, var olmak için başka bir şeye ihtiyaç duymayan, kendi kendine doğrudan var olan tek şey yalnızca vücûdun/varlığın kendisidir. Şu halde vücûdun da yok olması durumunda, hiçbir şeyin varlığından bahsetmek mümkün olamayacaktır. Zira yok olan mahiyetler ile yok olan vücûdun birbirine eklenmesi hiçbir sonuç vermeyecektir.¹⁶¹

Câmî, bir sıfat olarak vahdeti çeşitli bakımlardan ele alır. Başlangıçta vahdeti iki kısma ayırır. Bunlar: Sayısal vahdet ve hakiki vahdettir. Sayısal vahdet, sayıların temeli olarak birdir. Mesela on sayısı, on tane birin çokluğudur.

¹⁵⁶Ömer Okumuş, “Câmî, Abdurrahman” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 28: 94-95.

¹⁵⁷Şamil Öçal, “Mutlak Hakikat ve Diğerleri: Molla Câmî’de Tasavvuf Felsefesi”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* (1999): 81.

¹⁵⁸Öçal, “Mutlak Hakikat ve Diğerleri”, 84.

¹⁵⁹Bilal Taşkın, “Abdurrahman el-Câmî’nin Risâle fi’l-vücûd Adlı Eserinin Tercüme, Tahlil ve Tahkiki”, *Çanakkale On Sekiz Mart İlahiyat Fakültesi Dergisi* (2015):76.

¹⁶⁰Öçal, “Mutlak Hakikat ve Diğerleri”, 86.

¹⁶¹Öçal, “Mutlak Hakikat ve Diğerleri”, 77.

Bu anlam itibariyle, birliğin çokluğu anlamına gelir. Hakiki vahdet ise hem çokluğu hem de parçalanmayı kabul etmez. Gerçekten hakiki olan vahdet Bir'in zâtına ilave bir sıfat değil, onun zâtıyla olan vahdettir. Kendi zâtında bir olan, mutlak varlıktır. Tüm varlıklar onun birliğinin zuhûrlarıdır. Gölge olan şeyler de aslen hakikattir. Mutlak vücûdun feyzinden ibarettir. Bir şeyin gölgesi, o şeyin şeklini yansıtır.¹⁶² Yakup Han, söz konusu eserdeki örnek rubâîleri lâyihalarda açıklayarak Molla Câmi'ye ait bu görüşleri ifade etmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Abdurrahman Câmi'nin, Nakşibendî tarîkat ine mensup bir âlim olarak entelektüel sûfızmin en önemli temsilcilerinden biri olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı düşünürleri üzerinde de etkili olmuş bir şahsiyettir. Câmi'nin en önemli özelliklerinden biri de, İbn Arabî'nin izinden yürüyerek tasavvufi ilkelere felsefi bir zemin oluşturmuş olmasıdır.¹⁶³

Câmi'nin *Levâiyih* adlı eserin aslı Farsça secili nesirle kısa makaleler halinde kaleme alınmıştır. Tasavvufi konuları ihtiva eder. 870 (1465) yılında telif edildiği bilinmektedir. Birçok yazma nüshası (İstanbul, Leknev, Tahran) mevcuttur. E.H.Whinfield ve Mirza Muhammed Kazvini tarafından Levayih Treatise of Sufism adıyla İngilizceye çevrilmiştir. 1291 yılında İstanbul'da ise eserin sadece ilk bölümü Türkçeye çevrilmiştir.¹⁶⁴

2.4.5. Şebüsterî ve Gülşen-i Râz

Şebüsterî, Tebriz'in yakınlarında bulunan Şebüster'de (Şebister) dünyaya gelmiştir. 1288 tarihinde doğduğu tahmin edilmektedir. Şebüsterî'nin Tebriz'de eğitim gördüğü, Bahâeddin Ya'kûb-i Tebrîzî'nin müridi ve öğrencisi olduğu bilinmektedir. Abdülbaki Gölpınarlı, onun otuz yedi yaşında öldüğünü kaydetmiştir. Kısa ömrüne rağmen Bağdat ve Dımaşk gibi şehirlerle Yemen, Hicaz, Mısır, Endülüs ve Kafkasya gibi İslâm ülkelerini dolaşmıştır. Kirman'da

¹⁶²Öçal, "Mutlak Hakikat ve Diğerleri", 81.

¹⁶³Öçal, "Mutlak Hakikat ve Diğerleri-Molla Câmi'de Tasavvuf Felsefesi", 104.

¹⁶⁴Ömer Okumuş, "Câmi, Abduurahman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 7: 97.

bir müddet ikamet ederek burada evlenmiştir. Bu bilgiler dışında günümüzde, hayatı hakkında pek fazla bilgiye ulaşılammıştır. Şebüsterî'nin kabri, Şebüster'de Gülşen adıyla bilinen bir bahçenin içerisindeki türbede hocası Şeyh Bahâeddin Ya'küb-i Tebrîzî'nin yanı başındadır.¹⁶⁵

Şebüsterî, *Gülşen-i Râz* adlı eserinin ön sözünde vahdet-i vücûd görüşünü anlatır. Şebüsterî bu eserinde; çeşitli mensur eserlerinin de bulunduğunu ancak o zamana kadar şiir söylemeye kalkışmadığını, mânânın söze bile sığmazken vezne ve kafiyeyle hiç sığmayacağını belirtip Ferîdüddin Attâr'ı saygıyla anar. Şebüsterî, kaleme aldığı *Gülşen-i Râz*'ın Attâr'ın dükkânında sadece bir koku olduğunu, yüzlerce yıl geçse bile Attâr gibi bir şairin gelmeyeceğini söyler.¹⁶⁶

Eserlerinde çoğunlukla tasavvuf, kelâm ve felsefe konuları üzerinde duran Şebüsterî'nin Ferîdüddin Attâr ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin aşk ve vecd yolu üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak genellikle İbnü'l-Arabî'nin etkisindedir.¹⁶⁷

Gülşen-i Râz tasavvufî aşkı, özellikle tasavvufî mecazları ve sûflerin bu mecazlardan kastettikleri mânaları anlamak için başvurulması gereken en önemli kitaptır. İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'si ile *Fuşûşü'l-ḥikem*'indeki fikirlerin bu esere hâkim olduğu söylenir. Ancak ifade bakımından daha çok Attâr'ın ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin tesiri görülür. *Gülşen-i Râz*, yazıldığı tarihten itibaren vahdet-i vücûdu anlatan ve mecazları yorumlayan müelliflerin Kur'an, hadis ve Mesnevî'den sonra başvurdukları ana eser olmuş, birçok kişi tarafından şerh edilmiştir.¹⁶⁸

Eserde Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz* adlı eserinden bir alıntı mevcuttur. Bu beyitin anlamı: “Her bir damlanın kalbini yarsan ondan yüz tane saf deniz çıkar” şeklindedir. Şebüsterî'nin İbnü'l-Arabî etkisinde olduğunu göz önünde bulundurarak beyiti vahdet-i vücûd felsefesi doğrultusunda yorumlamak

¹⁶⁵Adnan Karaismailoğlu, “Şebüsterî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 38: 400.

¹⁶⁶H. Ahmet Sevgi, “Gülşen-i Râz” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*(Ankara: TDV Yayınları, 1996), 14: 253.

¹⁶⁷Karaismailoğlu, “Şebüsterî”, 400.

¹⁶⁸Karaismailoğlu, “Şebüsterî”, 401.

mümkündür. Buna göre kâinattaki her şey Allah'ın bir tecellisidir. Bu tecellilerin her biri hakikat denizinden bir damladır.¹⁶⁹

2.4.6. İbnü'l-Arabî ve Füsûsu'l-Hikem

28 Temmuz 1165 tarihinde Endülüs'ün güneydoğusundaki Tüdmîr (Teodomiro) bölgesinin başşehri olan Mürsiye'de (Murcia) doğmuştur. Babası Ali b. Muhammed'dir. Babasının çok Kur'an okuyan, fıkıh ve hadis ilmiyle uğraşan takvâ sahibi bir zât olduğunu, Nûr isimli annesinin ise ensar soyundan geldiği bilinmektedir. İbnü'l-Arabî'nin yetişmesinde annesinin ve babasının tesiri olduğu söylenebilir.¹⁷⁰

İbnü'l-Arabî, kendi adını birçok yerde Muhammed İbnü'l-Arabî olarak kaydetmiştir. Görüşlerini takdir edenler onun tasavvufta otorite oluşunu “Şeyhü'l-Ekber”, dinî ilimlerde müceddid oluşunu da “Muhyiddin” lakaplarını ona vererek ifade etmek istemişlerdir..¹⁷¹

İbnü'l-Arabî, bir dönem Dımaşk'ta yaşamıştır. Erol Kılıç, Hz. Muhammed'in İbnü'l-Arabî'ye elinde bir kitapla zuhûr ederek “Bu elimdeki, hikmetlerin yuvalarını gösteren bir kitaptır. Bunu al ve faydalanacak kimselere açıkla” dediğini nakleder. İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'i bu olay üzerine 627 (1230) yılında telif ettiğini belirtir.¹⁷²

İbnü'l-Arabî'nin eserlerini herhangi bir müellif gibi düşünüp taşınarak yazmadığı, bu eserlerde yer alan bilgilerin zihinsel ürünler olmaktan ziyade birer “ilâhî imlâ” olduğun bilinmektedir. İbnü'l-Arabî, bu tür bir biliş tarzıyla sahip olunan bilgileri yazıya geçirirken yaşadıklarını bir doğum sancısına benzetmektedir. Bütün eserlerinin, ya Allah'tan gelenin kalbini yaracak ve ciğerlerini parçalayacak hale geldiğinde daha fazla dayanamayıp bunları

¹⁶⁹Yakup Han, *Tuhfetü'l-İhvân*, 29^b.

¹⁷⁰Mahmud Erol Kılıç, “İbnü'l-Arabî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1999), 20: 493.

¹⁷¹Kılıç, “İbnü'l-Arabî”, 493.

¹⁷²Kılıç, “İbnü'l-Arabî”, 495.

kaydetmek suretiyle yazıldığı ya da hakikati ortaya çıkarmak amaçlı bizzat Allah'ın emriyle kaleme alındığı ifade edilir.¹⁷³

Allah'ın kendisine bahsettiği marifetleri ve fenleri velî kullarına aktarma isteğinin Allah tarafından geldiğini belirten İbnü'l-Arabî bu iş için lisanına akıttığı bilgilerden dolayı Allah'a hamdeder. Önceleri bunları yazmak gibi bir niyeti olmadığını, Allah'tan gelen izin ve emir nedeniyle içinde böyle bir gayret ve şevk uyandığını, bunu da sadece Allah'ın izniyle yapabildiğini söyler. Sahip olduğu bütün bilgileri açıklamadığını, kendisine verilen izin kadar konuştuğunu belirtir.¹⁷⁴

İbnü'l-Arabî, 603 (1206) yılında Kahire'ye gelip bir sûfî cemaatinin yanında ikamet ettiği sırada bir gece karanlık bir odada istirahat ederken ansızın bedeninden saçılan nurlarla her tarafın aydınlandığını gördüğünü söyler. Anlattığına göre tam bu esnada güzel yüzlü ve hoş sözlü bir kişi görünmüş. Kendisine Allah tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu, telâşlanmamasını ve tebliğ edeceği bazı hakikatleri dikkatli dinlemesini söylemiştir. Bu zâtın ona söyledikleri şunlardır: “Şunu iyi bil ki hayır vücûdda, şer ise âdemdedir. Allah, insanı lutfu ile yarattı. İnsan, önce O'nun isim ve sıfatlarıyla ahlâklandı. Sonra zâtını görüp bunlardan fâni oldu. Kendisiyle kendisini gördü. Böylece sayı aslına döndü. Şu halde, O var ama sen yoksun.” Bu sözler, onun bütün dikkatini sadece hakiki vücûdda toplamasına ve O'ndan gayrisini âdeta görmemesine sebep olmuştur. Ona göre vücûd yanında, mevcûdun sözü bile olamaz.¹⁷⁵

İbnü'l-Arabî'ye göre vücûd, Hakk'ın zâtını yine insanın kendi zâtıyla bulması demektir. Vücûdun; O'nun zâtından, O'nun sıfatlarından ve O'nun fiillerinden başka bir şey de olmadığını savunur. Arabî, düşüncelerini hiçbir zaman belirli bir teknik terimle karşılama ihtiyacı hissetmemiştir. Vahdet-i vücûd, daha sonraki yıllarda bazı müellifler tarafından teknik bir terim halinde kavramsallaştırılmış ve adına da “vahdet-i vücûd” denilmiştir. Vahdet-i vücûd

¹⁷³Kılıç, “İbnü'l-Arabî”, 495.

¹⁷⁴Kılıç, “İbnü'l-Arabî”, 496.'den naklen.

¹⁷⁵Kılıç, “İbnü'l-Arabî”, 506.'den naklen.

tâbiri bir terim olarak İbnü'l-Arabî'nin eserlerinin hiçbir yerinde geçmez. Çünkü o bu mânâyı bir değil birçok ibare, istiare ve kelimeyle anlatmıştır.¹⁷⁶

Fuşûşü'l-Hikem müellifin en mühim eserlerindendir. Sadreddin Konevî'nin eliyle yazılan nüshanın İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde olduğu bilinmektedir. Bu eser, Ebü'l-Alâ Afîfî tarafından açıklamalarla yayımlanmış ve üzerine birçok şerh yazılmıştır.¹⁷⁷

Yakup Han'ın kendisi de *Tavzihü'l-Beyan* adıyla *Fusûsu'l-Hikem*'in Arapça şerhini kaleme almıştır. *Tuhfetü'l-hvân*'da da adı birçok yerde zikredilmiştir. Aslında vahdet-i vücûd felsefesinin özünü yansıtan İbn Arabî'nin görüşlerinden istifade edilerek kaleme alınan bu eserin *Fusûsu'l-Hikem*'den izler taşıdığını söylemek mümkündür.

¹⁷⁶Kılıç, "İbnü'l-Arabî", 506.

¹⁷⁷Kılıç, "İbnü'l-Arabî", 514.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

3.1.Tenkitli Metin Oluştururken İzlenen Yöntem

- Metin transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarılmıştır. İkinci bölümde nüsha tavsifi yapılarak A. ve M. nüshaları şeklinde adlandırılan nüshalar karşılaştırılarak tenkitli metin oluşturulmuştur.

- Metnin iki nüshadaki yerini ifade etmek üzere, oluşturulan metnin sol tarafına, nüshaları simgeleyen harflerle birlikte varak numaraları [A 1^b], [M 1^b] şeklinde verilmiştir.

- Transkripsiyonlu metnin orjinalinde noktalama işaretleri bulunmamasına rağmen metnin anlamlandırılması için transkribe ederken noktalama işaretleri kullanılmıştır.

- Metin oluşturulurken İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (A.) nüshası esas tutulmuştur. İki nüsha da karşılıklı incelenmiş ve farklılıklar dipnotta gösterilmiştir. Nüsha farkları yapılırken noktalama işaretlerinden yararlanılmıştır. Kullanılan noktalama işaretleri şu şekilde açıklanabilir:

(:) İki nokta işareti, iki nüsha arasındaki farklılıkları ifade etmek için kullanılmıştır.

imkāndır: imkāndan M.

“imkāndır” kelimesinin M nüshasında “imkāndan” şeklinde yer aldığını göstermektedir.

(-) Kısa çizgi işareti, bir nüshada bulunup diğer nüshada bulunmayan ifadeler için kullanılmıştır.

Bir: - M.

Ecma'ın derler: - mllt

“bir” kelimesinin M nüshasında yazılmadığını ya da olmadığını göstermektedir.

(?) Soru işareti, okunuşundan emin olunamayan kelimeler için kullanılmıştır.

gözükmegi(?)

lâyudrek (?)

(...) Üç nokta, okunamayan kelime veya kelime grupları için kullanılmıştır.

ecād fi'n-nazm (...)

- Metinde, az da olsa müstensihden kaynaklandığı düşünülen, başka bir deyişle metin tamirine ihtiyaç duyulan yerlerde yapılan düzeltmeler [] işareti ile gösterilmiştir.

[v]üçud

Ahka[m]

- Metinde özel kullanımı olduğu düşünülen kelimelerin üzerinde (gideyor, şükr ideyorum) düzeltmelere gidilmemiştir. Ancak XIX. yüzyılda Türkçe'nin fonetik olarak bugünkü şeklini aldığı düşünüldüğünden, bugünkü imlâya uygun olarak bazı düzenlemeler yapılmıştır.

Örnek: olub→olup

yabmamış→yapmamış

- Çağatay Türkçesine ait olan kullanımlar aynen verilmiştir.

Örnek: Şu' ûrung, kendinge

- Metin transkripsiyon alfabesine aktarılırken “Oktay New Transkripsiyon” yazı tipi kullanılmıştır.

- Metin Latin harflerine aktarılırken aşağıda verilen transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

3.2. Transkripsiyon Alfabeti

ا (ā)	a, ā	ص	ʃ
ا (ā)	a, e, ɪ, i, u, ü	ض	ʒ, ɖ
ب	b, p	ط	t̪
پ	p	ظ	ʒ
ت	t	ع	ʕ
ث	ʈ	غ	ɡ
ج	c, ɟ	ف	f
چ	ɟ	ق	k̟
ح	h̟	ك	k, g, (ñ)
خ	h̟	ك̟	ñ
د	d	ل	l
ذ	z̪	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ʃ	ی	y, ɪ, i, ī
		ء	ʔ

3.3. Tenkitli Metin

TUHFETÜ'L-İHVÂN Fİ MÂ' RİFETİ SIRR-I İHÂTA-İ YEZDÂN

[A 1^b]

[M 1^b]

Bismillâhırrahmânırrahîm

*Îlâhi ħallışnâ 'ani'l iştigâli bi'l-menâhi ve erine'l-eşyâ'ekemâhi 'aşeve-i ğafleti*¹⁷⁸ başar-ı başiretimizden ref' eyle. Her şeyi olduğu gibi gösterüp iştibâhımızı def' eyle. Yoğu¹⁷⁹ var şuretinde izhâr eyleme. Yokdan varlığını cemâline perde bağlama. Bu şuver-i ħayâliyeyi¹⁸⁰ âyine-i ħusn ve cemâliñ kıl. Tâ 'illet-i ħicâb ve ğaflet olmâyalar ve bu nuķuş-ı vehmiyyeyi sermâye-i 'ilm ve ma'rifet eyle. [A 2^a] Tâ esbâb-ı 'amâ ve cehâlet bulmayalar. Bizim mehcûrluğumuz bizdendür. Bizi bize bırakma ve bizi bizden kırtar. Kuşurumuza bakma. Kendiñe yegâne kıl. Kendiliğimizden bîgâne ħabîbiniñ sünnet-i seniyyesinde istikâmet vir ve her 'amel-i ħayra tevfiķ-i kerâmet kıl. *Veşallallâhi 'alâ nebiyyinâ Muhammed ve âlihî ve's-şahbihi ecma'în* [M 2^a] *ammâ-bâ'd* erbâb-ı 'ilm ve 'irfân ve aşhâb-ı zevķ ve vicdân olan ihvân-ı müslimîne vâzih u lâyih olsun ki *Risâle-i Levâyiĥ* ki kudvetü'l-muĥaķķikîñ ve senedü'l-mudaķķikîñ a'nî Ĥazret-i Mevlânâ Câmî ħuddise sırrıhu ĥazretlerine mensûb ve her tâlib-i ma'rifet için isti'mâli müstaĥsen ve mendûb idi. Egerçi vecîz u ħalîldür ama ma'rifet sırrı ihâta-i zât için bilâ 'adîl [A 2^b] ve egerçi nazara mûciz ve yesirdür. Lâkin 'ilm-i sereyân-ı nûr-ı şıfât için bî-misl ü nazardur. Lübb-i mufaşşalât ve mağz-ı muṭavvalâtıdır. Çünkü 'ibâre-i Fârîside vâķi' olmuş talebe-i pāk tıynet-i Etrâk anıñ fâ'idesinden ħalîlü'n-naşib bi'l-behresiz idiler. Ĥâtır-ı fâtırına vârid oldu ki lisân-ı Türkceye 'alâ-ķadirü'l vâsi' tercüme eyleyüp ihvânü's-şafâ olan

¹⁷⁸ğafleti: ğafletiñ M.

¹⁷⁹yoğu: yokı M.

¹⁸⁰ĥayâliyeyi: ĥayâlini M.

erbâb-ı muḥabbete tuḥfe kılam. Şâyed ki zuhûruna muntazır olduğumuz kemâlât-ı ma‘nevîyyelerine bâ‘iş-i terakķī ola ve ğāyet-i mütemennâlarına vuşûl eyleye. Du‘â-yı ḥayırlarında yâd oluna göz tûtâr mı ki erbâb-ı dāniş ve eḥibbe-i ḥayr-endiş bu tuḥfe-i ḳalîli kesîr anlıyalar. [M 2^b] Ve baḥr-ı ırmaḳda belleyeler ve bi’l-farz [A 3^a] ekşer-i evḳâtları bu tuḥfeniñ muṭâla‘asına *kemâ yenbaġî* şarf olsa ve mefhûm u me‘ânîsi ḥâtırlarında ḳararlaşsa ve muḳtezâsınca ‘amel kılınsa yaḳîndür ki bir mertebede feth vâḳi‘ olsa gerek ki sırr-ı iḥâṭa-i zât u nükte-i seryân-ı şıfât cemî‘-i merâtibde ke’s-şemsi fî mûntaşıfü’n-nehâr hüveydâ olup hiçbir şeyiñ müşâhedesi aniñ müşâhedesine mâni‘ olmayup ve hiçbir şıfâtıñ zuhûrı muṭâla‘a-i şıfât-ı kemâline ğaflet vormeyüp maṭlûb-ı ḥaḳîḳîyi bî-mineşsa-i şehâdetde zîver-i şıfât-ı kemâliyle muḥallâ vü müzeyyen görüp rûtbe-i ‘ayne’l-yakîn[den] bi’l-Ḥaḳḳa’l-yakîne terakķi idüp ‘alâ tefâvût-i deracâti’l-isti‘dâd *mâraa’ yte şey’en ilâ ra’aytü’l-lâh bih ve ma‘ahu evfîye* [A 3^b] *bi’l mâraa’ yte şeyen ilâ ra’aytullah* deyüp faḳırları temâm olup *el-faḳr u izâ teme huvallâh* sırrına mazhar olup başîret şaḥibi olalar. *Veleḳad aḥsen men ḳâl-i hazâ’s-şî‘r be-lisânü’l-Fârîsi şî‘ir:*

To û neşevî velî eger rûz-i çend

*Çehdi be-koni zi to to-yı ber-ḥized*¹⁸¹

[M 3^a] *fiḥâ (...)* fî el-maḳşûd-i bi‘annillâhi sübhānehu el-ma‘bûd.

Lāyiḥa

Ey ṭālîb-i şâdık ve sâlik-i muvâfık. Vâḳıf ol ve ilḳâ’-yı semî‘ eyle ve işitdiğiniñ şeyi’[ñ]¹⁸² ḥaḳîḳâtine himmet baġla.¹⁸³ Ḥazret-i Ḥaḳḳ celle zikre ki saña

¹⁸¹Sen onun gibi olma, birkaç gün için bile çabalayacaksan (önce) sen senliğini (nefsini) ortadan kaldır.

¹⁸²şeyi’: şeyiñ M.

¹⁸³baġla: ba-ile M.

ni‘met-i vücūd ‘aṭā kılmış. İçerinde bir gönülden başka āhîr bir¹⁸⁴ gönül koymamış. Tâ ki sen anıñ muḥabbetinde bir yüzli olup ḥazretine mukbil ve ḡayrından mu‘riḍ ve muṭabaṭṭıl olasun ve bunuñ içün ḳomadı ki [A 4^a] ol ḡöñli bîñ pāre idesin. Her bir¹⁸⁵ pāresin bir maṭlab arḳasında ḳoşdırup āvāre kılasın ve kendiñi müzḫike-i şeyṭān idesin *na‘ûzu billāh min-hu nevverallāhu surru ḳā’il-i haze’r-rubā‘i be-lisāni’l-Fārîsî ḥayşü icād fî’n-nazmî*

Rubā‘i

Ey anki be kıble-yi vefāderest torā

Ber- maḡz-ı çerā ḥicāb şod post torā

Dil der-pā in ve ān neh nîḡüst-u torā

Yek-dil dārî bes- est yek dost torā

Lāyiḥa

Tefriḳa bundan ‘ibāretdir ki ḡöñlini lâ-tā’ileye ta‘alluḳ itdirüp perîşān eylesin ve cemi‘yyet bundan kināyedir ki her bir şeyden i‘rāz idüp ḡöñliñi vāḥid-i ḥaḳîḳî müşāhedesine [M 3^b] hemîşe bağlayasun. Tâ’ifeî ki cemi‘yyeti cem‘-i esbābda zannitdiler. Tefriḳa-i ebedde ḳaldılar ve fırḳa’ı ki cemî‘-i esbāb [A 4^b] esbāb-ı teferruḳdan olduḡun yaḳîn bildiler. Her bir şeyden el çekdiler. Cem‘iyyet maḳāmında müsterîḥ buldular¹⁸⁶ *veleḳad āḥsen men ḳāle haze’r-rubā‘i be-lisānü’l-Fārîsî*

Rubā‘i

Ey der dil-i tu hezār müşkil zi-heme

Müşkil būd āsūde tu-rā dil zi-heme

Çün tefriḳa-i dildest ḥāşıl zi-heme

Dil-rā yekî seyyār u be-kesil zi-heme

¹⁸⁴bir: - M.

¹⁸⁵bir: - M.

¹⁸⁶buldular: oldular M.

Lāyiḥa

Ḥaḳ Sübhānehū ve te‘ālā cümlemizin zāhir ve bāṭınımıza her ḥâlde ve her zamānda nāzırdur. Bundan artık ḥasāret olmaz ki biz anıñ lıķāsından gözimizi kıaldırup anıñ ğayrına naẓar eylesek ve anıñ ṭarīķ-i rızāsını bıraķup¹⁸⁷ baŗķa ṭarīķ-i sülūkuna bel bağlasaķ¹⁸⁸ *veleķad ecāde men ķāle haze’r-rübā’i be-lisānü’l-Fārîsi haze’l-ma‘nā* [A 5^a]

Rubā‘i

Amed seḫerān dilber ḥūnîn ciĝer-ān

Guft ey zi to der ḥāṭır-ı men bār-ı girān

Şerm -et bādā ki men be-sūyet nigerān

Bāşem to nehi çeşm be sūyi digerān

Lāyiḥa

Cenāb-ı Ḥaḳdan baŗķa her ne olursa olsun māsivālık daĝına mübtelādur ve māsivā denilen şey ma‘rız-i zevāl ve maḥall-i fenādur. [M 4^a] Anıñ ḥaķıķati ma‘dūm velıķin ma‘lūm ve şūreti mevcūd fe‘emmā mevhūm zamān-ı mazīde anda ne gözükmeķ var-idi ve ne vücūd ve bu zamān-ı ḥâlde ancaķ gözükmeĝi var. Lâkin bî-vücūd böyle şey yarın istiķbâlde bizim içün ne yarar ne andan fa‘ide mütevaķķi‘dür ve ne zarar pes-zimām-ı ihtiyār ve inķiyādı āmāl ve emānî eline niçün virürüz ve i‘timād u tekye bu müzahrefāt-ı fāniyeye niçün kılarız. Pes, vaķıt var iken [A 5^b] gönli her birinden üzmeķ gerek ve Ḥaḳķ te‘ālāya bend idüp rişte-i muḥabbetini düzmeķ gerek. Zîrā ki Ḥaḳķ Sübhānehu der ki her zamānda bize enīs ve her mekānda celīs yer vardır ki anıñ varlığına bir zevāl yoķdur. “*Vehuve’d-dāimu’l-ezelî ve’l-ebedi*”¹⁸⁹ anın na‘tıdır. *Vallāhudur ķā’il-i haze’r-rübā’i be-lisānü’l-Fārîsi*

¹⁸⁷bırakub: birağub M.

¹⁸⁸bağlasaķ: baĝlasan M.

¹⁸⁹O dâimidir. Ezeli ve ebedidir.

Rubā'î

Her şûret-i dilkeş ki to rā rūy nimūd

H'āhed felek-eş zūd çeşmi to rubūd

Rev dil be-kesi dih ki der eṭvār-ı vücūd

Būd-est hemîşe bā to vu h'āhed būd

Lāyiḥa

Cemâl-i 'ale'l-ıtlâk Ḥazret-i zülcelâl ve'l-efdâldür. Her cemâl ve kemâliñe her mertebede zâhir görünür. Anıñ cemâl [M 4^b] ve kemâliniñ pertevîdür ki anda zâhir olmuş ve ehl-i merâtib andan şâhib-i cemâl ve kemâl olmuşlar. Her kimi ki 'âlim bilürsen anın 'âlim-[A 6^a]lîğın eşerîdür ve her [n]erede başîr görürsen anıñ başîrliğiniñ şemerîdür ve bi'l-cümle cem' -i cemâl ve kemâl anıñ şıfatıdır ki evc-i külliyyet ve ıtlâkdan tenezzül idüp ḥazîz-i cüz 'îyet ü taqyîdde tecellî itmiş tâ ki sen cüz'den külle yol bulup taqyîdden ıtlâka yüz tutasın. Ammâ bunuñ içün degül ki cüz'den küllî mümtâz bilüp muḳayyede muṭlâkdan ḳalasın. Ḳaddesallahu sırrahu şâhib-i haze'r-rübā'î keyfe nazama

Rubā'î

Reftem be-temāşa-yı gülân şeme-i tırâz

Çün dîd miyân-ı gülşenem goft be-nâz

Men aşlem u gülhâ-yı çemen fer' -i menende

Ez aşl çerâ be-fer' -i mîmâni bâz

Lāyiḥa

Egerçi insân cismâniyyet sebebiyle ğāyet-i keşâfetdedür. Fe'em mâ rûḥâniyyet cihetiyle nihāyet-i leṭâfetde her şey'e yüz tutsa anıñ ḥükmîñ alur ve her nesneye teveccüh kılsa [A 6^b] anıñ rengin pezîr olur. Bu sebebdan ḥükemâ dimişler ki nefis-i nâṭıka şuver-i muṭâbıka-ı ḥaḳâyık ile müteḥallî olsa ve anıñ âḥkâm-ı şâdıḳasıyla müteḥaḳḳık [M 5^a] olsa şâret *keenhe*'l-vücûduñla ve

‘umūm-i ḥalāyık bu şūret-i cismāniyyeye şiddet-i ittişalden ve bu peyker-i heyūlaniyyeye kemāl-i iştigālden dolayı öyle olmuşlar ki kendilerini andan fark u temyīz idemiyorlar ve gūyā ki anın ‘aynı olmuşlar ve kendilerin[in] ‘ayn-ı şūret ü cism tanıyurlar. Heyhāt! Kendileri nerede ve bu cism u şūret nerede. Ḥaḳḳ Subḥānehu ve te‘ālā maḥz-ı faẓl u kerem-ile cümlemize başīret iḥsān buyursun. Pes, ey ṭālib-i şādık u sālīk-i mūvaffıḳ! Eger kemāl-i insānī isterseñ kemāl-i cehd ve sa‘y eyle gūşış kıl ve kendüni nazarından [A 7^a] setreyle ve pūşış kıl bir zāta iḳbāl eyle ve bir ḥaḳīḳate iştigāl kıl ki derecāt-ı mevcūdāt cümlesi anıñ mecālī-i cemālī ve merātīb-i kā’ināt kāffesi anıñ merāya-i kemālīdür ve bu şuḡl u nisbete öyle müdāvet eyle[ye]sin ki bu nisbet-i şerīfe cānına āmīzış eyleye ve varlığıñ nazarından raḥt-ı iḳāmet bağlaya.¹⁹⁰ Eger kendiñe yüz tutsañ aña tutmuş olursun ve eger kendinden taḡbīr eylesen andañ ta‘bīr kılmış olursuñ muḳayyed [M 5^b] muṭlaḳ olur ve ana Ḥaḳḳ hüve’l- Ḥaḳḳ bulur. *Veleḳad āḥsen men ḳāle haze’r-rubā‘i be-lisāni Fārīsi fī ḥaza’l-ma‘na*

Rubā‘ī

Ger der dil-i to gül gozered ve gül bāşi

Ve-r bülbul bī-ḳarār-ı bülbul bāşi

To cüz-i u Ḥaḳḳ küll est ger rüz-i çend

Endişe-yi küll pişe koni [A7^b] küll bāşi

Lāyiḥa :

Bu nisbet-i şerīfeye öyle iştigāl itmeli ki hiçbir vakidde ve hiçbir ḥalde andan ḥālī olmamalı ḥ‘āh içmekde ve yimekte ve tekellümde ve istimā‘da varmaḳda ve gelmekde ve u[y]umada ve ḳalḳmaḳda ve gezmekde ve oturmaḳda ve bi’l-cümle cemī‘-i ḥarekāt u sekenātda ḥāzır-ı vāḳt olmalı tā ki baṭālet ile

¹⁹⁰bağlaya: balyaya M.

geçmesün. Belki vâkıf-ı nefes olmalı tâ ğaflet ile duhûl u hurûçunda âlûde olmasun. *Keyfe naẓama nâẓim hâze'r-rubâ'î Kaddesallahu Sırrahu*

Rubâ'î

Ruĥ gerçi nemî nemâyîm sâl be-sâl

Hâşâ ki būved mihr-i to râ bîm-i zevâl

Dârem heme cā bā heme kes der heme ĥâl

Der dil zi to ârzû vu der dîde ĥayâl

Lâyiĥa

Çenân ki bu nisbet-i şerîfeniñ imtidâdı cemî'-i ezmân u evkât ĥasebiyle lâzımdur. Teberrî ve melâbis-i ekvândan ta'arrî ile elzem u [e]hemm-i meţâlibdendür ve bu ma'nâ nefy-i ĥ'âtır ve evhâm içün cehd-i belîğ ve cidd-i tamâm eylemeksizin müyesser olmaz ve her kadr ki ĥ'âtır müntefî olur vesâvis muĥtefî bulur ve nisbet-i şerîf kuvvet alır. Pes, sa'y u gûşiş itmeli öyle gûşiş ki ĥ'âtır -ı müteferriĥa ĥaymesîn sâht-ı sîneden dıŖarı kırsun ve Ĥaĥĥ Sübhâneniñ nur-ı zühûr-ı vücûd-ı bâtına mün'akis olsun ve seniñ senliĝiñ sen ile vedâ' buyursun. Yâ'ni seni senden alsun ve müzâĥemet-i aĝyârdan kırtarsun ne Ŗu'ûrung¹⁹¹ kendinge¹⁹² kıalsun ve ne 'adem Ŗu'ûrunĝa¹⁹³ vukûfuñ olsun.¹⁹⁴ Belki bâķî kıalsun [A 8^b] (*Lâ-ilâhe*) *illallâhu'l- vâĥidü'l- ĥahhâr* ve bu mertebeye işâretdür *ķavl-i ķā'il zā'ik ki el-faķr u izā temme huvâlla(?) ecād fî'n-naẓm (...)* *naẓm hâze'r-rubâ'î be-lisâni'l-Fârîsî*

Rubâ'î

Ān râ ki fenâ Ŗîve u faķr îñ est

Nî keŖf u yaķîñ ne ma'rifet ne dîn est

¹⁹¹Ŗu'ûrung: Ŗu'ûruñ M.

¹⁹²kendinge: kendine M.

¹⁹³Ŗu'ûrung: Ŗu'ûruna M.

¹⁹⁴olsun: bulsun M.

Reft uzmān hemīn Hodā maned u Hodā

El-fakr ezā tem huvallāhu īn est

[M 6^b]Lāyiha

Bu t̄a'ife-i 'aliyye Qaddesallāhu esrārahum ıstīlāhlarında fenā, istīlā-i zuhūr-ı Hakk ile māsivāya şu'ūr kalmamağdan 'ibāretidir ve fenā'-i fenā, ol şu'ürsuzluğuna vukūf olmamağdan kināyedür. Maḥfī kalmasun ki fenā-i fenā, fenāda mundericdür. Çünkü fenā şāhibi fenāsına şu'uru olsa fenā şāhibi değildir. Zīrā ki şıfat-ı fenā mevşūfıyla berāber māsivā-yı Hakkdır. **[A 9^a]** Sübhānehu ve te'ālā pes şu'ürsuzluğuna şu'ūr-ı fenāya münāfidür. *Velekad āhsen men kāl hāze'r-rübā'ī fī hāze'l-mā'nā*

Rubā'ī

Zīn san ki beḳā-yı ḥeviştēn mī ḡāhi

Ez ḥarman-i hestī-yet cuv-i key kāhī

Tā yek ser-i mū zi ḥeviştēn agāhī

Kerem teraḳḳi ez rāh-ı fenā gümrāhī

Lāyiha

Tevḥīd māsivāya ta'alluğdan taḥlīş u tecrīd-i ḳalbdır. Hem ṭaleb u irādetde ve hem 'ilm ü ma'rifetde yâ'ni ṭalibiñ ṭaleb ve irādeti kāffe-i maṭlūbāt u murādātđan munkatı' olsun ve temāmî-i ma'ḳulāt ve ma'lūmāt naẓar-ı başīretinde ṭarīḳ-i 'adem ṭutsun cümleden teveccühün yüzi dönüp Hakk Sübhānehu ve te'ālā ḥazretinden başkaya şu'uru kalmasun. Hoca Abdullah Enşārī **[M 7^a]** Ḥazretleri buyurdular ki “Tevḥīd öyle değil ki **[A 9^b]** anı vāḥid bilesin tevḥīd öyledir ki anıñ içün vāḥid olasın.” Bu nuṭuğ, nihāyāt-ı maḳāmāt-ı ṭuyūrdan bir remizdür. Eger *Manṭıḳu'Tayr*'dan ma'lūmātıñ olsa ihtimāl ki añlayasın ve illā(?) müşkildür *Nevverallāhu ser nāẓımı hāze'r-rübā'ī fī hāze'l-mā'nā*

Rubā'î

Tevhîd be- 'orf-ı şūfî-i şāhib-i seyr

Tahliş-i dil ez teveccüh-i ust be-ğayr

Remz-i zi nihāyāt-ı maḳāmāt-ı tıyūr

Gofte'm be-to ger fehm koni Mantıḳu't-tayr

Lāyiḥa

Mādāmki ādemî hevā vü heves dāmına mübtelâdur. Bu nisbet-i şerîfîñ anda devāmı şa'b u müşkildür. Amma çün āsar-ı cazibât-ı ilâhî anıñ qalbinde zuhûr kılsa ve meşğale-i maḥsûsât u ma'kûlât bâtınından nufûr eylese bir lezzet bulur ki lezzât-i cismânî ve rahât-ı ruḥânî bi'l külliye [A 10^a] ol lezzete maḡlûb ve ol lezzet cümlesine ḡālib olur bu hâlde külfet-i mücâhede aradan kalkar ve lezzet-i müşâhede cânına irişür. Râhatı artar müzâhmet-i aḡyârdan ḡalâş ve 'abd-i ḡaşşü'l-ḡaş olur. Bir tâlib-i şādık ki muḳaddime-i cezbe ki iltizâz-ı mezkûrdur. Zikr-i Ḥaḳ Sübhānehu ile kendinde bulsa [M 7^b] anıñ içün lâzım ve vâcibdür ki tamāmı-i himmetin anıñ terbiyye ve taḳviyyesine şarf eyleyüp herbir şeyiñe anıñ ḡilâfîdür. Kendisini andan mu'âf eylesün ve böyle bilsün ki eger fî'l-meşel 'ömr-i cāvidānını ol nisbet-i şerîfe şarf eylese anıñ ḡaḳḳını kemâ yenbaḡi lâyıḳıyla edā idememiş ve bir şeyi anıñ içün yapmamış ve meşel-i meşhûr ki “*Garîmun lâ yukza deynuhu ve ḡarîbun lâ yuedde Ḥaḳḳahu*” [A10^b] gūyâ ol nisbet-i şerîfe ḡaḳḳındadır. Allāhu der men ḡāle hāze'r-rubā'î

Rubā'î

Ber 'û'd-i dilem nevâht yek zemzeme 'aşḳ

Z-ân zemzeme-em zipāy tā ser heme 'aşḳ

Ḥaḳḳa ki be 'a'hd -hā neyāyîm birûn

Ez 'uhde-yi Ḥaḳḳ guzārî yek deme 'aşḳ

Lāyiha

Hakk Sübhānehā ve te‘ālā vücûddur. Faqat başka bir şey değildir. Öyle vücûd ki isnād-ı zevāl andan ma‘zûl ve nisbet inhiṭāt anıñ şânına ğayr-ı ma‘kûl semt-i(?) teğayyür ü tebeddûlden müberrā ve şamt-i(?) ta‘addud ve tekeşşürden mu‘arrā cümle nişānlardan bî-nişān. Ne ‘ilm ihāta ider ve ne ‘iyān hemçend u çunlar andan peydā ve kendisi bî-çend u çun ve cümle eşyalar anıñla müdrîk [M 8^a] ve ol elbette idrâkle lâyudrak çeşm-i serānıñ cemāli müşāhedesinde [A11^a] hîre ve dîde-i sırr ānıñ kemālî mülāhazasında tîre *Qaddesallahu Sırrāhu kâ’ilunhaze’-rubā’î fe’nzur keyfe nazemehu be-lisānü’l-Fârîsî fî haze’l-mā’nā*

Rubā’î

Pes bî reng-est yār-ı dil hî’āh ey dil
Ḳānî’ neşevî be-reng-i nāgāh ey dil
Aşl-ı heme rengāhā ez ān bî reng-est
Men aḥsen şıbgāten Minellah ey dil

Lāyiha

Lafz-ı vücûdgāh ma‘nā-yı taḥaḳḳuḳ ve ḥuşûlde ki me‘ān-î maşdariyye ve mefhûmātî’-ı tibāriyyeden ¹⁹⁵ ıtlâḳ olunur ve bu i‘tibārda vücûd ma‘kûlât-ı seneviyye qabilindendir ki anıñ beraberinde ḥāricde bir emir yokdur. Belki māhiyyette ta‘ālluḳda ‘ārız olur. Çenānki ḥükemā ve mütekellimûn anı taḥḳîḳ itmişler ve taḥḳîḳinde kemāl diḳḳat buyurmuşlar ve gāh vücûd derler bir ḥaḳîḳat irāde [A11^b] buyurdular ki anın varlığı zātından olup cümle eşyānıñ vücûdı andan ola ve fî’l ḥaḳîḳate ḥāricde andan başka bir mevcûd olmaya ve bâḳî mevcûdāt aña ‘ārız olalar ve anıñla kâ’im çenānçe zevḳ-i kümmel-i kibriyā-i ‘ārîfîn ve ‘uzemā-yı ehl-i yakîn aña şehādet [M 8^b] virür ve ıtlâḳ-ı ism-i mevcûd ¹⁹⁶ ḥazreti Hakk

¹⁹⁵itibariyeden: itibariyedendir M.

¹⁹⁶mevcud: vücud M.

Sübhānehu ve te‘ālāya mā‘nā-yı şānī ‘itibārıyladur faқаt *Tayyballāhu ser nāẓm*
haze’r-rubā‘ī fī haze’l mā‘nā ḥaysü kāle rubā‘ī

Rubā‘ī

Hesti be-kıyās-ı ‘aklı aşḥāb-ı kuyūd

Cuz ‘arız-ı a‘yān-ı ḥaḳāyık ne-nimūd

Lākin bi- mukāşifāt-ı erbāb-ı şuhūd

Ā‘yān heme ‘arız-end ma‘ruż-i vücūd

Lāyiḥa

Şifāt, ‘ayn-ı zātdırlar min ḥaysü’t-taḥaḳḳūk ve’l-ḥuşul ve ğayr-ı zātdırlar. Min ḥaysü mā-tefhemü’l-‘uḳul [A12^a] meşelâ ‘ālim zātdır. Şıfat-ı ‘ilm i‘tibārıyla ve kâdir şıfat-ı kudret ve mürîd şıfat-ı irâdet i‘tibārıyla hiçbir şübhe yokdur ki bunlar çenan ki birbirlerine mefhûm ḥasebiyle müteğāyyirdürler. Kezâlik zâta daḥî müteğāyyirdürler. Fe‘emmâ taḥaḳḳūk u vuşul sebebiyle zâtîñ ‘aynıdırlar. Lâkin bu mā‘nâ üzre deĝil ki burada vücûdât-ı müteaddide vardır. Lâ belki vücûd birdir. Esmâ vü şifât anıñ neseb ü i‘tibārıdır. *Veleḳad cāde men kāle haze’rubā‘ī be lisāni’l Fārîsî*

Rubā‘ī

Ey der heme şān zāt-ı to pāk ez heme şeyn

Ne der ḥaḳ-ı to “keyfe” tūvān goft

Ne in[M 9^a] ez rüy-ı ta‘ḳḳul heme ğayr-end u şifāt

Bā zāt-ı to ez rüy-ı taḥaḳḳūk heme ‘ayın

Lāyiḥa

Zāt-ı min ḥaysü hiye cümle-i esmâ vü şifâtdan mu‘arrâ vü cemî‘-i niseb [A 12^b] ve izāfâtdan müberrâdur. Evvel-i tecellî ki kendisi kendisine kıldı. Niseb-i ‘ilm ve nûr u vücûd u şühûd müteḥaḳḳık oldılar. Nisbet-i ‘ilm muḳteżî-yi ‘ālimiyyet ve ma‘lûmiyyet ve nûr zāhiriyyet ve mazhariyyet ve vücûd ve şühûd

müstetbi'-i vâcidiyyet ve mevcûdiyyet ve şâhidiyyet ve meşhûdiyyet oldu. Kezâlik, zuhûr ki nûriyetiñ lâzimiyyet¹⁹⁷ buṭûne mesbûḳdur ve buṭûnuñ zuhûra nisbetle takaddüm-i zâtî ve evveliyatı vardır. Pes, ism-i evvel ve âhir ve ism-i zâhir ve bâṭın müte'ayyîn oldılar. Hâkezâ tecellî-i şânî ve şâliṣde ilâ mâaşa'llah neseb ve izâfât muzâ'af oluyor ve her ne kadar ki ve esmâ' ve neseb mütezâ'if oluyor.¹⁹⁸ Anıñ zuhûrı belki hafâsı ziyâde oluyor. “Fesübḫâne men ihtecebe bi-mezâhiri nevverallâhu ve zuhûri bi-isbâli suturehu” [A13^a] ve anıñ hafâsı sarâfet(?) ve ıtlâḳ-ı zât i'tibâriyledür [M 9^b] ve zuhûru mezâhir ü ta'ayyünât cihetiyle vallâhudur. *Men kâ'il hâze'r-rubâ'î be-lisâni'l-Fârîsî*

Rubâ'î

Bâ-gül-ruḫ-ı ḫ'îş goftem ey gonca dehân

Her laḫza meyveş çehre çûn 'aṣeve-i dehân

Zed ḫande ki men be-'aks-i ḫübân cihân

Der- perde 'ayân bâṣem velî perde nihân

Lâyiḫa

Ta'ayyün-i evvel, vahdet-i şarf u ḳâbiliyyet-i maḫḫdur ki cemî'-i ḳâbiliyyât müşt Emil ḫ'ah ḳâbiliyyet-i ittişâf-ı cümle şıfât u i'tibârât olsun ve ḫ'ah ḳâbiliyyet-i tecerrüd-i cemî'-i şıfât u i'tibârâtdan olsun ve bu iki i'tibâr-ile aḫadiyyet ve vâḫidiyyete münḳasım olur.¹⁹⁹ Böyle²⁰⁰ eger cemî'-i şıfât ve i'tibârâtdan ḫatta ḳâbiliyyet-i tecerrüdden tecerrüdü i'tibâr olunsa [A13^b] aḫadiyyet diyorlar. Anıñçündür buṭûn ve evveliyet ve ezeliyyet ve eger cemî'-i şıfât ve i'tibârâta ittişâfî mülâḫaza olunsa vâḫidiyyet diyorlar. Ve anıñ içündür zuhûr ve aḫiriyyet ve ebediyyet ve bu mertebe vâḫidiyyetiñ i'tibârâtlarıñ ba'zısı

¹⁹⁷lâzimiyyed: lâzımıdır M.

¹⁹⁸oluyor: buluyor M.

¹⁹⁹olur: oluyor M.

²⁰⁰böyle: böyle ki M.

bu kabildendür ki zātın ol i‘tibārāta ittişāfı mertebe-i cemī‘i‘tibāriyledür. Ve bu ba‘zın [M 10^a] vücūd u taḥaḳḳuḳı eger vücūd-ı ḥaḳāyık-ı kevnıyeye meşrūḥ olsa mişl-i ḥālīkıyyet ve rāzıkıyyet gibi isimlerdir. Ve eger meşrūḥ olmasa mişl-i ḥayāt ve ‘ilm ü irādet²⁰¹ gibi isimlerdir ve bu iki kısma esmā ve şıfāt-ı ilāhiyyet ve rububiyyet denilür. Ve zātın bunlara şuver-i ma‘lūmiyyetin²⁰² ḥaḳāyık-ı ilāhiyye derler. [A14^a] Ve zāhir-i vücūduñ bunlara telebbisi ta‘addud-i vücūd²⁰³ mūcib değıldür. Ve ba‘zı i‘tibārāt-ı mezkūra bu kabildendür ki zātın anlara ittişāfı merātib-i kevnıyye i‘tibāriyledür. Mişl-i fuşūl u ḥavāş ve ta‘ayyünāt gibi ki a‘yān-ı ḥāriciyyeyi²⁰⁴ biribirlerinden imtiyāz virürler. Ve bu i‘tibārlara zāt-ı mütelebbiseniñ şuver-i ma‘lūmiyetine ḥaḳāyık-ı kevnıye derler. Ve zāhir-i vücūdını²⁰⁵ anlara aḥkām ve āşārına telebbüsü mūcib-i ta‘addud-i vücūddur. Ve bu ḥaḳāyık-ı kevnıyenin ba‘zısında vaḳta ki vücūd aḥadiyet-i cem‘-i şuyūn ile anlarda sirāyet ider. Yâ āşār²⁰⁶ u aḥkāmları anlarda zāhir olur. Vücūb-ı zātiyeden başka cemī‘-i esmā-i ilāhiyye mazḥariyyetine isti‘dād vardır. ‘Alā ihtilāf-ı merātibi’z-zuhūr [A14^b] şiddeten vaż‘ān(?)²⁰⁷ ve ğālibiyyeten ve mağlūbiyyeten [M 10^b] hemçün kümmel-i efrād-ı insāniyye ki enbiyā’-i kirām ve evliyā’-i ‘iżām şalevātullāhu ‘aleyhim²⁰⁸ ecmā‘ın derler²⁰⁹ ve ba‘zılarında²¹⁰ zuhūr-i ba‘zı dūne ba‘zı için ‘ālī el’ihtilāf-i’l mezkūr isti‘dād vardır. Mişl-i sā’ir-i mevcūdād ve ḥazret-i zāt-ı bī-çün aḥadiyet-i cemī‘-i şuyūn-i ilāhiyye ve kevnıyyesiyle ezelen ve

²⁰¹iradet: irade M.

²⁰²ma‘lūmiyyetin: ma‘lūmiyetine M.

²⁰³vücūd: vücūda M.

²⁰⁴ḥāriciyyeyi: ḥāriciyeniñ M.

²⁰⁵vücūdını: vücūdıñ M.

²⁰⁶-: vücūb-ı zātiden ya āşār u ya aḥkāmları anlarda zāhir olur M.

²⁰⁷vaż‘ān: vaż‘ fen M.

²⁰⁸‘aleyhim : ‘aleyhimlerdirlerM.

²⁰⁹ecmā‘ın derler: - M.

²¹⁰ba‘zılarında: ba‘zılarından M.

ebeden cemî'-i haḳāyık-ı mezkûredeki tefāşîl mertebe-i vâhidiyetdûrlar. Sârî ve mütecellîdür. Hem 'âlem-i ervāḥ ve mişâlde ve hem 'âlem-i ḥis ü şahâdetde ve hem dünyâ vü âhiretde ve bu cümleden maṭlûb kemâl-i esmâ'îyyeniñ taḥaḳḳuḳ ve zuhûrîdur ki kemâl-i celâ ve isticlâdan 'ibâretdür. Kemâl-i celâ yâ'ni müşahidde i'tibârât ḥasebiyle zuhûrundan kinâyyetdür [A15^a] ve kemâl-i isticlâ yâ'ni i'tibârât-ı mezkûre ḥasebiyle kendi kendini²¹¹ şuhûdundan i'bâretdür ve bu zuhûr u şuhûd 'iyânîniñ 'aynıdır. Mücmelin mufaşşalda zuhûr ve şuhûdu gibi ve kemâl-i zâtınıñ zuhûruna²¹² ḥilâfîdür. Zîrâ ki zuhûr-ı kemâl-ı zâtî zuhûr-ı zâtdır kendine kendi nefsinde kendi için ve i'tibâr-ı [M 11^a] ğayriyyet burada kaṭ'â yoḳdur ve bu zuhûra zuhûr-ı ğaybî-i 'ilmî dirler mufaşşalıñ mücmelde zuhûrî gibi ve ğinâ-yı muṭlaḳ bu kemâl-i zâtîyyeniñ lâzımıdır ve mâ'nâ'-yı ğinâ-yı muṭlaḳ budur ki şuyûn ve aḥvâl ve i'tibârât bu aḥkâmihâ ve levâzimihâ ale'l-vechi'l-küllîyyi'l-cümeli cemî'-i merâtib-i haḳāyık-i ilâhiyye ve kevnîyyede gözükdükleri gibi zât-ı Haḳḳ celle zikreniñ buṭununda zât için cemî'-i şuver aḥkâmları ile berâber kemâ zaharet ve tazharu ve teşâhüd fî'l-merâtib [A15^b] müşâhid ve sâbit olalar. Yâ'ni zât-ı bîcûn kendi zâtında tamâmina 'ilm-i zâtî (...) olur ki 'ayn-ı zâtîdir ve bu 'ilmde hiçbir şeye ihtiyâcı olmaz ve herbir şeyden müsta'nidür *kemâ ḳâl Sübhānehu ve te'âlâ Allāhū 'annî 'an âlemin* ve bu mertebede 'ilm ve 'âlim ve ma'lûm ve şuhûd ve şâhid ve meşhûd bir zâtdır *leyse illâ veleḳad aḥsene men ḳâl haze'r-rubā'î fî haze'l-mā'nâ*

Rubā'î

Dāmān-ı ğina-yı 'aşḳ pāk āmed u pāk

Z-âlûdegi-yi ğobâr-ı mâ muşt-i ḥāk

Çün cilvegeru nizāregi cümle vey-est

²¹¹kendini: kendiniñ M.

²¹²zuhûruna: zuhûrunıñ M.

Ger mā vu to der miyān nebāşim çi bāk

[M 11^b]Lāyiha

Çün teşahhüşāt ve ta‘ayyünāt efrād u envā‘ları ki hayvān altında müctemi‘dürler. Eger anları kaldırırsañ her nevi‘iñ efrādı ol nevi‘de cem‘ olurlar [A 16^a] ve eger mümeyyizāt-ı envā‘ ki fuşul u h‘āşdan ‘ibāretdür. Kaldırırsañ cümle envā‘-i haqīkat-i hayvānda cem‘ olurlar ve eger mümeyyizāt-ı hayvān ve ol şey ki hayvān ile beraber cism-i nāmī tahtında mündericdürler. Kaldırırsañ haqīkat-i cism-i nāmīde cem‘ olurlar ve eger mümeyyizāt-ı cism u şey‘-i āhār ki anıñla berāber cevher yā‘ni ‘uqul u nüfūs tahtında mündericdürler. Kaldırırsañ haqīkat-i cevherde cem‘ olurlar ve mā behe‘l-imtiyāzī‘-n-cevher-i ve‘l- ‘arzī(?) kaldırırsañ cümlesi mümkün tahtında cem‘ olurlar. Ve-mā behe‘l-imtiyāz u mümkün ve vācibi kaldırırsañ ikisi beraber vücūd-ı mutlak tahtında cem‘ olurlar. Ve bu [v]ücūd-ı mutlak ‘ayn-i haqīkat-i vücuddur ²¹³ve vücūdı kendi zātındandır [A16^b] ve zātından zā‘id değildir. Vücüb anıñ sıfat-ı zāhiridir ve imkân anıñ sıfat-ı bātımdır ve ā‘nī [M 12^a] behe‘y-‘ayān-ı‘ş-şābite‘l-hāşile bī-tecellīhi nefeshu mütebbisen bī-şuyūnehu ²¹⁴ve bu mümeyyizātlar h‘āh fuşul ve h‘āş olsunlar ve h‘āh ta‘ayyünāt ve teşahhüşāt cümlesi şuyūn-i ilāhiyyedür. Evvelā mertebe-i ‘ilimde ā‘yān-ı şābite şuverinde burūz itdiler ve şāniyyen mertebe-i ‘aynda ā‘yān-ı şābiteniñ aḥkām u āşārlarınıñ zāhir-i vücuddaki āyīne-i bāṭın vücuddur. Telebbüsleri vāşīfāsıyla şüret-i a‘yān ḥāriciyle tıtdılar. Pes, ḥāricde yokdur el-haqīkat-i vāḥide ki telebbüs-iaḥkām[m] ve āşār-ı a‘yān-ı şābite ile şuyūn ve şifāt müte‘addide ve mütekeşşire göziyor. Lâkin bu gözükme bi’n-nisbe bir tã‘ife çünkü [A17^a] müziy(?) merâtibde zebūn u sicn-i kuyudâtda mescūn ve aḥkām u āşār selâsiliyle muḳayyedürler. Ammā ekābirler ki rıḳḳıyyet-i merâtib ve kuyūd u aḥkāmlarından ıtlāk bulmuşlar. Yaḳīn üzredirler ki haqīkat-i vāḥideden başka

²¹³vücuddur: mevcuddur M.

²¹⁴şuyūnehu: şuyūn M.

hâricde bir şey yokdur ve keşerâtlar umûr-i i‘tibâriyledir faķaķ *Ķaddesallāhu sirrũ’l-‘ārifũ’l-[M 12^b] Cāmī ħayşũ ħāle hāze’r-rubā‘ī fī hāze’l-maķām-ı*

Rubā‘i

Mecmu‘a-yı kevneyn be-ķanun-i sebaķ

Kerdīm tefahħuş varaķen ba‘d-ı varaķ

Ĥatta ki nedīdīm u ne ħāndīm der u

Cüz zāt-ı ħaķ u şiven zātiye-yi Ĥaķķ

Lāyiħa

Vaĥdetde indirāc-ı keşretten murād cüzũn külden yâ mazrũfuñ zarfda indirācı gibi deĝildir. Belki evşāfıñ mevşũfda ve levāzımıñ melzũmda indirācı gibidir. [A 17^b] Meşel vāĥid ‘adediyyede nışfıyyet ve şülüsiyyet ve rub‘iyyetve ĥamisiyetıñ indirācı gibi ķünkü bu nisbetler vāĥid-i ‘adediyyede mündericdürler. Mādāmki vāĥid ‘adedi merātibde tekrār-ı zuhūr-ile cüz’-i işneyn ve şelāse ve erba‘a ve ĥamse vāķi‘ olmasa zāhir olmazlar bundan ma‘lũm oldu ki Ĥaķķ Sübhānehu te‘ālānıñ cümle mevcũdāta ihātası melzũm ve mevşũfuñ levāzım ve şıfātına ihātası gibidür ammâ cüz’e(?) küllũn ve meẗrũfa zarfıñ ihātası gibi deĝildir. *Te‘ālallā ‘ammâ yeķũlũne zālimune ‘uluvven kebirā²¹⁵ veleķad ecāde’l-‘ārifũ’l-Cāmī ħudduse sirru [M 13^a] ‘s-sāmī fī hāze’r-rubā‘ī fī hāze’l-mā‘nā*

Rubā‘i

Der zāt-ı Ĥaķķ indirāc şan-ı ma‘rũf est

Şe’n ķün şıfāt est ve zāt-ı Ĥaķķ mevşũf est

İn ķā‘ide-i yād dār-ı incā ki Ĥodaest

[A18^a] *Ne cüz ve ne gül zarf ve ne mazrũf est*

Lāyiħa

²¹⁵İsra Suresi, 111/17.

Zuhûr u hafâ-yı şuyûn u i'tibârât ki zâhir-i vücûda telebbûs ve 'adem-i telebbûslerinden neşeyân ider. Mûcib-i tağyîr-i haqîkat-i vücûd ve şifât-ı haqîkiyesi olmaz belki neseb ve izâfâtın tebeddülüne mübtenîdür ve bu tebeddül zâtın tağyîrini iktizâ itmez ve eger fî'l meşel 'amr ve meşelâ zeydîñ yemîninden kalkûp yesârine otursa nisbet-i zeyd için muhtelif olur ve emmâ zâtın şifât-ı haqîkiyesiyle kendi kararında karar dur. Kezâlik haqîkat-i vücûd umûr-i şerîfeye telebbûsi sebebiyle ziyâde kemâl bulmaz ve mezâhir-i hasîsede zuhuriyle hiçbir nokşân kabûl itmez. Âfitâbın nûrı gibi tâhir ve gayr-i tâhire tenezzül ider. Nûriyyetine hiçbir hâlel ve teğayyür gelmez ne meşken [A 18^b] koku alır ne gülden renk ve ne beşken(?) müteḳazzir olur ve ne hârdan zahma seng [M 13^b]

Tayyeballâhu sırrıhu nâzmu hâze'r-rubâ'î ḥaysü ecâdü fî'n-nâzm-i rubâ'î

[Rubâ'î]

Çün ḥod zi furûğ-i ḥod cihân ârâyed

Ber pāk u pelîd eger bitâbed şâyed

Nî nûr-i vey ez hîç pelîd âlâyed

Nî pāk-i u zi hîç pāk efzâyed

Lâyiha

Muṭlaḳ muḳayyedsiz olmaz ve muḳayyed muṭlaḳsızın şûret bulmaz ammâ muḳayyed muṭlaḳa muḥtâcdur ve muṭlaḳ muḳayyedden müstağnî pes istilzâm iki taraftandır ve ihtiyâc bir taraftan *feḳâd nevverallâhu merkâdü'l- Câmî nâzmu hâze'r-rubâ'î*

Rubâ'î

Ey der ḥarem-i ḳudsi to kesirâ rehni

'Âlem be to peydâ ve to ḥod peydâ nî

Mâ vü to cüdâ ne-îm ammâ hest

Mā rā be to ḥācet vü to rā bā- mānī

Lāyiḥa

Muṭlaḳ muḳayyede [A 19^a] müstelzemdür. Lâkin lâ ‘ale’t-ta‘yîn lâ’l-muḳayyedü’l-maḥşûş ve muḳayyed, müstelzim-i muṭlaḳdur. Çünkü muṭlaḳ için bedel yokdur. Çenanki muḳayyed için bedel var-idi. Lâ-cereme kıble-i cemî‘-i muḳayyedât olmak muṭlaḳa menşûş ve muṭlaḳıñ muḳayyedden istiğnâsı zât-ı i‘tibâriyledür. Ve illâ zuhûr-i esmâ-i uluhiyyet u taḥaḳḳuḳ-i nisbet-i rubûbiyyet muḳayyedsizin muḥâl ḳabilindendür. [M 14^a] Çünkü anıñ maṭlûbluḡu ‘âşıkıñ talebinden zuhûr bulur ve maḥbûbluḡı âyine-i muḥabbet-i muḥibden burûz olur. Belki hem muḥib-i Ḥaḳḳdır ve hem maḥbûb-ı Ḥaḳḳ ve hem tâlib-i Ḥaḳḳdır ve hem maṭlûb-ı Ḥaḳḳ maḥbûb ve maṭûbluḡı maḳâm-ı cem‘-i aḥadiyaddadur. Ve muḥib u tâlibliği mertebe-i tafşîl u keşretde *Cezeallāhu bi’l-iḥsân ḳā’il-i hazer’-rubā’i ḥayşü aḥsene fî’l-maḳāl*

Rubā’i

Ey ḡayr-ı tu rā be sū-yî to seyri ne

[A 19^b] Ḥāl-i zi to mescid-i ne vü deyri ne

Dîdem heme tâlibân u meṭlûbân ra

Ân cümle to-yî u der miyân ḡayr-i ne

Lāyiḥa

Her şeyiñ ḥaḳıḳati vücûdunuñ ḥazret-i ‘ilimde ta‘yîninden ‘ibâretdür. Bir şe’n i‘tibâriyle ki ol şey’ anıñ mazḥarıdır. Yâḥûd ol ḥazretde ol şe’n ile vücûd-i müte‘ayyinden kinâyetdür ve eşyâ-yı mevcûda ta‘ayyünât-ı vücûddur. Lâkin zâhir-i vücûduñ ḥaḳâyıḳ-i eşyânıñ aḥkâm u âşârına inşibâḡı i‘tibâriyle veya bu i‘tibârlar ile vücûd-i müte‘ayyindür ol keyfiyyet üzre ki ḥaḳâyıḳ, bâtın-ı vücûdda hemîşe pinhân ve maḥfî olsunlar [M 14^b] ve aḥkâm u âşârları zâhir vücûdda peydâ vü hüveydâ bulsunlar. Çünkü zevâl-i şuver-i ‘ilmiyye bâtın-ı vücûddan muḥâldür

ve-illā cehl-i lâzım gelür. [A20^a] *Ta‘allāhu ‘ann zālike ‘āven ekberen veleḳad cād
men ḳāle haze‘l-mā‘nā bi‘l-rubā‘ī‘l-Fārîsî*

Rubā‘î

Mā-yīm vücūd u i‘tibārāt-ı vücūd

Der ḥāric-i ‘ilim ‘ārız-i zāt-i vücūd

Der perde-yi zulmet-i ‘adem mestürim

Zāhir şude ‘aks-ı mā zi mirāāt-i vücūd

Lāyiḥa

Pes, her bir şey ḥaḳīḳat-i vücūd ḥasebiyle vücūd-i müte‘ayyindür yâ
tā‘ayîn-i vücūddur ki vücūda ‘ārız olmuş ve ta‘ayîn-i müte‘ayyiniñ şıfatıdır ve
şıfat, mefhūm i‘tibāriyle egerçi mevşūfa ḡayrdır. Lâkin vücūd ceḥtiyle‘ayndır ve
teḡāyyür ‘alā ḥasebe‘l-mefhūm ve ittiḥād ‘alā ḥasebe‘l-vücūd şıḥḥat-i ḥamli
mücibdür. *Veleḳad aḥsene men ḳāle haze‘l-mā‘nā bi‘l-rubā‘ī‘l-Fārîsî*

Rubā‘î

Hem sāye ve hem nişîn ve hem-reh heme ust

Derdlik gedā ve aṭlas-ı şeh heme ust

[A20^b]

Der encümen-i fark u nihān ḥāne-i cem‘

Billāhi heme ust sümmebillāhi heme ust

Lāyiḥa

Ḥaḳīḳat-i vücūd egerçi cemî‘-i mevcūdāt-ı zihniyye ve ḥāriciyyeye [M 15^a]
maḳūl u maḥmūl olur. Velîkin anıñ merātibleri vardur. Ba‘zhā fevḳa ba‘z ve her
mertebede anıñ içün esāmî u şıfāt u neseb ve i‘tibārāt-ı maḥşūşa vardır ki sâ‘ir-i
merātibde olmaz. Mişl-i mertebe-i ulūhiyyet vü rübübiyyet ve mertebe-i
‘ubūdiyyet ve ḥalkıyyet. Pes, mertebe-i ulūhiyyetiñ esāmîsîn mişl-i Allāh ve
Raḥmān u ḡayriḥā mertebe-i kevniyyeye ıtlâkı ‘ayn-ı küfr ve maḥz-ı zındıḳadır.

Kezâlik esâmî-i maḥşûşa-i merâtib-i kevnîyyeyi²¹⁶ merâtib-i ilâhiyyeye ıtlâkı ğâyet-i ḍalâlet ve nihâyet-i hezelândur. *Veleḳad erṣede Mevlâna ḳuddise sırrıhu fî hâze'l-ma' nâ fî hâze'r-rubâ'î* [A 21^a]

Rubâ'î

Ey burdeh gümân ki şâhib-i taḥḳîḳî

Ve-nder şıfat-ı şıdk u şefâ şıddîḳî

Her mertebe ez vücûd ḥukm-i dâred

Ger ḥıfz-ı merâtîb nakoni zındîḳî

Lâyiḥa

Mevcûd-i ḥaḳîḳî birdür. Ziyâde deĝildür ve ol vücûd-i Ḥaḳḳ u hestî-i muṭlaḳıñ 'aynıdur. Fe'emmâ anıñ içün merâtib çokdur. Mertebe-i ulâ, lâ-ta' ayyün ve 'adem-i inḥişâr ve ıtlâḳdur. Her bir kayd ve i'tibârdan ḥattâ 'an ḳaydü'l-ıtlâḳ [M 15^b] ve bu i'tibâr ile cümle izâfât nu'ût ve şıfâtdan münezzehdür ve delâlet-i elfâz ve lügâtden muḳaddes ne naḳilde na't-i celâlî içün lisân-ı 'ibâret var ve ne 'aḳıl-da künh-i kemâl içün imkân-ı işâret ve anıñ ḥaḳîḳatın idrâkinde erbâb-ı keşf maḥcûb ve aşḫâb-ı 'ilm ve 'ırfân menkûb ğâyet-i nişânî bî-nişânlık ve nihâyet-i 'ırfânı [A 21^b] ḥayrânlık *veleḳad câde Mevlânâ ḳuddise sırrıhu hâze'r-rubâ'î*

Rubâ'î

Herçend ki cân-ı 'ârif agâh bûved

Key der ḥarem-i ḳuds-i to-eş râh bûved

Dest-i heme ehl-i keşf-u erbâb-ı şuhûd

Ez dâmen-i idrâk to kûtah bûved

Mertebe-i şâniyye, mertebe-i ta' ayyündür. Lâkin bir ta' ayyün ile ki cāmî' - i cemî' -i ta' ayyünât ola anıñ taḥtından bir ta' ayyün ḥâricde ḳalmaya ḥ'ah ta' yyün-i fe'allî vücûdî-i ilâhî olsun ve ḥ'ah ta' ayyün-i infî'alî imkânî-i kevnî ve

²¹⁶kevnîyyeyi: kevnîyyeye M.

bu mertebe ta‘ ayyün-i evvel ile müsemmidür. Çünkü haqîkat-i vücûduñ evvel-i ta‘ ayyüni bu ta‘ ayyündür ve bundan akdem rütbe-i lâ-ta‘ ayyündür. Başka bir şey yoktur ve mertebe-i şâlise ehadîyyetü’l-cem‘-i cemî‘-i ta‘ ayyünât-ı fi‘iliyye-i müessiredür ve bu mertebe mertebe-i [M 16^a] ulûhiyyet ile mevsûmdur. Ve mertebe-i râbi‘a tafşîl-i [A22^a] mertebe-i ulûhiyyetdür ki mertebe-i esmâ hazerâtıdır. Bu iki mertebe-i haqîkat zâhir-i vücûddandır ki vücûb anıñ vaşf-ı hâşşıdır mertebe-i hâmse aḥadîyet-i cem‘-i cemî‘-i ta‘ ayyünât-ı infî‘âliyyedür. Anlarıñ şânındandır te’şîr ü infî‘âl ve bu mertebe-i kevniyye imkâniyyedür ve mertebe-i sâdisе tafşîl-i mertebe-i kevniyyedür ki mertebe-i ‘âlemdür. Bu iki mertebenin ‘urûzı(?) zâhir-i ‘ilm i‘tibâriyledür ki imkân anıñ levâzımındandır ve ol ise haḳâyık ve a‘yân-ı mümkünât şuverinde kendisi²¹⁷ kendisine tecellîsinden ‘ibâretdür. Pes, fî’l-haḳîqate vücûd birden ziyâde deḡıldür ve bu haḳâyık ve merâtibiñ cümlesinde sârî ve ‘ayn-ı merâtib ve haḳâyıkdur ki tafşîl-i mertebe-i eḥadîyyetdürler. Çenânki bu merâtib [A 22^b] ve haḳâyık ol mertebede ol mertebenin ‘aynı idiler *ḥayṣü kenallâhu velem yekun ma‘ahu şey’ en veleḡad ecâda Mevlânâ ḡuddise sırrıhu fî’l-naẓm-i hazeyni’r-rubâ‘iyyeyni fî’l-bâb-ı mezkûr*

Rubâ‘î

[M 16^b] *Ber levḥ-i ‘adem Levâyiḥ-i nûr kıdem*

Lâyîḡ gerdîd kesî der îñ sırr maḡrem

Cozâdem nist

Ḥaḳḳ râ meşumur cüda zi ‘âlem

Zirâ ki ‘âlem der Ḥaḳḳ Ḥaḳḳ est

Ve Ḥaḳḳ der ‘âlem cüz ‘âlem nist

Rubâ‘î-i Ahîr

²¹⁷kendisi: kendisinin M.

Hesti ki zuhûr mîkoned

Der heme şey 'h'âhı ki beri be-hâl-i vey

Der heme bî

Ruv ber ser-i mey hubâb bîn ki çi-sân mey vey

Buved ender vey-u vey der mey mi

Lâyiha

Haqîkatü'l-hakâyık ki zât-ı ilâhiyyedür. Te'âla şe'nehu cümle eşyânın haqîkatidür. Her bir şey añâ müstenîddür ve hadd-i zâtında vâhiddür. 'Aded içün anda [A 23^a] yol yokdur. Ammâ merâtibde tecâlliyât-i mütekeşşire ve ta'âyyünât-ı müte'adîde i'tibârına göre târeten hakâyık-i cevheriyye-i metbû'a ve târeten hakâyık-i 'araziyye-i tâbi'a olur. Pes, bir zât şîfât-ı müte'addide vâsıtâsıyla müte'addid ve mütekeşşir gözikür ve fî'l-hakîkate 'ayn-ı vâhiddür ki aşla ta'addüd ve tekeşşürî qabul itmez. *Qaddesallahu Sırrahu nâzm-ı haze'r-rubâ'î hayşü ecâde fî'l-makâmı*

Rubâ'î

Ey ber ser-i herf in-u ân nâ-zede vü haş

Pindâr dū-yi delîl-i bu'd est-u sehaş

Der cümle-yi kâ'inât bî-sehv u galeş

Yek 'ayın fe-şesbu dān u yek zāt faş

[M 17^a]Lâyiha

Ve bu 'ayn-ı vâhid ta'ayyünât ve tekayyüdât-ı mezkûreden tecerrüd ve ıtlâkı i'tibâriyle Haqqdır ve ta'ayyünât ve tekayyüdâta telebbüsî cihetiyle halk u 'âlemdür. [A 23^b] Pes, 'âlem Haqqın zâhîridür ve Haqq bâtın-ı 'âlem. 'Âlem zuhûrdan muqaddem 'a[y]n-ı Haqq idi ve Haqq zuhûrdan soñra 'ayn-ı 'âlem oldu. Belki fî'l-hakîkate bir haqîkatdür ki zuhûr ve butûn ve evveliyyet ve âhırıyyet

aniñ neseb ve i'tibārātındandır. *Huve'l evvelu ve'l-âhiru ve zâhiru ve'l-bâtın*²¹⁸ *veleḳad cāde men ḳāle hāze'r-rübā'ī be-lisānū'l-Fārîsi*

Rubā'î

Ber şekl-i bütân reh-zen 'uṣṣaḳ Ḥaḳḳ est

Lā belki 'ayān der heme afāk Ḥaḳḳ est

Çizi ki bûd zi-ruy taḳyîd-i cihân

Vallâh ki hemân zi-vech u itlak Ḥaḳḳ est

Lâyiha

Ḥazret-i Şeyh raḳıallāhu 'anhu *Faṣṣ-ı Şu'ayp*'ında beyân buyururlar ki 'âlem 'ayn-ı vâḥidde a'râz-ı müctemî' den 'ibâretdir. Teceddüd-i enfâs ve ânât ile müteceddid ve mütebeddil olur. Her ânda bir 'âlem [A 24^a] 'ademe gider ve aniñ mişli vücûda gelür. Ekşer-i 'âlem bundan ğâfildirler. *Kemâ-ḳāle Sübhānehu bel-hum fî lebisin men ḥalkin cedîd*²¹⁹ [M 17^b] ve erbâb-ı nazırdan bir kimse buña muṭṭali' olmadı ilâ Eşâ' ire ba'zı eczâ-i 'âlemde ki 'arâzdur. *Ḥaysü ḳālu'l-'arāzu lā tebḳa zemāneyn* diğەر Ḥisbāniyye ki şüfeste'āiyye demekle ma' rûfdurlar. Cümle-i eczâ-i 'âlemde ḥ'âh-ı cevâhir olsun ve ḥ'âh a'râz bu iki fıkra her birileri min vechi ḥaṭâ kıldılar. Ammâ Eşâ'ireniñ ḥaṭâsı budur ki ḥaḳıḳat-i vücûddan başḳa cevâhir-i müte'addide işabât eyediler ve a'râz-ı müceddide-i mütebeddüleyi anlarda ḳā'im dediler. Bilmediler ki 'âlem cemî' -i eczâsıyla yoḳdur. Meger 'arâz-ı meteceddide-i mütebeddile anlarda [A 24^b] ḳā'im dediler. Bilmediler ki 'âlem eczâsıyla yoḳdur. Meger a'râz-ı müteceddide-i mütebeddile me'al enfâs ve'l-ânât ki 'ayn-ı vâḥidde cem' olmuşlar ve her ânda 'ayniden zâ'il olurlar ve anlarıñ emşālî ol anda ol 'ayna mütelebbis olurlar. Ammâ te'âḳub-ı emşāl vâsiṭâsıyla nâzır ğalaṭa düşüyor ve zan ideyor ki ol emr-i vâḥid müstemirdür. *Kemâ yeḳululu'l-eşâ'r fî te'âḳkubi'l- alâ emşāl 'alâ'l-a'razi men ğayril ḥelvân men*

²¹⁸Hadid suresi, 57/3.

²¹⁹Kaf Suresi, 50/45.

*şahşün mine'l-a'raẓ mümāsilü li'ş-şahşi'l-evveli feyezun'n-nāziri innehā emrūn
vāhidun müstemerrūn tayyeballāhu ruḥ'ü-l [M 18^a] 'arifi'l- Cāmī keyfe nazme
haze'r-rubā'ī*

Rubā'ī

Bahrist ne gāhende ne efzāyende

Emvāc der u revende ve āyende

'Ālem çu 'ibāret ez hemīn emvāc est

[A 25^a] Ne-būded ve zamān belki dū ān pāyende

ammā sūfestā'nın haṭāsı budur ki me'a(?) ḳavlühüm bi't-tebeddül fī'l-ālem-i
bāsire mütenebbih olmadılar ki bu şuver ve a'rāza mütelebbis olan bir haḳīḳatdūr
ki her ānda telebbis idüp duruyor.²²⁰ Nāzrın nazrına müte'addid göziküyor ve ol
haḳīḳatın merātib-i kevnīyyede zuhūrubu şuver ve a'rāz-iledür. Çenānçe şuver ve
a'rāzın vücūdı ḥāricde anınladur *Ieyse illā erhamullāhu'l- Cāmī fī nazme haze'r-
rubā'ī*

Sufistā-yi ki ez ḥired bi-ḥaber est

Gūyed 'ālem-i ḥayāl ender goz rāst

Ār-i 'ālem heme ḥayāl est

Velī peyveste der u ḥaḳīḳat-i cilveger est

Ve ammā erbāb-ı şuhūd 'indinde mu'āyyendür ki ḥazret-i Ḥaḳḳ ve vücūd-
i muṭlaḳ her anda tecellî-i uḥrā-ile mütecellīdür **[A 25^b]** ve tecellisinde aṣlā ve
ḳaṭ'ā tekrār yokdur. Yâ'ni iki anda bir ta'ayyün ve bir şe'n ile mütecellî olmuyor.
Belki her nefesde ta'ayyün-i uḥrā ile zāhir ve şe'n-i diğeri ile **[M 18^b]**
mütecellīdür. Eger bu mā'nā-yı mezbūr için burhān-isterseñ²²¹ *ḳavluhu te'āla
külle yevmin huve fī şe'n*²²² mürāca'at eyle. Bu mā'nāyı saña güzelce ifāde eyler

²²⁰duruyor: duruyor M.

²²¹ - Ḳur'ān-ı şerīfde külli yevm hüve fī şe'ne mürāca'at M.

²²²Rahman suresi, 79/29.

ve bu mā' nānıñ sırrı budur ki Hakk Sübhānehu ve te'ālānıñ esmā-i müteķābilesi vardır. Ba'zı lutfiyye ve ba'zı kahrıyye cümlesi kendi işinde 'āmildir ve hiçbirine ta'ṭıl cā'iz değıldür. Pes, haķāyık-i imķāniyyeden bir haķıķat ḥuṣūl-i serā'it ve irtifā'-ı mevāni' vāsiṭasıyla müsta'idd-i vücūd olsa rahmet-i rahmāniyye ānı²²³ def'aten bulur. [A 26^a] Ve anıñ isti'dādına göre ifāza-i vücūd eyler ve zāhir-i vücūd ol haķıķatıñ aḥkām ve āsārına telebbüsi vāsiṭasıyla ta'ayyün(...) müte'ayyin olur ve ol ta'ayyün ḥasebiyle mütecellī ve zāhir olur. Ve ol anda kahr-ı aḥadiyyet ki muķteza-i izmiḥlāl-i ta'ayyünāt ve āsār-ı keşret-i şūrīdür. Def'aten ta'ayyün-i mezkūrdan ol müte'ayyini insilāḥ virür ve ol anda rahmet-i rahmāniyye ta'ayyün-ı āḥirle ki ta'ayyün-ı sābıķa mümāşıldür. Müte'ayyın kıılır ve kahr-ı eḥediyyet [M 19^a] ol anda anıñ ta'ayyünüñ müzmaḥıl ider. Hākeẓā ilā māşāallāh pes iki anda bir ta'ayyün üzre tecellī vaķi' olmaz. Her ānda bir 'ālem 'ademe gider ve anıñ mişli vücūda gelür. Ammā maḥcūb te'aķķub-ı emşāl ve tenāsüb-i aḥvāl sebebiyle ẓan ider ki [A 26^b] 'ālemiñ vücūdı bir minvāl üzre ve ezmine-i mütevāliyede bir ḥāl üzredir. *Veleķad cāde men ķāle haze'r-rubā'i*

Rubā'i

Sübhānallāh zehī ḥudāvend u vedūd

Mustecmi'-i faẓl u kerem u rahmet vücūd

Der her nefes-i bered cihān be-'adem

Āred diğeri çū ān hemāndem be- vücūd

Lāyiḥa

'ālemiñ ayn-ı vāḥiddeki haķıķat-i vücūddur. A'rāz-ı müctemi'a olmasına delili budur ki her ne ķadar haķāyık mevcūdātı taḥdīd ideyorlar. Añlarıñ taḥdīdinde a'rāzdan başķa bir şey' zāhir olmuyor. Meşelâ diyorlar ki insan ḥayvān-ı nāṭık ve ḥayvān cism-i nāmī ḥassās müteḥarrik bi'l-irāde ve cism cevher ķābili'l-ibādü's-

²²³anı: - M.

şelâse(?) ve cevher mevcûd lâ-fî'l-mevzû' ve mevcûd zât-ile't-tahkîk ve'l-huşûl. Pes, bu hudûdlara [M 19^b][A 27^a] her ne ki mezkûr oldu a'arâz kabîlindendür illâ ol zât-ı mübhem ki bu mefhûmâtta melhûzudur. Zîrâ ki mâ'nâ-yı nâţık zât lehu'n-nuţk ve mâ'nâ-yı nâmî zât lehu'n-numû(?) ve hakezâ fî'l-be vâķî ve bu zât-ı mübhem 'ayn-ı vücûd-ı Hakk ve hestî-i muţlakdur ki zâtıyla kâ'im ve bu a'râzları²²⁴ muķavimdür. Su'al eger denilürse ki bu mefhûmâtları fuşûl değiller. Belki fuşûluñ levâzımdırlar ve bunlar ile fuşûlden ta'bîr buyururlar. Çünkü bu levâzımıñ ğayriyle veyâ bir levâzımıyla ki bunlardan ihfâ olsun haķâyık-ı fuşûlden ta'bîr-i bî-haysiyyetî ki mümtâz olsunlar. Mâ'adâlarından mümkün değildir. Cevâb biz deriz ki bu muķaddime memnû' ve kelâm na-mesmu'dur ve 'alî farzî't-teslîm egerçi cevhere nazaran [A 27^b] zâtî olsa hem 'ayn-ı vâhîde kıyâsen 'arâz olur. Zîrâ ki egerçi cevherîñ haķîkatine göre dâhil olsa hem ammâ 'ayn-ı vâhîdde hâricdür ve anıñla kâ'im[dir]. Su'al ve eger denilse ki 'ayn-ı vâhîdden başka burada emr-i âhîr vardır cevheri[dir]. [M 20^a] Cevâb deriz ki²²⁵ bu da'vâ derece-i i'tibârdan ğayet-i suķûtdadır. Çünki bir da'vâ-yı bilâ delildir. 'Ale'l-huşûş vakti ki keşf-i erbâb-ı haķîkat ki mişkât-ı nübüvvetden muķtebesdür. Anıñ hilâfına şehâdet virür ve muğalîf-i mu'teriz ikâmet-i delîlden 'âciz *vallâhu yeķulu'l-Hakku ve hüve yehdi's-sebil*²²⁶ *aķsenallâhu Mevlâna Câmî kuddise sırrihu ğâyetü'l-iķsân keyfe nazma haze'r-rubâ'îyât ve keyfe ecâde fî's-şan'ati*

Rubâ'î

[A28^a]²²⁷ Ez 'ibârât-ı mecû-yı

Bî ref'i kuyûd-ı i'tibârât mecûy

²²⁴ a' râzları: a' râzlara M.

²²⁵ deriz ki: viririz ki M.

²²⁶ Ażhab suresi, 73/4.

²²⁷ -: tahkîk-i ma' nâ M.

Ha'hi yābī' zi' illet-i cehl-i şifā

Ḳānun-ı necātı ez işārāt mecūy

Rubā'ī Aḥir

Keşti be-vuḳūf ber mevāḳıf ḳānı'

Şod ḳaşd-ı maḳāşıd-et zi maḳşad mānı'

Hergiz neşevēd tā nekonı keşf-i ḥicab

Envār-ı ḥaḳīḳat ez meṭālī' ṭālī'

Rubā'ī Aḥir

Der ref' ḥucub kūş ne der cem' i kütüb

Kez cem' i kütüb nemi-şevēd keşf-i ḥucub

Der ṭeyy-i kütüb kucā buved neş'e-yi ne ḥubb

Ṭey kun heme rā vü' id ilāllāhi ve tub

Lāyiḥa

ā'zam-i ḥicāb ve ekşef-i niḳāb-ı cemāl-i vaḥdet-i ḥaḳīḳī taḳayyudāt ve ta'addüdāturlar ki zāhir-i vücūdda aḥkām ve āşār-ı [M 20^b] a'ayān-ı şābite vāsiṭasıyla vāḳi' olmuşlar ve a'yān-ı şābite kendileri ḥazret-i 'ilmde bāṭın-ı vücūddur ḳā'imdirler [A 28^b] ve maḥcūblara öyle gözikmiş ki a'yān-ı ḥāricde mevcūd olmuşlar ve böyle i'tikād ideyorlar. Ve ḥāl-i ān ki vücūd-i ḥārici ḳoşusu meşāmlarına bile vāşıl ol[ma]mış ve hemişe 'ademiyyet aşlilerinde bāḳīdirler ve bundan sonra hem böyle ḳalacaklardır ve illā cehl lâzım gelür. *Ta'ālallāhu ve teḳaddes 'ammālā yelīḳu bi-zāti* ve eşyālarına mevcūd-ı meşhūddurlar ḥaḳīḳat-i vücūddur lâkin a'yān-ı şābiteniñ aḥkām ve āşārlarına telebbüsü i'tabāriyle ve ammā cihet-i tecerrüdü i'tibāriyle deḡil. Çünki bu cihetden buṭın ve ḥafā anıñ levāzımındandır. Pes, fī'l-ḥaḳīḳate ḥaḳīḳat-i vücūd el'ān vaḥdet-i ḥaḳīḳisi üzredir ki ezelen idi ve ebeden hem böyle ḳalacaktır ve ammā naẓar-ı aḡyāra [A29^a] şuver-i keşret ve aḥkām u āşāra ihticābı sebebiye müteḳayyed ve müte'ayyin zāhir

olur ve müte‘ addid ve mütekeşşir görünür. *Ṭayyeballāhu merḳad u [M 21^a] ḳā’ilu hāze’r-rubā’ī bi’l-i‘bareti’l- Fārīsi hāze’l-mā‘nā*

Rubā’ī

Bahr-ī-st vücūd-i cāvidān mevc zenān

Zān baḥr nedīde ḡayr-ı mevc ehl-i cihān

Ez bāṭın-ı baḥr-ı mevc bīn geşte ‘ıyān

Ber zāhir-i baḥr u baḥr der mevc nihān

Lāyiḥa

Her vakti ki bir şey bir şeyde gözikür. Zāhir başka ve mazhar başkadur ve yine her mazhardan gözükmüş şey şüret ve şebeḥdür. Zāt ve ḥaḳīḳat değildir.²²⁸ Çenānçe ecsām-ı muşayḳalada meşhūrdur. Ale’l-ḥaḳāyīḳu’l-muṭlaḳa hemḡun vücūd-ı Ḥaḳḳ ve varlık-ı muṭlaḳ ki her yerde zāhirdür. ‘Ayn-ı mezāhirdür ve her bir mezāhirde [A29^b] zātıyla zāhirdür şüret ve şeyh ile değildir zīrā ki ıtlāḳ cehetinden zāhir ve taḳyīd sebebinden mazhardır. *Kemā nūṣāhid fī’l-ḥaḳīḳati’l-muṭlaḳatü’l- insāniye veleḳad aḥsen men ḳāle hāze’r-rubā’ī fī hāze’l-mā‘nā*

Rubā’ī

Ey āyīne rā dāde celā şüret-i to

Yek āyīne kes nedīde bī-şüret-i to

Ne in ki zi luṭf der heme āyinehā

Ḥod āmede-yi pedīd bī-şüret-i to

Yek āyine kes nedīde bī-şüret-i to

Lāyiḥa

Ḥaḳīḳat-i vücūd cemī‘-i şuyūn neseb ve i‘tibārat [M 21^b] ile ki cümle mevcūdātın²²⁹ ḥaḳāyīḳıdurlar. Her bir mevcūdātın ḥaḳīḳatında sārīdür anın için

²²⁸ -: alā’l-ḥaḳāyīḳü’l-muṭlaḳa M.

²²⁹ mevcūdātın: mevcūdātların M.

dimişler ki *küllî şey'in fîhi küllî şey'in*²³⁰ *Gülşen-i Râz* şâhibi Kuddise Sırrıhu bu mâ' nâ için irşâd buyurmuşlar ki:

Beyt :

Dil her katre zâkir ü eşkâfî (...) [A30^a]

²³¹ *Ezû şâd baħr-ı şâfî*

Yâ' nî her bir şey'in kâlbini yarsaň yüz baħr-ı şâfî anda gözikiyor ve Mevlânâ hazretleri ziyâdece bu rubâ'ide tafşîl itmişler.

Rubâ'î

Hesti ki bûved zât -ı ħudâvend-i 'aziz

Eşyâ heme der veyend u vey der heme nîz

În est beyân-ı ânki 'ârif gûyed bâşed

Heme çîz münderiç der heme çîz

Lâyiha

Her fi' il ve kudret ki zâhiren müzâhirden şâdir görünür.²³² Fî'l-ĥaķîķate müzâhirden zâhir olan Ĥaķķdan şâdırdür ve mezâhirden değildir. Ĥazret-i Şeyh rağiâllhu ' anhu *Ĥikmet-i 'Aliyye-yi Fuşûsda* buyururlar ki *lâ fi' li'-la'in belî'l-fi' l li-rabbihâ fîhâ fâţimâtu'l- 'ayn en yezâfu ileyhâ fi'l*. Pes, nisbet-i kudret fi' il-bende için anîň şûretinde [M 22^a] zuhûr-ı Ĥaķķ sebebiyledür. [A 30^b] Ammâ kendi nefs-i cihetinden değildir. Eger bu kelimât-ı keşfiyyete kanâ'at kılmazsaň *vallâhu ĥalaķakum ve mâ ta' melûn*²³³ âyet-i şerîfesini kırat eyle ve vücûd u kudret ve fe' âliň Ĥaķķdan bilüp ferâğat eyle. *Ṭayyeballâhu sırrı Mevlânâ keyf-i ecâde fî nazm hâze'r-rubâ'îyât*

²³⁰ Her şey her şeydedir.

²³¹ be-revn ayd M.

²³² görünür: görünüyor M.

²³³ Saffat suresi, 37/96.

Rubā'î

Ez mā heme 'acz u nistî maṭlûb est

Hesti vü tavâb'ı-eş zi mā maslûb est

În ūst pedîd âmade der şûret-i mā

În kudret u fi' il ez ân be mā mensûb est

Rubā'î-i Ahîr

Çün zât-ı to menfî bûved ey şâhib-i huş

Ez nisbet-i ef'âl be-hod bâş hamûş

Şirîn meşel-şinev mekon rûy turuş

Sebbet el-'arş evvelen şumm-enķuş

Rubā'î-i Ahîr

Vaşşafî-yi hod be-rağmı hâsid tâ key

Tervîc-i çenin metâ'-ı kâsid tâ key

[A 31^a]To ma' düm-i hayâl-i hestî ez to

Fâsid bâsed hayâl-i fâsid tâ key

Layîha

Pes, ma' lûm oldu ki şîfât ve ahvâl ve ef'âlî ki müzâhirde zâhirdür. Fî'l-ḥaķîķa müzâhirde zâhir olan Ḥaķķa müzâfdür. Pes eger ahyânen müzâhirden bir naķş ve şer vâķi' olsa emr-i âḥiriñ 'ademiyyeti sebebiyledür. Zirâ ki [M 22^b] vücûd min hayşü hû hayr-ı maḥzdur ve her emr-i vücûdî ki andan şer mütevehhim oluyor. Elbette emr-i vücûd-i âḥârınıñ 'ademiyyeti sebebiyledür. Feemmâ ol emr-i vücûdî hayşiyet-i emr-i vücûdınıñ vâsıtâsıyla deĝildür ve ma' lûmuñ olsun ki vücûduñ hayr-ı maḥzlığına ḥükemâ da'vâ-yı zarûret kılmışlar. Ve anıñ tavzîḥi içün kaç mişâl götürmişler ki meşelâ bered eşmâre muzirdür şerdür ve şerrisi eşmâre göredür. [A 31^b] Ammâ keyfiyâtдан bir keyfiyet olduĝu içün deĝildür. Zirâ ki ol cihetden bir kemâldür. Belki anıñ şerrisi eşmârı kemâline erişmekden

mānî‘ olduğındandır. Kezālik katl meşelâ şerdür. Lâkin şerrîsi kâtîlîñ katle kudretine ya iletûñ(?) kâtî‘iyyetine ya ‘uzvuñ kat‘a kâbiliyyetine nisbeten değildir. Belki bu cihettendir ki hayâtîñ zevāline sebep olmuş ve bu emr-i ‘ademîdür. Vücûdî değildir. Pes, katlîñ şerrîsi ‘ademiyyetden neşeyân kıldı ve bu mazmûnı [M 23^a] Mevlânâ hazretleri rişte-i nazma güzel çekmişler:

Rubā‘î

Hercâ ki vücûd-kerde seyr est ey dil

Mîdân be yakîn ki maḥz-i ḥayr-[e]st ey dil

Her şer zi ‘adem bûved ‘adem ğayr-ı vücûd

Pes şer heme muḳtezâ-yı ğayr est ey dil

[A 32^a] Layîḥa

Şeyh Şadreddîn Konevî hazretleri *Kitâb-ı Nuşûş*da buyururlar ki ‘İlm vücûda tâbî‘dür ve her ḥaḳîḳat ki vücûda muttasıfdır. ‘İlme hem ittişâfı vardır ve ‘ilmûñ tefâvütü ḥaḳâyıḳîñ kabûl-i vücûda kemâlâ ve noḳşânâ tefâvüyü ḥasebiyledür. Pes, ḳanḳı ḥaḳîḳat ki ‘ala vechi’l illâ ekmel vücûda kâbîldür. ‘İlme hem bu vech üzre kâbîldür. Kanḳı ḥaḳîḳatiñe ‘ale vechi’l illâ naḳış-ı vücûda kâbîldür. ‘İlme hem kâbiliyyeti böylecedür ve bu tefâvütüñ menşei ğâlibiyyet ve maġlûbiyyet-i aḥkâm-ı vücûb ve imkândur. Her bir ḥaḳîḳatde ki aḥkâm-ı vücûb ğâlibdür. Vücûd-ı ‘ilm kâmidür ve her bir ḥaḳîḳatde ki aḥkâm ve imkân ğâlibdür. Vücûd-ı ilm nâḳışdur. ‘İlm-i tefâvütü’d-derecât [A 32^b] ve Şeyh Hazretlerinin kelâmında ‘ilmiñ [M 23^b] zikre taḥşîşi temşîl içündür ve illâ cemî‘-i kemâlât-ı tâbî‘a mişl-i ḥayât ve kudret ve ğayrı hûma içün hem bu ḥâl vardır ve bu ṭâ’ife-i ‘aliyyeniñ ricâllerinden ba‘zı dimişler ki efrâd-ı mevcûdâtın hiçbir ferd şıfat-ı ‘ilmden ḥâlî değildir. Ammâ ‘ilm iki kısma münḳasımdur. Bir kısmı oldur ki ‘örfde ‘ilm derler ve kısım-ı âḥari budur ki ‘örfde ‘ilm dimezler ve bu iki kısım her biri erbâb-ı ḥaḳîḳat ‘inde ‘ilmdür. Zirâ ki bu ṭâ’ife-i ‘aliyye ‘ilm-i zâtınıñ

cemî-i mevcûdâta sirâyetini müşâhede itmişler ve ideyorlar. Meşelâ, şuyun ceryânı ‘ilmiñ kısm-ı şânîsi kâbilindendür ve ‘örf hasebiyle şuya ‘ilm dinilmez. Ammâ görüyoruz ki [A 33^a] yüksekni için yerden temyîz eyler. Yüksekden ‘udul eyleyüp alçak cânibine meyl ider gider ve cism-i müteḥâllilede nüfûz idüp cism-i mütekâsefi tertîb kılar geçer ve ğayr-i zalik pes anıñ cereyânı kâbiliniñ kâbiliyyeti muḳtezâsıncadur ve bu şıfat ‘ilmiñ muḳtezâsıdır. [M 24^a] Ammâ bu mertebede ‘ilm şûret-i ṭabî‘atda vâkı‘ olmuşdur ve buña kıyâs ile sirâyet-i ‘ilmi tamâmî mevcûdâtta bi’l-sirâyet-i cemî‘-i kemâlât-ı tâbi‘a-i vücûdı kâffe-i eşyada Mevlânâ ḥazretleri bu rubâ‘ide güzel beyân buyurmuşlar

Rubâ‘î

Hesti be- şıfâtı ki der ū būved nihân

Dâred sereyân der heme ‘ayân-ı cihân

Her vaşf z ‘aynî ki būved kâbil-i ân

Ber-ḳadr-i ḳabûl ‘ayn-ı geşte est ‘ayân

[A 33^b] Layiḥa

Hakîkat-i vücûd cemî‘-i eşyânıñ zevâtına ıtlâḳ hasebiyle sirâyet itmiş. Öyle sirâyet ki ol zevâtta zevâtıñ ‘aynı olmuş. Çenânki ol zevât²³⁴ anda anıñ ‘aynı idiler. Kezâlik anıñ şıfât-ı kâmileleri külliyyet ve ıtlâḳ ile cemî‘-i şıfât-ı mevcûdâtta sâridürler. Öyle sirâyet ki anlarıñ şıfâtlarında şıfatlarıñ ‘aynı olmuşlar. Çenânki anlarıñ şıfâtı ol şıfât-ı kâmilede ‘ayn-ı şıfât-ı kâmile idiler. Meşelâ şıfât-ı ‘ilm-i ‘âlim cüz’iyâtıñ ‘ilm-i zımnında ‘ayn-ı ‘ilm-i cüz’iyât ve ‘âlim-i külliyyâtıñ ‘ilmî zımnında ‘ayn-ı ‘ilm-i külliyyât ve ‘ilm-i fi‘ilî [M 24^b] ve infî‘âlî zımnında ‘ayn-ı ‘ilm-i fi‘ilî ve infî‘âlî ve ‘ilm-i zevḳî ve vicdânî zımnında ‘ayn-ı ‘ilm-i zevḳî vicdânîdür. Tâ ğâyetine ki [A 34^a] ‘ilm-i mevcûdât zımnında ki ‘örfen aña ‘ilim

²³⁴zevât: zevâtlar M.

ıtlāk olunuyor. Anların hālîne münāsib ‘ilmde ‘aynıdır ve buña kıyāsdur. Sā’ir şıfāt-ı kemālîyye *vallāhdur kâ’il hāze’r-rubā’î be-lisāni’l-Fārisi haysü kâl*

Rubā’î

Ey zāt to der zevāt-ı ‘ayān sārî

Evşāf-ı to der şıfāt-ı şān-ı mütevārî

Vaşf-ı to çev zāt muṭlaḳ est ammā nîst

Der zımn-ı müzāhîr ez taḳayyüd-i ‘ārî

Lāyiḥa

Ḥaḳīḳat-i vücūd ḥazret-i zātdur. Celle ve‘ālâ ve şuyûn ve i‘tibârları anıñ şıfâtıdır ve anıñ kendüsine izhâri mütelebbsâ hāze’l-neseb ve’l-‘itibârât anuñ teşîr ve fi’lîdür ve ta‘ayyunâtına bu izhâr üzre müterettibdürler. Anıñ âşârıdır *Tayyeballāhu kâ’il hāze’r-rubā’î keyfe nazm-i hāze’l-mā’nā* [A 34^b]

Ḥodrâ be- şuyûn zātı ân perde-nişîn

Şod cilve deh ez müzāhîr-i dînî ve dîn

Zîn nükte ki goftem ey talebkâr-ı yaḳîn

Zāt u şıfāt ve fi’l ü eser çîst bubîn

Lāyiḥa

Kelām-ı Ḥazret-i Şeyḫ radıallāhu te‘ālâ²³⁵ anhu ba‘zı mevāzî’-i [M 25^a]
Fuşûşda bunu müş‘ir ki a‘yân-ı mümkinâtın vücūdı ve kemālâtı ki vücūda tâ‘bî’dür. Ḥazret-i Ḥaḳḳa müzāfıdır. Cell zıkre ve mevzu’-ı âḥârda bunu müş‘ir ki ânce Ḥaḳḳa müzāfdur. İfāze-i vücūddan ‘ibāretdür. Faḳaṭ ammā tevābî’-i vücūd, muḳtezayât-ı a‘yāndur ve bu iki kelâmın tevfiḳi böyledür ki Ḥazret-i Ḥaḳḳ celle zıkre içün iki tecellî vardır. Biri tecellî-i ‘ilmî-i ḡaybî ki şūver-i a‘yân ve kâbiliyyât ve isti‘dādât üzre kendüsine zuhûr-ı ezelisinden ‘ibāretdür. [A35^a]
Şūfiye-i kirām Ḳaddesallāhu te‘ālâ esrārahum bu tecellîden feyz-i aḳdes ta‘bîr

²³⁵te‘ālâ: - M.

buyurmuşlar ve biri tecellî-i şahādî-i vücûdudur ki feyz-i muḳaddes ile²³⁶ tâ' bir²³⁷ itmişler ve bu tecellî zuhûr-i vücûd-i Hakkdan 'ibâretdür. Lâkin â' yânîñ ahkâm ve âşarıyla inşibâ' cihetiyle ve tecellî-i şânî tecellî-i evvelâ mürattebdür ve kemâlât ki tecellî-i evvel ile ḳâbiliyyât ve isti' dâdâd-ı â' yânda ta' biyyet olmuş. Tecellî-i şânî zeri' asıyla zuhûra [M 25^b] gelür yâ' nî tecellî-i şânî ol kemâlât için mazhardur *veleḳad câde men ḳâl heze'r-rubâ' i be-lisâni'l-Fârisi ḥayşü ḳâl*

Rubâ'î

Yek cûd u to naḳş-ı beste-i şad gune gedâ

Yek cûd naşîb-i her yeki dâde cüdâ

Ân cûd nuḥustîn ezelen bûd berân

În cûd pesîn râst terettüb ebedâ

[A 35^b] Pes, izâfe-i vücûd-ı kemâlât-ı tâbi' a-i vücûd-ı Hakk için mecmû' -i tecellîyeyn i' tibâriyladur ve izâfe-i vücûd-ı Hakk için ve tevâbi' -i vücûd-ı a' yân için tecellî-i şânî cihetiyledür. Zirâ ki a' yân üzre tecellî-i şânî sebebiyle müretteb olmuyor. illâ izâfe-i vücûd ve izhâr-ı kemâlâtı ki tecellî-i evvel muḳtezâsınca anlarda mûnderic idiler. Feḳad leyse ilâ çün maḳşûd bu 'ibârâtlardan ve maṭlûb bu işâratdan²³⁸ Hâzret-i Hakk celle zikreniñ sırr-ı ihâtasına ve anîñ nûr-ı muṭlaḳı ve sıfât-ı kemâlleriniñ cemî' -i merâtib-i vücûdda sereyânına tenbîh ve ta' lim idi. Tâ ki sâlikleri ki ṭarîḳ-i müstaḳimde şâhib-i intibâh ve ṭâlibleri ki maṭlabdan agâhdırlar. Hiçbir zâtîñ [A 36^a] müşâhede-i cemâl-i zâtı ile [M 26^a] cemâl-i zâtıdan zâ' il olmayalar ve zuhûr hiçbir şıfat ile kemâlât-ı şıfatından ḡâfil ḳalmayalar ve bu tenbîh için kaç muḥadderât me' ânî ki zîveri elfâz ile müzeyyen ve mücellâ ve ḥilye-i 'ibârât ile muḥaşşa ve müḥallâ oldığı ḥalde mineşşa-i şafḥa-i beyâna cilveger oldı ve perde-i ḡaybdan meydân-ı zuhûra geldi. Kâfî ve vâfî idi lâ-cereme

²³⁶İle: - M.

²³⁷tâbi': -M.

²³⁸işâratdan: işâratlardan M.

rehvân-ı kalem-i müşkîn seyyâr ğadr-i cevalân eyleyüp bu miqdâra iktifâ kıldı ve bu kaç rubâ'î²³⁹ ki Fârîsî lisânı üzre Mevlânâ kıddise sırrıhu tanzîm buyurmuşlar hatmeyledi

Rubâ'î

Cāmî ten zen sühan-tırâz-ı tākî
Efsüngerî ve fesâne-sâzî tākî
İzhâr-ı hâkâyık be-sühan hestî hayâl
Ey sâde dil in hayâl-bâzî tākî

Rubâ'î-i Ahîr

Tâ kî cüder ey kerden [A36^b] efgân ve hurûş
Yek-dem şev ez-în herze der-ayî hāmûş
Gencine-i dūr hây-ı hâkâyık neşevi
Mâdâmkî çün şadef ne-kerdi heme gûş

Rubâ'î-i Ahîr

Ey tab'-ı torâ girifte ve sevâs-ı sühan
Mîdâr ger ehl-i dâniş-i hâs-ı sühan
[M 26^b] Me-guşâ-yı zebân be-keşf-i esrâr-ı vücûd
Ki in dūr neşved sufte be-elmâs sühan

Rubâ'î-i Ahîr

Ey k'ez ğamed üftâde çâket be-kefen
Âlûde mekân zamîr-i pâked be-sühân
Çün lâl tüvân bûd der u ger pes ez in
Leb be-guşâ-yı be-nuṭṭ-ı hâket be-dehen

Ve bu risâle ismîn *Tuḥfetü'l-İḥvân Fî Ma'rifet-i Sırr-ı İḥâta-yı Yezdân* konuldu. Vesselâmu 'alâ meni't-tebe'a'l-Hudâ ve'l tezeme metâbi'atü'l-Muştafa-

²³⁹rubâ'î: rubâ'îyle M.

*yı ‘aleyih mine’ş-şalāti efḍāluhā mine’t-taḥiyyāt [A37^a] ekmelūhā ḥarrere fī
şülüşü’l-aḥīr men zīlka‘ de fī sene 1298 fī nāḥiyeti’l-İzmir*

Rubā‘ī²⁴⁰

Yā‘kūb ki ne ḥānḳāh ehli ne deyr

Ne ‘ālim-i vaḳfedir ne vāḳıf-ı seyr

Hem Fātiḥa hem ḥātimesi cümlesi sen

Fe’fteḥ bi’l-ḥayri rabbi vaḥtim bil-ḥayr

²⁴¹ *Vece‘āl ‘āḳıbete umūrinā bi’l-ḥayri teveffenā müslimîne ve el-ḥıḳnā
bi’s-şālîḥîn*

-Temmet-

²⁴⁰ Rubā‘ī : - M.

²⁴¹ Vece‘āl ‘āḳıbete umūrenā bi’l-ḥayri teveffenā müslimine ve el-ḥıḳnā bi’s-şālîḥîn : -M.

SONUÇ

Türk edebiyatının gelişim evreleri içinde XIX. yüzyıl, her ne kadar Divân edebiyatının artık unutulmaya yüz tuttuğu, klasik nazım şekillerine, klasik üsluba şairlerin ve müelliflerin sırt çevirdiği bir yüzyıl olarak telakki edilse de kendisinde hâlen bu klasik edebiyata karşı bir âidiyyet hissi bulunan şahsiyetler de yetişmiştir. Bu şahsiyetlerden biri de çalışmaya *Tuhfetü'l İhvân* adlı eseriyle konu olan Yakup Han'dır. Yakup Han, kaleme almış olduğu *Tuhfetü'l-İhvân* adlı eseriyle Türk ve Fars edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden olan Molla Câmî'nin *Levâih* adlı eserini Türkçeye tercüme etmiştir.

XIX. asırda yetişmiş önemli bir şahsiyet olan Yakup Han'ın hayatı, edebi kişiliği ve *Tuhfetü'l-İhvân* adlı eserden yola çıkılarak çalışma neticesinde vardığımız sonuçlar şu şekildedir:

1. Yakup Han'ın ülkesinde yaşanan sıkıntılar onun Anadolu coğrafyasıyla tanışmasına neden olmuştur. Kendisi de bu vesileyle tasavvufi birikimini arttırıp böyle bir eser kaleme almıştır.
2. XIX. yüzyıl tercüme faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Yakup Han hem dönemin gereği olan tercüme faaliyetlerine katkıda bulunmuş hem de klasik Türk edebiyatı geleneğini devam ettirmiştir. Bu anlamda kendisinin bu yüzyılda Klasik Türk edebiyatı ile Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı arasında bir köprü vazifesini üstlendiğini söylemek mümkündür.
3. Vahdet-i Vücûd ekseninde şekillenen eser, klasik üslubun nazım şekillerinden olan rubâînin hafızalarda diri tutulmasına katkı sağladığı söylenebilir.
4. Yakup Han'ın böyle bir eseri şerh etmesinde Nakşibendî olmasının yanında Molla Câmî'yi sevdiğini ve görüşlerini özümsemediğini söylemek mümkündür.
5. Yakup Han'ın edebi kişiliğini incelediğimizde onun tasavvufi bir kişilik olduğunu söylemek mümkündür. Yakup Han'ın şerhinde Sadrettin Konevî, Abdullah Ensarî, Molla Câmî, Şebüsterî gibi vahdet-

i vücûd felsefesine yakın olan şahsiyetlere değinmiştir. Aynı zamanda vahdet-i vücûd anlayışını *Gülşen-i Râz*, *Mantıku't-Tayr* gibi eserler üzerinden aktarmaya çalışmıştır.

6. Yakup Han'ın şerhine göre insan, gönlünü her şeyden uzaklaştırıp sadece vahdete yani Allah'a odaklamalıdır. Allah'tan başka her şeyden elini çekmelidir. Çünkü mâsiva kesrete neden olur bu da gönlü vahdetten uzaklaştırır. Tüm kâinat Allah'ın varlığının naziresidir. Yakup Han'ın naklettiğine göre bu varlıkla haşrolunması gerekir ve ancak bu şekilde mutlak varlığa ulaşılabilir.

KAYNAKLAR

- Algar, Hamid. “Nakşibendiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 335-342. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Aşkar, Mustafa. “Molla Fenari ve Vahdet-i Vücûd Felsefesi”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 1992.
- Atan, Ömer Faruk. “Tarihi Süreç içerisinde Nesih Teriminin Gelişimi ve Kapsamı”, *İHYA Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, (2018): 90-113.
- Ateş, Süleyman. “Hazarat-ı Hams”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 17:115-116. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Aritan, Ahmet Saim. “Sadreddin Konevî Zaviyesi”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Dergisi*. S.7 (1997): 238-305.
- Aydın, İbrahim Aydın. “Kenz-i Mahfî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 258-259. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Azamat, Nihat. “Mehmed Tevfik Bosnevi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 538-539. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Buğra, Mehmet Emin. *Doğu Türkistan Tarihi, Coğrafi ve Şimdiki Durumu*. İstanbul: Güven Basımevi, 1952.
- Can, Mustafa. “Sadreddin Konevî’nin Eserleri ve Kütüphanesi”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.4, (1989): 114-115.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları, 2014.
- Çalka, Mehmet Sait. *Divan Şiirinde Rubâî*. İstanbul: Kriter Yayınevi, 2017.
- Demirağ, Yelda. “1755-1949 Yılları Arasında Doğu Türkistan”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.3, (2014): 229-245.
- Demirci, Mehmet. “Sadreddin Konevî ile Mevlana Celaleddin’in Münasebetleri Hakkında” *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (Sadreddin Konevî Özel Sayısı), S.4(1989): 57-68.
- Demirli, Ekrem. “Sadreddin Konevî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35: 420-425. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

- Erdem, Hüsameddin. “Sadreddin Konevî’de Allah-İnsan Münasebeti”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.4 (1991): 113-119.
- Gömeç, Sadrettin. “ Doğu Türkistan’da Yakub Han Dönemi ve Osmanlı ile İlişkileri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.9, (1998): 150-153.
- Gönder, Çağatay. “Kaşgar Emirliği’nin Osmanlı Devleti’ne Ta’biyeti”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.30, (2016):149-153.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü. 1976.
- Kam, Fethi. *Vahdet-i Vücûd*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.
- Kanar, Mehmet. *Farsça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Say Yayınları,2010.
- Kanar, Mehmet. *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları, 2009.
- Kara, Mustafa. “Diplomat ve Füsüs Şarihi Yakup Han Kaşgari”. *İlim ve Akademik Araştırma Dergisi (İbn’ü-l Arabî Özel Sayısı)* S.23 (2009): 9-24.
- Karaismailoğlu, Adnan. “Şebüsterî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38:400-401. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Kasım-ı Ensari. *Abdullah-ı Ensari’nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, çev. Doç. Dr. Ali Güzelyüz. *Şarkiyat Mecmuası*, 2006.
- Kâşânî, Abdülrezzak. *Tasavvuf Sözlüğü*. İstanbul: İz yayıncılık, 2004.
- Kılıç, Atabey. “Klasik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç Müdür?” *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*. (Prof. Dr. Abdulkadir Özal Özal Sayısı) S.3 (2016): 51-79.
- Kılıç, Mahmud Erol. “İbnü’l-Arabî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20: 493-516. Ankara: TDV Yayınları, 1999.
- Kurt, Hüseyin. “Hoca Abdullah Ensari’nin Tasavvuf Düşüncesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.29 (2013): 195-225.
- Kütükoğlu, Mübahat S. “Lâyiha”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.27:116-117. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Molla Câmî. *Şerh-i Rubâiyyât*. (çev.Tahirü’l Mevlevî; haz. Abdurrahmân Acer) İstanbul:Litera Yayıncılık, 2014.

- Oğuz, Muhammed İhsan. “İslam Tasavvufunda Vahdet-i Vücûd” İstanbul:Oğuz Yayınları, 1995.
- Okumuş, Sait. “Klasik Türk Edebiyatında XV. Ve XVI. Yüzyıl Nesir ve Nâsirlerine Bakış” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18/4 (2011): 88-118.
- Okumuş, Ömer “Câmî, Abdurrahman” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 94-99. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Öçal, Şamil, “ Mutlak Hakikat ve Diğerleri: Molla Câmî’de Tasavvuf Felsefesi” *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, (1999):81-104.
- Ölmez, Zuhâl. “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Araştırmalar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (2007):173-219.
- Öngören, Reşat. “Miftâhü’l-Gayb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 16-17. Ankara: TDV Yayınları, 2005.
- Özcan, Nuri. “ Abdulkadir Töre” . *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41: 429, Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Özer, Özcan. “Tevhid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41:21-2. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Öztürk, Mürsel. “Rübâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35:176-177. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Öztürk, Yaşar. Muhammed Tefvik Bosnevî, Hayatı, Mektupları, Halifeleri. İstanbul: Fatih Yayınevi, 1981.
- Sami, Şemseddin. Kamus-ı Türkî, İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.
- Sevgi, H. Ahmet. “Mantuku’t-Tayr” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28:29-30. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Sevgi, H. Ahmet. “Gülşen-i Râz” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14:253-254. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Sunar, Cavid. “Vahdet-i Şuhud ve Vahdet-i Vücûd Meselesi”, Ankara: Anadolu Aydınlanma Vakfı, 1960.
- Şahin, Enis. “Doğu Türkistan”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.3,(1995): 95-123.
- Taşkın, Bilal. Abdurrahman el-Câmî’nin Risâle fi’l-vücûd Adlı Eserinin Tercüme, Tahlîl ve Tahkîki, *Çanakkale On Sekiz Mart İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2015):73-109.

- Taşag l, Ahmet. “Türkistan”. Türkiye Diyanet Vakfı İsl m Ansiklopedisi. 41: 556-560. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Tekin, Feridun. “Hanlıklar D nemii Çağatay Edebiyatı”.*Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 (2011): 1843-1850.
- Tosun, Necdet, “Tarihten Günümüze Tartışmalı İnanç Meseleleri,” İstanbul: M. . İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2015.
- Tunçbilek, H. Hüseyin “ Mevlana’da Vahdet-i V c d Telakkisi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, S.18 (2007): 55-60.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001.
- Yakup Han. Tuhfetü’l- İhv n. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, no.540, 1b-37a
- Yavuz, Nuri. “XIX Yüzyılın İkinci Yarısında Kaşgar Emirli iyle Osmanlı Devleti Arasındaki İlişkiler ve Ali Kazım İbrahim Efendi’nin Layihası”, *G. . Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* S.23.(2003): 41-60.
- Yılmaz, Kübra, “Abdurrah m Fed   ve Mer tib-i V c d Ris lesi”, *Din ve Bilim Muř Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, (2018):44-63.

EKLER

EK-1: SÖZLÜK

-A-

ağyâr: Gayrılar, başkaları, yabancılar, dost olmayan düşmanlar.

âlim: İlim sahibi olan (kimse), bilici, bilen, belli bir bilim dalında çalışan, araştırma yapan kimse

alîm: Çok bilen kimse, bilici.

amâ: Körlük

ahkâm: Hükümler, kanunlar, emirler, buyruklar.

ahvâl: 1)Haller. 2) Hadiseler, olup bitenler, vakalar. 3) Durum, vaziyet, hal.

arâf: 1) Ahirette günahla sevabı denk olanların kalacakları cennetle cehennem arasındaki yer.

ârâz: Alâmetler, işaretler, belirtiler.

ârız: Aslında olmayıp sonradan ortaya çıkan.

-B-

bâki: Ebedi, ölümsüz. Varlığını koruyan, sürekli.

bâtın: 1) İç yüz, dahil, derÿn. 2) Görünmeyen, gizli olan. (Allah'ın isimlerindendir.)

-C-

cehd: Çalışıp çabalama, gayret sarfetme.

celîs: Sohbet arkadaşı.

cilveger: Cilve, naz eden. Cilveli.

-D-

Dam: Tuzak.

dâniş: 1) Bilgi, ilim, irfan. 2) İlim sahibi, bilgin, alim.

deyr: İnsanlık alemi, dünya, bu alem

-E-

ecmel: Çok güzel.

ecsâm: Cisimler.

efdal: Lutuflar, ihsanlar.

ehl: İnsana alışık, yabani olmayan, evcil

endiş: Sonuna geldiği kelimelere “düşünen” anlamı katarak Farsça usulüyle birleşik sıfatlar yapar.

enîs: Dost, arkadaş.

erbâb: 1) Sahipler. 2) Bir işten iyi anlayan, o işte becerikli, usta, mahir olan kimse.

ervâh: Ruhlar.

esbâb: Sebepler.

esma: İsimler, adlar.

eşya: Yaratılmış olan her şey, nesneler.

etrak: Türkler.

evvel: Başlangıçta, evvela, ilk önce, ilk olarak.

ezel: Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, başlangıcı tasavvur edilemeyen zaman.

-F-

fazl: Lütuf, kerem.

fenâ: Kulun benliğinin Allah'ın varlığında yok olması, eşyanın nazarından silinmesi, kendi fiilini göremez olması, kesret Âleminin kayıtlarından sıyrılıp Hakk'ın tasarrufu altına girmesi hali.

-G-

gayriyyet: “Başka” dan yapma mastar eki. Gayrilik, başkalık, ayrılık.

gınâ: 1)Zenginlik. 2) Sahip olduğu şeyle yetinme, fazlasını istememe, gözü tok olma.

-H-

habbe: 1)Küçük tane, buğday, arpa vb. tahıl tanesi. 2) En ufak şey.

habib: 1)Sevilen kimse, sevgili, dost. 2) Allah'ın sevgilisi sözünün

kısaltılmışı olarak kullanılır: Hz. Muhammed.

hafâ: Gizlilik.

hakayık: Hakikatler, gerçekler.

hâlık: Yaratıcı, yaratılan. (Allah'ın isimlerindendir.)

hangâh: Bir tarikatın merkez durumundaki tekkesi

hatır: 1)Düşünme, akılda tuma yeteneği, zihin hafıza. 2) Gönül, duygu, his.3) bir kimsenin biri üzerindeki saygılı etkisi, itibar.

hatime: 1)Son nihayet, encam. 2) Yazılı eserlerin o eserin özeti ve neticesi durumunda olan son bölümü, son söz.

hayme: Çadır.

hemçun/ hemçün:Gibi

heyula: Hayali şey.

hibre: Bir şey hakkındaki sağlam ve tam bilgi.

hilâf: Ters, aykırı.

hüdhüd: 1)Çavuş kuşu, ibibik. 2) Hazret-i Süleyman ile Sebâ Melikesi Belkıs arasında haber götürüp getiren kuş.

-İ/Î-

İtlak: Bağdan kurtulmak, boşanmak, salıvermek.

ihâta: 1) Bir şeyin etrafını çevirme, çevreleme, kuşatma, sarma. 2) etraflı şekilde kavrama ve anlama, geniş ve etraflı bilgi.

ihvân: 1) Candan dostlar, samimi arkadaşlar. 2) Aynı tarikat a mensup olanlar.

ikrâr: 1) Gizlemeyip açıklama, itiraf etme. 2) Kabul etme, tasdik etme.

iltizaz: Tat alma, lezzet bulma.

inhitat: 1) Gerileme, çöküş, çöküntü. 2) Aşağı seviyeye inme. 3) Kuvvetten düşme, ihtiyarlığa yüz tutma.

itibar: Saygı görme, değer verme, kendine değer verilme.

ittisaf: Bir sıfatla sıfatlanma, bir şey kendisinde hal ve sıfat olarak bulunur olma, muttasıf olma.

istiğna: Elde olana kanaat edip başka bir şeye ihtiyaç duymama, tok gözlülük, gönül tokluğu.

iştibah: Şüphe etme, şüphelenme.

izafat: Mutlak olan Hak varlığına nisbetle var kabul edilen izafi varlıklar, mahlukat, mevcudat.

izhar: Açığa çıkma, aşikar olmak, meydana çıkarma.

-K-

kalil: Çok olmayan, az.

kani: Razı olan, kanaat eden.

kemâ: “Gibi” anlamında benzetme edatı.

kemahi: Olduğu gibi, tam manasıyla, hakkıyla.

kemalat: Sahip olunan manevi hasletler, olgunluklar.

kevnîyye: Kainatla ilgili şey.

küllî: 1) Bütüne ait, bütünle ilgili, bütünü kapsayan. 2) Bütün, hep

-L-

lâyiha: Resmi makamlara verilen ve bir konudaki görüş ve düşünceleri dile getirilen açıklamalı, yazı, tasarı.

levâzım: Gerekli şeyler, yaşanan hayatın gerektirdiği çeşitli eşya ve aletler.

lika: Yüz.

lisân: Dil

-M-

mahsulat: 1) Meyva ve hububat gibi topraktan elde edilen şeyler, ürünler. 2) Ehli hayvanlardan sağlanan süt, yağ vb. şeyler.

mahz: Halis, sırf.

makul: Akılla bilinebilir, akılla ispatlanabilir şeyler, mantıklı olan.

masivâ: 1) Bir şeyin dışında kalan ve ondan başka her şey. 2) Allah'ın zÂtı dışındaki bütün varlıklar.

marifet: İş yapma hususundaki ustalık, beceriklilik, hüner, maharet.

mazhar: Bir şeyin görünür duruma geldiği, görüldüğü, açığa çıktığı, zâhir olduğu yer veya kimse, tecelli yeri.

mazruf: Zarf içine konulmuş, bir şeyle sarılmış.

mâzul: Uzaklaştırmak, yerinden ayırmak. İşten çıkarılmış, işine son verilmiş.

meâni: Manalar, anlamlar.

mefhum: Bir sözün veya kelimenin taşıdığı, ifade ettiği mana, anlam, kavram

mehcur: 1)Uzaklaşmış, uzakta kalmış, ayrı düşmüş. 2) bırakılmış, unutulmuş, terk edilmiş.

melzum: Gerekmek, icab etmek. Bir şeyin gereği olarak yapılan.

menahi: Dinin yasakladığı, yasaklar.

merâtib: Mertebeler, rütbelere, dereceler.

mesbuk: Daha önce, geçmiş, arkada bırakılmış.

meşhud: Şahit olunan, müşahede edilen.

meşrut: Şart koşmak, gerekli kılmak. Var olması, meydana gelmesi başka bir şey veya duruma bağlanmış olan, şarta bağlı şartlı.

mevârid:Mevridin çoğul şekli, varılacak, ulaşılacak yerler.

mevsuf: 1) Bir nitelikle nitelendirilmiş, kendisini benzerlerinden ayıran bir nitelik kazandırmış, nitelenmiş.

mezkûr: Zikrolunan, adı geçen.

miyân: Ara, mÂbeyn, bir şeyin ortası.

mizân:Tartı ölçü aleti, terazi.

muarra: Soyunmuş, çıplak duruma gelmiş, temizlenmiş, arınmış.

mufassal: Açıklamak, bölümlere ayırmak. Ayrıntılara girilerek geniş biçimde anlatılan, ayrıntılı, tafsilatlı.

muktezâ: Bir şeyin gereği olan, lazım gelen şey, gerek, icab.

muntazır: Beklemek, ummak, gözlemek.

mutala: 1) Etraflıca düşünme, inceleme, tetkik. 2) Düşünme ve inceleme sonucu ortaya çıkan görüş, fikir, kanaat.

musaykal: Parlatılmış, cilalanmış, mücella.

müberra: Arınmış, arındırılmış, İlgisi alakası kalmamış.

mübtelâ: Bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş, düşkün.

mücmel: Kısaltılmış, özetlenmiş, kısa öz.

müdrîk: Yetişmek, elde etmek.

müctemi: Toplanmış, bir araya gelmiş, toplu.

mümtaz: Seçkin, seçilmiş.

münakis: 1) Parlak bir cisme vurup yansıyan, yansımış. 2) Yankı yapan, yankılanan, akseden.

münkasım: Kısımlara ayrılmış, bölünmüş, taksim edilmiş.

müntefî: Görünmek

mütecelli: Meydana çıkan, görünür duruma gelen, görünen, tecelli eden.

mütehakkık: İspatlanmış, gerçek olduğu anlaşılan, ortaya çıkan.

mütezaif: İki kat, iki misli.

müstağni: İhtiyaç ve eksiklik duymayan, elinde olanla yetinen, tok.

müsterih: Gönül rahatlığı, iç huzura kavuşma.

müteayyin: Meydanda olan, meydana çıkan, zuhûr edip belirli duruma gelmiş olan. 2) Bir yerin, bir bölgenin belli başlı kimselerinden olan, tanınmış, itibarlı, muteber.

müyegayyir: Başka bir hal alan, başkalaşan.

-N-

nefs: 1) Bir kimsenin kendi öz varlığı, öz varlığı, kişiliği. 2) bedene ait yeme içme vb. ihtiyaçların bütünü.

niseb: Nisbetler, oranlar.

nukuş: Nakışlar, resimler.

nutk: 1) Söz, konuşma, kelam. 2) Söz söyleme hassası, söyleme yeteneği.

-P-

pertev: Işık, parlak.

peyker: Yüz, surat, çehre.

-R-

râz: Sırlı, esrarlı.

râzık: Rızık veren. (Allah)

remiz: İşaret, bir şeyi akla getiren.

rişte: Alaka, bağ.

rububiyet: Rab olma, tanrılık.

-S-

sadır: Vuku bulan, ortaya çıkan, meydana gelen, zuhûr eden.

saht: Sert, katı.

samt: Sessizlik, sukût

sefâ: 1) Gönül şenliği, rahat, huzur, kedersizlik. 2) Eğlence, neşe, zevk.

seniye/ seneviye : Bir yıllık, bir senelik.

seyr: 1)Yürüyüş, yürüme, gidiş. 2)Gezip dolaşma, gezme. 3) Bulunduğu yer üzerinde hareket etme, ilerleme 4) Yolculuk, sefer.

seyyid: 1) Efendi, önder, reis. 2) Hz. Muhammed'in küçük torunu Hz. Hüseyin'in soyundan gelen kimse.

simurg: Kaf Dağı'nın arkasında yaşadığına inanılan efsanevi kuş, anka. [Her cins kuştan bir nişâne taşıyan otuz kuş büyüklüğünde bir varlık olarak tasavvur edilmiştir.]

sufi: 1) Tasavvufa inanan, tasavvufu bir hayat görüşü olarak benimseyen, tasavvuf ehli kimse, derviş, mutasavvıf. 2) Sofu.

sûret: 1) Gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim

suver: Sûretler, şekiller.

-Ş-

şahadet:1) Görünen ve bilinen bir durum veya iş hakkında şahitlik etme. 2) Allah yolunda, milli ve manevi değerler uğrunda ölme, canını feda edip şehit olma.

şebah: Benzetme, benzeyiş, benzerlik.

şerh: 1)Açma, ayırma, yarma. 2) Bir kitabı ayrıntılarına inerek açıklama, yorumlama.

şuhud: Şahit olma, ilahi tecellilere şahit olma, mana alemlerini seyretme.

-T-

taaddud: Birden fazla olmak.

taalluk: 1) İlişik, ilgi, bağ. 2) Dünyaya karşı duyulan ilgi, dünyaya ait bağ.

tayin: Belli etme, ayırarak belirleme, belli bir duruma getirme

taayyün:1) Meydana çıkma, aşıkarma olma, belirme. 2) İtibar kazanma, ileri gelen kimselerarasına girme.

tahakkuk: Gerçekleşme.

tahlis: Kurtarma, kurtarılma

talibe: Bir şeye talip olan

tebeddül: Başka şekle girme, değişme, tagayyür.

tecelli: 1) Görünme, belirme, görünür olma, zuhûr etme.

tecrid: 1) Soyma, soyulma. 2) Ayrı tutma, ayırma.

teferruk: Ayrılma, dağılma.

tefrika: Mâsivânın varlığını dikkate alma. Halk ve hakkı birbirinden ayırt eder durumda olma.

tehir: 1) Erteleme, sonraya bırakma.

2) Geciktirme

tekessür: Çoğalma.

telebbüs: Giyme, giyinme.

tevhid: Allah'ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söyleme.

tiynet: Yaratılış, yaratma, fitrat, hilkat

tuhfe: 1) Hediye. 2) Hoşa giden (güzel şey)

-U/Ü-

ura: 1)Başka, diğer. 2) Öteki dünya, ahret.

-V-

vacit: Vecit haline gelen, vecit sahibi.

vahdaniyyet: Allah'ın ortağı ve benzeri bulunmaksızın tek oluşu, varlığının birliği.

vâki: Meydana gelmek, olan, vukü bulan.

vesavis: Vesveseler

vech: Yüz, çehre.

vehmiyyet/ vehmiyat: Vehimle ilgili şeyin çoğul eki almış hali. Gerçekte olmadığı halde var sayılan şeyler, kuruntudan doğma zanlar üzerine kurulmuş bilgiler.

vukuf: Anlama, bilme, agah olma.

-Y-

yâd: 1)Anma, hatırlama. 2) Hatır. 3) Hatıra

-Z-

zâhir: 1) Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan. 2) Bir şeyin görünen tarafı. 3) Tasavvuf ehline göre işin şeklinde kalan, mana ehli olmayan kimse.

zeval: Yok olma, yok edilme, ortadan kalkma.

zuhûr: 1) Meydana çıkma, baş gösterme, görünme. 2) İlahi sıfat ve isimlerin bir sûrete bürünüp ortaya çıkması, varlık sûretinde görünmesi.

تا اسبابی و جهالت بولیه لر بزم مجبور
 لغزه بزدندر بزی بزه برآفته و بزی بزدن
 فور تار قصور مره بافته کندیکه یکنانه
 قبل کند کمر دن بیکانه حبیبک سنه
 سنه سنده استقامت ویر و هر عمل خیره
 توفیق کرامت قیل **وصلی الله علی نبینا محمد**
 و اله و صحبه اجمعین **اما بعد** ارباب علم
 و عرفان و اصحاب ذوق و وجدان اولان
 اخوان مسلمینه واضح و لایح اولسونکه
رساله لوائج که قدوة المحققین و سند
 المدققین اعنی **حضرت مولانا جامی قدس**
سره حضرت **نیرینه** منسوب و هر طالب
 معرفت ایچون استعمالی مستحسن و مندوب
 ایدی اگرچه و جیز و قلیل در اما
 معرفت سر احاطه ذات ایچون بلا عدیل

تحفة الإخوان

و معرفه سر احاطه

بزدان

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله عن الاشتغال بالمناهی و ارنا
 الاشياء كما هي عشاؤه غفلتی بصر
 بصیرت بزدن رفع ايله هر شئی اولدیکلی کبی
 کوسر و ب اشتباه می دفع ايله یوغی وار
 صورته اظهار ايله **یوقدن** وار لغتیک
 جمالنه پرده باغله بوضو خیاالی
 آینه حسن و جمالیق قبل تا علیت حجاب
 و غفلت اولیه لر **و یوقوش** و همی بی
 سرمایه علم و معرفت ايله

واگرچه نظریه موجز و سیر در لکن علم
 سریان نور صفات ایچون بی مثل و نظردر
لب مفصلاً و معرطولات در جوتکه
 عبارت فارسی ده واقع اولمش طلبه پاک
 طیب اترک انک فائده سندن قلیل
 الضییب بل بهره سیر ایدیلر خاطر فائده
 وارد اولدیکه لسان ترجمه علی قدر الواسع
 ترجمه ایلوب اخوان الصفا اولان **ارباب**
حجبه تحفه قلم شاید که ظهوری منتظر
 اولد یغیر کمالات مغوی لربنه باعث
 ترقی اوله وغایت متمالربنه وصول
 ایلیمه **دعا** خیر لرنده یاد اولنه کوز
 طوقار مکه **ارباب** دانش واحبه خیر
 اندیش بو تحفه قلیلی کثیرا کله لر و حیر
 ارماقده بلله یئر **وبالفرض**

ک:

اکثر اوقات لری بو تحفه نک مطالعه سنه کما
 ینبغی صرف اولسه و مفهوم و معانی سی
 خاطر لرنده وارلسنه و مقتضای سجه عمل
 قلنسه یقین در که **بر مرتبه** فتح واقع اولسه
 کورک که شراحاطه ذات و نکه سریان صفات
 جمیع مراتبه کالشمس فی منتصف النهار
 هوید الوب هیچ برشی نک مشاهد سی
 انک مشاهد سنه مانع اولوب و هیچ
 بر صفاتک ظهوری **مطالعه صفات**
 کماله غفلت و یرمیوب مطلوب
 حقیقی بی منصفه شهادت ز یور صفات
 کماله محلی و مزین کور و برتبه عین
 الیقین **بالحق** یقینه ترقی ایدوب علی
 تفاوت درجات الاستعداد **ما رأیت**
 شیئاً الا رأیت الله به اومعه اوفیه

بیا ما ریت شیئا الاریت الله ربوب فقر لا ری
 تمام اولوب بالفقر اذ انتم هو الله سرته مظهر اولوب
 بصیرت صاحبی اوله لر **ولقد احسن**
 من قال هذا الشعر بلسان الفارسی **شعر**
 تو انوشی ولی اگر روزی چند چندی
 بکنی ز تو توئی بر خیزد فها انما اشرع فی
 المقصود بعون الله سبحانه المعبود **ایچه**
ای طالب صادق و سالک موقوف واقف اول
 والفاء سمع ایلده و ایستد کنیک شی حقیقه
 همت باغله **حضرت حق جل** ذکره که سکا
 نعمت وجود عطا قلس ایخر که بر کوکلدن
 بشقه اخر بر کوکل قویمش ناکه سن
 انک محبتده بر یوزلی اولوب حضرتنه
 مقبل و غیرندن معرض و متبطل
 اوله سن و بونک ایچون قومدیکه

اول

اول کوکل بیک باره ایده سن هر بر باره سن
 بر مطاب اوقسنده قوشد بروب آواره قیلده سن
 و کنید بکی مضحکه شیطان ایده سن نفوذ بالله
 منه نور الله سر قائل هذا الرباعی بلسان
 الفارسی حیث اجاد فی القظم **رباعی** ای
 انک بقیله وفار دست ترا بر مغر خراجاب
 شد پوست ترا دل در پی این و آن نه بکوست
 ترا **یکدل** داری **بس** است **یکدوست** ترا
ایچه تفرقه بوندن عبارتدر که کوکلکی
 لا طائل به تعلق است بروب برستان ایلده سن
 و جمعیت بوندن کتایه در که هریشی دن
 اعراض ایدوب کوکلکی واحد حقیقی شاهد
 سنه همیشه باغلیه سن طائفه که
 جمعیتی جمع اسبابه ظن استدیله تفرقه
 ابدده **قال دبیر** و فرقه که جمع اسبابی

اسباب تفرقه دن اولدغین یقین بلد یلر
هر پرشی دن ال جکد یلر جمعیت مقامنده
مستخرج بولد یلر ولقد احسن من قال
هذا الریاء بلسان الفارسی **رباعی**
ای دردیل تو هزار مشکل زهه . مشکل بود
آسوده تر ایل زهه . چون تفرقه دل است
حاصل زهه . دل را بیکی بسیار و یکسر زهه
. لایحه حق سبحانه و تعالی جمله می ظاهر
و باطن هر حالده و هر زمانده ناظر در
بودن ادا تو خسارت اولم که بزاتک
لقاسندن کوز می قالد یروپ انک
غیرینه نظر ایلسک وانک طریق رضاسنی
بر اقوب بشقه طریق سلوکه بل بعله
سق ولقد اجاد من قال هذا الریاء
بلسان الفارسی **بهذا المعنی**

رباعی

رباعی اند سحران دلبخونین جکران . گفت
ای ز تو در خاطر من بار کران . شربت بادا کیم
من بسویت نکران . باشم تو بی چشم بسوی
دکران . **لایحه** جناب حق دن بشقه هر نه
اولور سه اولسون ماسوالی و اغنه مبتلادر
وما سوادینا لشی معرض زوال و محل فساد
انک حقیقتی معدوم و لکن معلوم و صورتی
موجود فاما و هو من زمان ماضیه آنده
نه کوزک و ارایدی و نه وجود و بوزمان
حاله انحق کوزکلی وار لکن بی وجود بویله
شی یارین استقباله بریم ایچون نه برار
نه اندن فائده موقعدر و نه ضرر پس
زمانم اختیار و انقیادی امال و امانی الله
نیچون و بریزر و اعتقاد و نیکه بوم خرفات
فانیه نه نیچون قبلر ز پس وقت و ارا یکن

کوکلی هر پزند او زمک کرک و حق تعالی بید
 ایدوب رسته مجتبی دوزمک کرک زبراکه
 حق سبحانه در که هر زمانه بزه انیس و هر
 مکانه جلیس بر وار در که انک وار لغنه
 بر زوال یوقدر و هوالدانه لازلی و لایذی
 انک نغیدر و لله در قابل هذا الرباعی بلسان
 الفارسی رباعی هر صوره دل کس که تراروی
 نموده خواهد فلکش زود چشم نور بود
 رودل بکسی ده که در اطوار وجود نور است
 همیشه بانو خواهد بود **لایحه** جمیل علی
 الاطلاق حضرت ذوالجلال و الافضال در
 هر جمال و کماله مرتبه ده ظاهر کورینور
 انک جمال انک بر توید و رکه انده ظاهر
 اولش و اهل مراتب اندن صاحب جمال و کمال
 اولش هر کیمیکه عالم بیلورسن انک عالم

لغین

لغین اثریدر و هر پزده بصیر کور و رسن انک
 بصیر لکنک تریدور و بلجله جمیع جمال و کمال
 انک صفتیدور که اوج کلب و اطلاق دن
 نزل ایدوب حضیض جزئی و نقیض تجلی انش
 تا که سن جز دن کله یولوب یوقیدن اطلاقه
 یوز طوته سین اما بونک ایچون دکل که
 جزودن کلی ممتاز یلوب مقیده مطلق دن
 قلاسن قدس الله سر صاحب هذا الرباعی کیف
 نظم رباعی رفتم تماشای کل ان شمع طراز
 چون دیدم میان کلشم کف بنار من اصلم
 و کله های جن فرغ مننده از اصل چراغ
 بی مالی باز **لایحه** اگر چه انسان جسمی است
 سبیل غایت کافده در فاماروحانیت
 جهت غایت لطافده هر شب یوز طوته
 انک حکمیلور و هر نسیه توجه قبل سه

انک رنگین پذیرا و لور بوسیدن حکم دینش که
 نفس ناطقه صورت مطابقت حقایق ایلد متعلی
 اولسه و انک احکام صادقه سبیله متحقق
 اولسه صارت کاینها الوجود کله و عموم
 خلایق بوضوح جسمانیه یثبته اتصاله
 و بویکجه هولانیه یثبته استعمالدن طولانی
 اولمه اولشکه که کندیلرینی اندن فرقی و تمیز
 ایدمیورلر و کویاکه انک عینی اولشکه
 و کندیلرین عین صورت و جسم طایورلر
 هییهات هییهات کندیلری نره و ده و ده
 چشم و صورت نره و ده حق سبحانه و تعالی
 محض فضل و کرمیله جمله مزه بصیرت
 احسان بیورسون پس ای طالب صادق و ساد
 موافق اگر کمال انسانی استرسک کمال جهد
 و سعی ایلد کوشش قیل و کندینی نظرندن

سفر

سفر ایلد و پوشش قیل برزانه اقبال ایلد
 و برحققه اشتغال قیل که درجیات موجودات
 جمله سی انک بحالی جمالی و مراتب کائنات
 کافه سی انک مرایای کمالیدر و بو
 شغل و نسبتیه اولمه مداومت ایلد سنکه
 بولنسبت شریفه جائنه آمیزش ایلدیه
 و وارلغ نظرندن رخسار قامت بغلیه
 اگر کندیلکه یوز طوسک اکا طوش اولوسن
 و اگر کندیلدن تغییر ایلسک اندن تعبیر
 قلیش اولورسک مقید مطلق اولور و انا
 حق هولحق بولور و لقد احسن من قال هذا
 الرباعی بلسان الفارسی فی هذا المعنی
 ربانی کرد و دل توکل کند و کل باشی و
 یلیل بی قرار یلیل باشی و تجزوی و حق کل
 است اگر روزی چند اندیشه کل پیشه کنی

کتابی لایحه بونسبه شریفه اولیه اشتغال
 انلیکه هیچ بروفته و هیچ بر حاله اندن خالی
 اولیا می خواه ایچکده ویکده ویکده
 واستقاعده وارمقد ویکده و او مده
 وقالمده وکرمکده و او تورمده ویا لجه
 جمیع حرکات و سکنات حاضر وقت اولی
 ناکه بظالت ایله کجسون بلکه واقف نفس
 اولی تا غفلت ایله دخول و خروجنده آوره
 اولسون کیف نظر ناظر هذا الرباعی قدس الله
 سوره رباعی رخ کجه فی ثانیتم سال بسال
 حاشا که بودم بر ترابم و قال دارم همه
 جاباهم کس در همه حال دردی ز تو
 ارز و دریده خیال لایحه چنانکه
 بونسبت شریفک امتدادی جمیع اوقات
 حسبیه لازم دلذک کیفیت نسبت

شریفک

شریفک از دیادی ملاحظه صور امکاندر
 نبری و ملائیس اکواندن نبری ایله الزام و هم
 مطالبند و بمعنی نفی خواطر و او هام
 ایچون جده بلوغ و جد تمام ایملک سزین میسر
 اولمز و هر قدر که خواطر مستفی اولور
 و سانس مخفی بولور و نسبت شریف
 قوت الور بس سعی و کوشش ابتلی اولیه
 کوششکه خواطر متفرقه خیمه سین
 ساحت سیننه دن طشاری فورسون
 و حق سبحانه نک نوری ظهور وجود بلکده معکس
 اولسون و سنک سن لکک سن ایله
 و داعیورسون یعنی سنی سندن السون
 و مزاجت اغیاردن فور فارسون نه شعور نک
 کند بلکه فالسون و نه عدم شعور نیکه
 و قوفک اولسون بلکه باقی فالسون

الاله الواحد القهار وبوم تبه اشارت در
 قول قائل ذاتك الفخر اذا تم هو الله اجاد
 في النظم من نظم هذا الرباعي بلسان الفارسي
 رباعي • ان راكه فنا شيوه و فقر اين است •
 في كشف و يقين نه معرفت نه دين است •
 رفت اوز زمان هين خدا ماند و خدا • الفقر
 اذا تم هو الله اين است • لايحه بوطائفه
 عليه قدس الله اسرارهم اصطلاح کرده
 فنا استيلاي ظهور حق ايله ماسوايه
 شعور قلما مقدر عبارت در و فنا اول
 شعور سر لغنه و قوف اولما مقدر كنایه در
 مخفي فالمسكون كه فنا فنا ده مندر چكه
 چونكه فنا صاحب فنا سنه شعوري
 اولسه فنا صاحب دكلدر زيرا كه
 صفت فنا موصوفيه برام ماسواي حقددر

سجانه

فنا نه شعر

سجانه و تعالى بس شعور سر لغنه شعور
 فناي منا فیدر ولقد احسن من قال هذا الرباعي
 في هذا المعنى رباعي زين ساكنه بقای
 خوشن می خواهی • از خر من هستيت
 جوی کی کاهی • نایک سر مور خوشن کاهی
 • کرم تری از راه فنا کرمی • لایحه توحید
 ماسوايه تعلیق در تخلص و تجرید فیدر
 و طلب و اراده و هم عالم و معرفه یعنی
 طالبك طلب و ارادی كافه مطلوبات
 و مرادند منقطع اولسون و نای معقولان
 و معلومات نظر بصیرتیه طریق عدم
 طوسون جمله دن تو جهن بوزی دونوب
 حق سجانه و تعالى حضرت ندن بشیقه شعوری
 فالمسكون حوجه عبد الله انصاری
 حضرت لری بورر لره توحید اویله دكله

فی واحد سبله سین توحید اویله در که انک
 ایچون وحید اوله سین بو نطق هایات مقامات
 طیور دن برر مذر اگر منطقی طیر دن معلوم
 اولسه احتمال که کلاهیه سین والامشکل در
نور الله سرناظم هذا الرباعی فی هذا المعنی
رباعی • توحید بعرف صوفی صاحب سیر •
 تخلیص دل از توحید اوست بعیر • رمزی
 ز نهایات مقامات طیور • گفتیم تو کر فیم
 کنی منطقی طیر • **لایحه** مادامکه آدمی
 هوا و هوس دامنه مبتلا در بونسبت
 شریفک انده دوا می صعب و مستکدر اما
 چون آثار جذبات الهی انک قلبیده ظهور
 فیلسفه و مشغله محسوسات و معقولات
 باطنندن نفور ایلسه بر لذت بولور که لذات
 جسمانی و راحت روحانی بالکلیه

اول

اول لذت مغلوب و اول لذت جملة سنه غالب
 اولور بو حاله کلفت مجاهده ارادن
 قالفار ولذت مشاهد مجانته ارسور
 راحتی اوتار مزاجت اغیار دن خلاص
 و عبد خاص الخاص اولور بر طالب صادق
 که مقدمه جذبیه که لذت اذمه کورد در
 ذکر حق سجانه ایله کندانه بولسه انک ایچون
لازم و واجب در که تمامی همتین انک تربیه
 و تقویه سنه صرف ایلوب هر هر شیکه انک
 خلا فیدر کند یسنی اندن معاف ایلسون
 و بوبله بیلسون که اگر فی المثل عمر چاودانی اول
 نسبت تعریفه صرف ایلسه انک حقنی کما
 ینبی لایق قیله ادا لیده ممش و برشی انک
 ایچون یا بامش و مثل مشهور که غریب
لایحه دینه و غرب لایه دی حقه

که یا اول نسبت شریفه حقنده در و لله در من قال
 هذا الرباعي رباعي بر غودید لم یواختیک
 زمزمه عشق • زان زمزمه امینای ناسرهره
 عشق • حفا که بعد هانه یا بر یرون •
 از غم بد حق کذاری یکدمه عشق • لایحه
 حق سبحانه و تعالی وجود در فقط بشقه
 بر شنی د کدر او یله وجود که اسناد زوال
 اندن معزول و نسبت الخطاط انک شاننه
 غیر معقول سم تغییر و تبدل دن مهر
 و وصت تعدد و تکرر دن معراجیه نشا
 نلردن بی نشان نه علم احاطه ایدرونه عیان
 همه چند و چون نلراندن پیدا و کندسی بی
 چند و چون و جمله اشیا لایکله مدد
 و اول البه ادراکله لایدرله
 چشم سیرانک جمالی مشاهده سته

خبره و دیده سیرانک کمالی ملاحظه سنده تیره
 قدس الله سره قائل هذا الرباعي فانظر كيف
 نظره بلسان الفارسی فی هذا المعنى رباعي
 پس بی رنگست یار دلخواه ای دل • فالعشقی
 برنک ناکاه ای دل • اصیل همه رنگه بازان
 بی رنگست • من احسن صبغة من الله
 ای دل • لایحه لفظ وجود که معنی خفقی
 و حصوله که معانی مصدیه و مفهومان
 اعتباریه دن اطلاق اول نور و بو
 اعتبارده وجود معقولات ثانویه فیملند
 در که انک برابر نده خارجه بر امر یوقدر
 بلکه ماهیاته تعلقه عارض اولور
 چنانکه حکما و متکلمون انی خفقی
 اینشله و تحقیقنده کمال دقت یور مشر
 و کاه وجود در لبر بر حقیقت اراده

بیور در لکدانک وار لغی زانند اولوب جمله
 اشیا نك وجودی اندن اوله و فی الحقیقه
 خارجده اندن بشقه بر موجود اولیه و باقی
 موجودات اکا عارض اوله لروا نكله قائم
 چنانچه ذوق کل کبری عارفین و عظماء
 اهل یقین اکا شهادت و بر و طلاق
 اسم موجود حضرت حق سبحانه و تعالی
 معنائی اعتباریه در فقط صلب الله
 برناظم هذا الرباعی فی هذا المعنی حیث
 قال رباعی هستی بیاس عقل صحافیود
 • جز عارض اعیان حقایق نبود • لکن
 بمکاشفات ارباب شهود • اعیان همه
 عارض اند معروض وجود • لایحه صفا
 عین داند لر من حیث المحقق و الحصول
 و غیر داند لر من حیث ما تفهمه العقول

مثلا

مثلا عالم داند ر صفت علم اعتباریه و قادر
 صفت قدرت و مبدی صفت ارادت اعتباریه
 هیچ بر شبهه یوقدر که بونلر جنانکه بری
 بر لرینه مفهوم حسبیله متغایر در لر
 كذلك داند دخی متغایر در لر فلما تحقق
 وصول سبیله ذاتک عینی در لر لکن بومعنی
 اوزره دکل که بوراده وجودات متعدده
 وارد لر بلکه وجود بر در اسماء و صفات
 انک نسب و اعتبار لریدر و لقد جاد من قال
 هذا الرباعی بلسان الفارسی رباعی
 ای در همه شان ذاتی تو بانه در همه شین
 نه در حق تو کیف توان گفت • نه این از روی
 عقل همه غیرند صفات • با ذات تو از روی
 تحقق همه عین • لایحه ذات من حیث هی جمله
 اسماء و صفات دن معروض جمع نسب

واضافاتند مبرادر اول بخلی که کند کسی ندیده
 قیادی نسبت علم و نور وجود و ظهور و متحقق
 اولدیله نسبت علم مقتضی عالمیت و معلومیت
 و نور ظاهریت و مظهریت و وجود و ظهور
 مستتب و احدیث و موجودیت و شهادیت
 و مشهوریت اولدی که کذا ظهور که نوریت
 لازمید بطوریه مسبقدر و بطوریک ظهور
 نسبتله تقدّم ذاتی و اولیتی واردر پس
 اسم اول و آخر و اسم ظاهر و باطن متعین
 اولدیله هکذا تجلی ثانی و ثالثه الی
 ماشاء الله نسب و اضافات مضاعف
 اولیور و هر تقدیر که اسماء نسب مضاعف
 اولیور انک ظهوری بلکه خفاسی
 زیاده اولیور فسبحان من احجب
 بظاهر نوره و مظهر باسبال ستوره

وانک خفاسی صرافت و اطلاقی ذات اعتباریه
 در و ظهوری مظاهر و تعینات جهته و لایه
 در من قائل هذا الرباعی بلسان الفارسی
 رباعی بالکل رخ خویش گفتی ای عجزه رها
 • هر لحظه میوش چهره چون عسوه رها • زده
 خنده که من بعکس خویان جهان • در پرده
 عیان باشم وی پرده • بالاجه تعین اول
 وحدتی صرف و قابلیت محض در که جمیع
 قابلیتات مشتمل خواه قابلیت اتصاف
 جمله صفات و اعتبارات اولسون و خواه
 قابلیت تجرد جمیع صفات و اعتباراتند
 اولسون و بویکی اعتبارایله
 احدیث و واحدیه منقسم اولور
 بویله اگر جمیع صفات و اعتباراتند
 حتی قابلیت تجردن تجردی اعتبار اولونسه

احدیت دیورلر وانچوندر بطون و اولیت
 و ازلیت و اگر جمیع صفات و اعتباراته
 انصافی ملاحظه اولونسه واحدیت
 دیورلر و انک ایچوندر ظهور و اخیریت
 و ابدیت و بومرته واحدیتک اعتبارات
 لریک بعضی سی بوقیلدندر که ذاتک
 اول اعتباراته انصافی مرتبه جمع اعتبار
 دیله در و بوبعضک وجود و تحقیق
 اکر وجود حقایق کونیه بی مشروط
 اولسه مثل خالقیه و رازقیت کی
 اسم لردر و اگر مشروط اولسه
 مثل حیوة و علم و اراده کی اسم لردر
 و بویکی قسمه اسماء و صفات الهیه و ربوبیة
 بتیه دنیلور و ذاتک بونلر محصور
 معلومستین حقایق الهیه درلر

و ظاهر وجودک بونلر تلبسی تعدد وجود
 موجب دکلدر و بعضی اعتبارات مذکوره
 بوقیلدندر که ذاتک انلره انصافی مراتب
 کونیه اعتباریه در مثل فصول و خواص
 و نفیات کی که اعیان خارجییه بی بری
 برلرندن امتیاز و برلرلر و بوا اعتبارلره
 ذاتک متلبسه نک صور معلومیتنه
 حقایق کونیه درلر و ظاهر وجودن انلره
 احکام و انارینه تلبسی موجب تعدد وجود
 در و بوحقایق کونیه نک بعضی سنه
 وقتی که وجود احدیه جمع شیون ایلله
 انلره سرایت ایدر یا انار و احکاملری
 انلره ظاهر اولور و جوب ذاتیدن بشته
 جمع اسماء الهیه مظهریتنه استعداد
 وارد در علی اختلاف مراتب الظهور

شده و ضعیف و غالبیه و مغلوبیه همچون کل
افراد انسانیکه انبیاء کرام و اولیاء عظام
صلوات الله علیهم اجمعین در لر و بعضی
لرنده ظهور بعضی دون بعض ایچون علی
الاختلاف المذكور استعداد وار در
مثل سایر موجودات و حضرت ذات بیچون
احدیت جمع شیون الهیه و کونیه سبیل
از او اید اجمع حقایق مذکوره ده که
تفصیل مرتبه واحدیت در لیساری و متجلی
هم عالم ارواح و مثال و هم عالم حس
و شهادت و هم دنیا و اخرت و و بوجیدن
مطلوب کمال اسمائیک تحق و ظهورید
که کمال جلا و استجلال در عبارتید
کمال جلا یعنی مشاهده اعتبار
حسیله ظهوریدن کنایت در

و کمال استجلال یعنی اعتباران مذکوره حسیله
کندی کندی نشودندن عبارتند و ظهور
و شهور ظهور و شهور عبارتند عینی در محکم
مفصله ظهور و شهور کی و کمال ذاتیک
ظهوری خلافت دور زیرا که ظهور کمال ذاتی
ظهور ذات در کندی نه کندی نسنده کندی ایچون
و اعتبار غیرت بورا ده قطعاً بود در و ظهور
ظهور غیبی علمی در لر مفصله جمله ظهوری
کی و غنائی مطلق بو کمال ذاتیک لازمید
و معنائی غنائی مطلق بود که شیون و احوال
و اعتبارات با حکامها و لوازمها علی الوجه الکلی
الاجمیع مراتب حقایق الهیه و کونیه ده
کون و کدگری کی ذات حق جل ذکره
بطورند ذات ایچون جمیع صور و احکامی
ایله برابر کما ظهرون و نظرون و شاهد فی المراتب

مشاهد و ثابت اوله لر یعنی ذات ایچون کندی
 داننده تمامه علم ذاتیسی اولور که عین ذاتیدر
 و بوعلمده هیچ برشییه احتیاجی اولمز و هر
 برشیدن مستغنی در کمال سبحانه و تعالی
 والله غنی عن العالمین و بومرتبه ده علم
 و عالم و معلوم و شهود و شاهد و مشهود
 بر ذاتند لر ایلا و لقد احسن من قال
هذا الرباعی فی هذا المعنی رباعی دالمان غنی
 عَشَقَ بِكَ اَمْدَ و بَاكَ • زَالُوْهُ كِی عِبَارَ
 مَا مَسْتَبْتِ خَالُ • چُون جُلُوْهُ کَرَوْتَ ظَارِکِ
 جَمَلِه و بَسْت • کَرَمَا و تُوْدر مِیَانِ بِنَاسِیمِ
 جِه بَاک • لَایْمِه چُون شَخْصَات و تَعِیْنَات
 اَفْرَاد و اَنْوَاع لَرِکِه حیوان الشَّده جَمْع
 در لَر اکر اَنْلَرِی قَالِد بر سر ک هر نوعک
 افرادی اول تو عده جمع اولور لر

واکر

واکر میزات انواع که فصول و خواص دن عبارتند
 قالدیر رسک جمله انواع حقیقت حیوانده
 جمع اولور لر و اکر میزات حیوان و اول شیکه
 حیوان ایله برابر جسم نامی تختند مند
 رجدر لر قالدیر رسک حقیقت جسم
 نامیده جمع اولور لر و اکر میزات جسم و شی
 اخر که انکله برابر جوهر یعنی عقول
 و نفوس تختند مند رجدر لر قالدیر رسک
 حقیقت جوهرده جمع اولور لر و مابه
 الامتیاز بین الجوهر و العرضی قالدیر رسک
 جمله سی ممکن تختند جمع اولور لر و مابه
 الامتیاز ممکن و واجبی قالدیر رسک
 ایکی سی برابر وجود مطلق تختند جمع
 اولور لر و بوجود مطلق عین حقیقت
 وجود در وجودی گندی داندند

وجود
۱
وجود
۲
وجود
۳
وجود
۴

و ذاتن زانند کقدر وجود نامستطاهر بیدر
 و امکان انک صفت باطنیدر و اعنی به
 الاعیان الثابتة الحاصلة بتجلیه نفسه
 متلبساً بشیون و بومیزان خواه فصول
 و خواص و لسوئلر خواه تعینات و تشخیصات
 جملة شیون الهیه در اول مرتبه
 علمه اعیان ثابتة صورند بر وزانیدیلر
 و ثانیاً مرتبه عین ده اعیان ثابتة نك
 احکام و آثار لربنک ظاهر وجوده کی آئینه
 باطن وجود در تلبس لری واسطه سلیه
 صورت اعیان خارجی طوتدیلر پس
 خارجه یوقدر الاحقیق و لحد که
 تلبس احکام و آثار اعیان ثابتة ایلر شیون
 وصفات متعدده و منکته کوز یکسور لکن
 بو کوز کمک بالنسبة بر طائفة ایچونکه

مضیف

مضیق مرتبه زبون و سجن قیوداته مسجون
 و احکام و آثار سلاسلیه مقید در لری
 اما اکابر لری که رفیت مراتب و قیود احکام لری
 اطلاق بولشیر یقین اوزره در لری که
 حقیق و احده دن بشقه خارجه بر شی
 یوقدر و کتر آثار امور اعتباریه در فقط
 قدس الله سر العارف الجامی حیث قال
 هذا الرباعی فی هذا المقام رباعی مجموع کونین
 بقانون سبق کریم تخص ورق بعد
 ورق حتی که ندیدیم و نه خواندیم در و
 جز ذات حق و شیون ذاتیه حق لایحه
 و حدته اندراج کتر ندن مراد جز و
 کلامه با مظهر و فک ظرفده اندراجی کبی
 دکلر بلکه اوصافک موصوفه
 و لوازمک ملزومه اندراجی کبیدر

مثل واحد عدیده نصفه وثلثه وربعه
 وخیستک اندراجی کی چونکه بونستل واحد
 عدیده مندرجدرلر مادامکه واحد عددی
 مراتبه تکرار ظهوریله جزوالتین وثلثه
 واربعة وخمسه واقع اولسه ظاهر اولرلر
 بوندن معلوم اولدیکه حق سبحانه و تعالی
 جمله موجوداته احاطه سی ملزم و موصوف
 لوازه و صفاته احاطه سی کبدر
 اما جزوئه کلاک و مطروقه طرفک احاطه
 سی کی دکلدر تعالی الله عما یقول الظالمون
 علواً کبیراً وقلل جاد العارف الجامی قدس
 سر السامی فی هذا الرباعی فی هذا المعنی رباعی
 در ذات حق اندراج شأن معروف است
 شأن جون صفت است و ذات حق موصوف است
 فاعده یاید ارجا که خداست

نه جزوئه کل نه طرفونه مطروف است
 لایحه ظهور و خفا شیون و اعتباراته ظاهر
 وجوده تلبس و عدم تلبس لاندن نشیان ایدر
 موجب تغییر حقیقت وجود و صفات
 حقیقه سی اولر بلکه نسب و اضافاتک
 بذلله مبتنیدر و بوتبدل ذاتک تغییر بی نقصا
 اینتر واکر فی المثل غر و مثلاً زیدک یبندد
 فالقوب یسارنه او ترسه نسبت زید غر و ایچون
 مختلف اولور و اما ذاتک صفات حقیقه
 سبیله کندی قرارنده قراردر کذلک حقیقت
 وجود امور شریفه بی تلبسی سبیله زیاده
 کمال بولر و مظاهر حبسیه ده ظهوریله
 هیچ بر نقصان قبول اینتر آفتابک نوری
 کی که طاهر و غیر طاهره تنزل ایدر
 نورسته هیچ بر حمل و تغییر کلر نه مشکدن

قوی آلوده کلدن رنگ و نه بسکدن متقدر
 اولور و نه خارندن رخه شک طیب الله
 سرتاظم هذا الرباعی حیث اجد فی النظم
 رباعی جون خور ز فروع خود جهان آید
 بر پاک و پلید اگر بناید ساید • بی نوروی از
 هیچ پلید لایق بی پاکی اور هیچ پاک آید
 لایحه مطلق مقید سیر اولر و مقید مطلق
 سیرین صورت بولر اما مقید مطلقه
 محتاج در و مطلق مقیدن مستغنی
 بس استلزام یکی طرفدن در و احتیاج
 بر طرفدن فقد نور الله مرفد الجانی ناظم
 هذا الرباعی رباعی ای در حرم قدس تو
 کسی زار منی • عالم نبوید او تو خود پید
 • ما و تو جده اندیم اما هست ما را
 بتو حاجت و ترابمانی لایحه مطلق مقیدی

سوز

مستلزم در لکن لا علی التبعین لا المقید
 المحصور و مقید مستلزم مطلق در چونکه
 مطلق ایچون بدل بوقدر چنانکه مقید ایچون
 بدل و ارایدی لایحه قبله جمیع مقیدات اولوق
 مطلقه منصوص و مطلق مقید استغنی
 ذات اعتباریله در و الاظهر اسماء الوهیه
 و تحقق نسبت ربوبیه مقید سیرین محال
 قبیلند در چونکه انک مطلوبی عاشق
 طلبندن ظهور بولور و محبوبی آینه محبت
 محبتن بروز اولور بلکه هر محبت حق در و هم
 محبوب حق و هم طالب حق در و هم مطلوب حق
 محبوب و مطلوبی مقام جمع احدیته در
 و محبت و طالبی مرتبه تفصیل و کثرته جری
 الله بالاحسان فالله هذا الرباعی حیث احسن
 فی المثل رباعی ای غیر ترابستوی تو سیرینه •

خالی ز نو مسجدی نه و در بی نه . دهم همه
طالبان و مقلوبان را . انچه توئی و در میان
غیری نه . لایحه هر شیک حقیقتی وجودت
حضور علیه تعیندن عبارت در بر شان
اعتباریله که اول شی آنک مظهریدریا خود
اول حضرتده اول شان ایله وجود متعیندن
کتابتدر و اشیاى موجوده تعینات
وجوددر لکن ظاهر وجود حقایق
اشیانک احکام و آثار بینه اصباح اعتباریله
و یا بوا اعتبار لرایله وجود متعیندر
او کیفیت اوزره که حقایق باطن وجوده
همیشه پنهان و محفی و بسونلر و احکام
و آثار لری ظاهر وجوده پیدا و هویدا
بوسونلر چونکه زوال صور علیه باطن
وجوددن محالدر و لایحه لازم کاور

نغالی

نغالی الله عن ذلك عا و اکیرا و لقد جاد من قال
هذا المعنى بالرباعى الفارسی رباعی ما یجوز وجود
و اعتباران وجود . در خارج علم غایض ذات
وجود . در پرده ظلمت عدم مستوریم .
ظاهر شده عکس مازمان وجود . لایحه
پس هر برشی حقیقت و وجود حسب سبیل
وجود متعیندر بالنعین وجوددر که وجوده
عارض اولش و تعین متعینک صفتیدر
وصفت مفهوم اعتباریله اگرچه موصوفه
غیردر لکن وجود جهتیله عین در و تغایر
علی حسب المفهوم و اتحاد علی حسب الوجود
صحت جمله موجبد و لقد احسن من قال
هذا المعنى بالرباعى الفارسی رباعی
هم سائر و هم نشین و هم ره ره اوست .
در دل کدا و اطلس شده همه اوست .

در انجمن فریق و نهان خانان جمع . بالله همه اوست
 ثم بالله همه اوست **لايحه** حقیقت وجود کبریه
 جمیع موجودات ذهنیه و خارجیّه یہ مقول
 و محمول اولور و لکن انک مراتبی وارد در
 بعضیها فوق بعض و هر مرتبه رده انک ایچون
 اسمی و صفیات و نسب و اعتبارات
 مخصوصه وارد در که سائر مراتبه اولی
 مثل مرتبه الوهیت و ربوبیت و مرتبه عبودیت
 و خلقیت پس مرتبه الوهیتک اسمیست
 مثل الله و رحمان و غیره مرتبه کونیه یہ
 اطلاق عین کفر و محض زندقہ در
 كذلك اسمی مخصوصه مراتب کونیه
 مراتب الهیه یہ اطلاق غایت ضلالت
 و نهایت خذلاندر و لغد ارشد مولانا
 قدس سره فی هذا المعنی فی هذا الرّباعی

رباعی

رباعی ای برده کمالیکه صاحب تحقیق و تدقیق
 صِدْق و صفا صِدْقِی . هر مرتبه از وجود
 حکمی دارد . که حفظ مراتب نکستی زندیق
لايحه موجود حقیقی بر در زیاده دکلدر
 و اول وجود حق و هستی مطلق عینید
 فاما انک ایچون مراتب جو قدر مرتبه
 اولی لاتعین و عدم انحصار و اطلاق
 هر بر قید و اعتبار در حق عن قید الاطلاق
 و بوعبار ایه جمله اضافات و نفوت
 و صفات در منزّه دور و دلالت الفاظ و لغات
 مقدس تنقلده نفث جلالی ایچون لسان
 عبارت وار و نه عقیده که کمالیچون امکان
 اشارت و انک حقیقتین ادراکنده ارباب
 کشف محبوب و اصحاب علم و عرفان منکوب
 غایت نشانی بیشان لقی و نهایت عرفانی

حیرت انق و لقد جاد مولانا قدس سره بهذا الرباعي
 رباعي هر چند که جان عارف آگاه بود که
 در حرم قدس نوازش راه بود دست همه
 اهل کشف و ادب پنهان بود از دامن اذیت
 نوک ناه بود مرتبه ثانیه مرتبه ثانیه
 لکن بر تعین الله که جامع جمیع تعینات اوله انک
 نخستند بر تعین خارجیه فالیه خواه تعین
 فعلی وجودی الهی اولسون و خواه تعین نقض
 امکانی کونی و بمرتبه تعین اول الله میسر
 چونکه حقیقت وجود اول تعینی
 بوقعیدر و بوندن اقدم مرتبه لا تعیدر
 بشقه برشی بوقدر و مرتبه ثانیه احدیت
 الجمع جمیع تعینات فعلیه مؤثره در
 و بمرتبه مرتبه الوهیت ایل
 موسومدر و مرتبه رابعه تفصیل

لکن

مرتبه الوهیه در که مرتبه اسماء و حضا و تریدر
 بویکی مرتبه حقیقت ظاهر وجود و ندر که
 و خوب انک وصف خاصی در مرتبه خالصه
 احاطه جمیع تعینات انفعالیه در
 انک شاننددر تأثیر و انفعال و بوی
 مرتبه کونی امکانیه در و مرتبه سادسه
 تفصیل مرتبه کونی در که مرتبه عالمدر
 بویکی مرتبه نیک عرضی ظاهر علم اعتباریله
 در که امکان انک لوازمنددر و اول ایه
 حقایق و اعیان ممکنات صورند کذیبی
 کذیبسه تجلی استند عبارتدر پس
 فی الحقیقه وجود بردن زیاده دکلدر
 و بوحقایق و مراتب جمله سده ساری
 و عین مراتب و حقا یقدر که تفصیل
 مرتبه واحدیت در لکن انکه بمرتبه

و حقایق اول مرتبه ده اول مرتبه نیک عینی بدیل
 حیث کما الله ولم یکن معه شیء و لقد اجد
 مولانا قدس سره فی نظم هذین الرباعیین فی
 الباب المذكور **رباعی** بلوچ عدم لویج نور
 قدم طایخ کرد بد کسی درین سر محرمه جز
 ادم نیست • حق را منم خدا از عالمه
 زیرا که عالم در حق حق است • و حق در
 عالم جز عالم نیست رباعی اخر هستی که
 ظهور میکند • در همه شیء خواهی که بری
 بحال وی • در همه شیء رو بر سر می حیاب
 بین که چنان می وی بود اندر وی و وی
 در می می **لایحه** حقیقت الحقایق که ذات
 الهیه در تعالی شأنه جمله اشیا نیک
 حقیقتی در هر برشی اکامستند در
 وحداننده واحد در عدد ایچون آنده

بول

بول یوقدر امام راتبه تجلیات متکثره و تعینات
 متعدده اعتبارینه کوره ناره حقایق جوهریه
 متبوعه و تارنا حقایق عرضیه تابعه اولور
پس بر ذات صفات متعدده واسطه
 سیله متعدده و متکثر کوز کوز و فی الحقیقه
 عین واحد در که اصلا تعدد و تکثری قبول
 ایتمز قدس الله سره ناظم هذا الرباعی حیث
 اجاد فی المقام رباعی ای بر سر حرف این
 و آن نازده و خط • پیدا در وی دلیل بعدا
 و سخط • در جمله کائناتی سهو و غلط •
 بک عین فحسب دان و یک ذات فقط •
لایحه و بو عین واحد تعینات و تقیدات
 مذکوره دن تجرد و اطلاق اعتباریه
 حقدور و تعینات و تقیداته
 تلبسی بهتبله خلق و عالمدر

پس عالم حقیق ظاهر بدر و حق باطن عالم
عالم ظهور در مقدم عن حق ابدی و حق ظهور
صبره عین عالم اولدی بلکه فی الحقیقه
بر حقیقت در که ظهور و بطون و اولیت
و آخریت انک نسب و اعتبار اند ندر
هوا لاول و الاخر و الظاهر و الباطن و لقد
جاد من قال هذا الریائی بلسان الفارسی
ریائی بر شکل پتان زده عشاق حق است
• لا بلکه عیان در همه افاق حق است •
چیزیکه بود ز روی تفسیر جهان • والله که
همان زوجه اطلاق حق است • **لا یجده**
حضرت شیخ رضی الله عنه فص شعبدیه
بیان یوردر که عالم عین و احده اعراض
مجموعه عبارت در تجد و انقاس و انان
ایله مجدد و متبدل اولور هر آنکه بر عالم

علم

عدمه کیدر و انک مثل وجوده کلور اکثر عالم
بوندن غافل در لر کما قال سبحانه بل هم فی
لبس من خلق جدید و ارباب نظر دن بر کسه
بوکا مطلع اولدی الا اشاعره بعض اجزای
عالمه که اعراض در حیت قالوا الاعراض
لا تبقى زمانین دیگر حسابیه که
صوفیانی دیمک له معرف در لر جمله
اجزای عالمه خواه جواهر و لسون و خواه
اعراض و ابکی فرقه هر بر لر من وجه
خطا قلدی لر اما اشاعره نک خطاسی
بودر که حقیقت وجود دن بشقه جواهر
متعدده اثبات ایلدیلر و اعراض مجدده
متبدله بی انلرده قائم دیلر بیلدیلر که
عالم جمیع اجزای سبله یوقدر مکر
اعراض متجدده متبدله انلرده

قائم دیدیلر بیلدیلر که عالم اجزاسیله یوقدر
 مکر اعراض مجده متبدله مع الانفاس
 والانات که عین واحدده جمع اولمشلر
 وهرآنده عیندن زائل اولورلر وانلریک
 امثالی اول آنده اول عینه متلبس اولورلر
 اما تعاقب امثال واسطه سیله ناظر
 غلطه دوشیور وذن ایدیلر که اول
 امر واحد مستمدر کایقول الاشاعری
 فی تعاقب الامثال علی العرض من غیر
 خلوان من شخص من العرض ماقبل
 للشخص الاول فیظن الناظر انها امر واحد
 مستمرب الله روح العارف الجامی کیف
 نظم هذا الرباعی رباعی بحر بیت نه گاهنده
 نه افزاینده • امواج درورومه واینده •
 عالم جو عبارت از همین امواج است •

نبود در زمان بلکه در آن یابنده • اما سوفسطائی
 نیک خطاسی بود که مع قولم بالتبدل فی العالم
 باسره مبنیه اولمدیلر که بوضوح و اعراضه
 متلبس اولان بر حقیقت در که هر آنده
 تلبس ایدوب طور و یور ناظرک نظر نه
 متعدد کوز بیکور و اول حقیقتک مراتب
 کونیده ظهوری بوضوح و اعراض ابله در
 چنانچه صور و اعراضک وجودی خارجده
 آنکه در لیس الارحم الله الجامی فی نظمه هذا
 الرباعی سوفسطائی که از خرد بخیر است
 کویده عالم خیال آنکه کوز راست • آری عالم
 همه خیال است • ولی بیوسته در حقیقتی
 جلوه گر است • و اما ارباب شهو در
 عندنده معاینه در که حضرت حق و وجود
 مطلق هر آنده تجلی آخر ایله تجلی در

وخیل سنده اصلا و قطعاً تکرار یو قدر
یعنی ایکی انده بر تعین و بر نشان ایله منجلی
اولیور بلکه هر نفسه تعین اخر ایله
ظاهر و نشان دیگر ایله منجلی در اگر بومعنی
مزبور ایچون برهان استرالیسک قوله تعالی
کل یوم هو فی شأن مراجعت ایله
بومعنی یی سکا کوزالجه افاده ایلر
وبومعنا نك سری بودر که حق سبحانه
و تعالی نك اسماء متقابله سی واردور
بعضی لطیفه و بعضی قریبه و جمله سی کنیدی
ایستنده عامل در هیچ برینه تعطیل جائز
دکدر پس حقایق امکانیه دن بر حقیقت
حصول سرانط و ارتفاع موانع واسطه
سیله مستعد وجود اولسه
رحمت رحمانیه انی دفعه بولور

وانك

وانك استعدادینه كوره افاضه وجود ایلر
و ظاهر وجود اول حقیقتك احكام و آثارینه
تلبسی واسطه سیله تعین خاص
ایله متعین اولور و اول تعین حسبیه
منجلی و ظاهر اولور و اول انده فر احدیت که
مقضی اضحلال تعینات و آثار کثره صوریه
دفعه تعین مذکور دن اول متعینی انسلخ
و بربر و اول انده رحمت رحمانیه تعین اخرله
که تعین سابقه مماثل در متعین قبلور
و فر احدیت اول انده انك تعینك مضحلی
ایدر هکذا الی ماشاء الله پس ایکی انده
بر تعین اوزره منجلی واقع اولمز هر آنده
بر عالم عدمه کبدر و انك مثلی وجوده
ککور اما محبوب تعاقب امثال
و تناسب احوال سببیه ظن ایدر که

عالم وجودی بر موال اوزده و از منته متوالیه
 بر حال اوزده در و لقد جاء من قال هذا الرب
 رباعي سبحان الله زهي خداوند و دود
 مسبح فضل و كرم رحمت وجود در هر
 نفس بر حیوانی بعدم آرد دیگری جوان
 هماندم بوجود لایحه عالم عین و لایحه
 که حقیقت وجود در اعراض مجتمعه اولیسه
 دلیل بود که هر نقد حقایق موجوداتی
 تحدید اید بود لر انکر تحدید بند
 اعراض بدشقه بر شئی ظاهر اولیور
 مثلاً دیور که انسان حیوان ناطق
 و حیوان جسم نام حساس مخرب بالاراده
 و جسم جوهر قابل للابعد الثلاث
 و جوهر موجود لای الموضوع و موجودات
 له الحقیق و الحصول بس بوحد و دلره

گذا

هر نه که مذکور اولدی اعراض قبیلند ندر
 الاول ذات بهم که بومف بمانده ملحوظدر
 زیرا که معنی ناطق ذات له النطق و معنی نامی
 ذات له النبو و هكذا فی البواق و بوزات
 بهم عین وجود حق و هستی مطلقه که
 ذات له قائم و بواعراضی مقومدر
 سوال اگر دینور ساء که بومف بماند
 فصول دکلر بلکه فصول لوازمی در لر
 و بونلر ایه فصولن تغییر بیور لر چونکه
 بولوازمک غیر مله و یا بر لاز میله که
 بونلر دناخفا و لسون حقایق فصولن
 تعبیر محبتیکه ممتاز و لسونلر ماعد الرندن
 ممکن دکلر جواب بزرز که بومقدم
 ممنوع و کلا مناسمو عدر و علی
 فرض التسليم اگر چه جوهره نظرًا

ذاتی اولسه هم عین واحد قیاس عرض اولور
 زیرا که اگر چه جوهر یک حقیقت کوره
 داخل اولسه هم اما عین واحد در خارجدر
 وانگله قائم **سؤال** و اگر بیلسه که عین
 واحد بشقه بورده امر اخر واردر
 جوهری **جواب** در زکله بود غور درجه
 اعتباردن غایت سقوطه در جوته
 بر عوای بلادلیل در علی مخصوص وقتی که
 کشف ارباب حقیقت که مشکات بتودن
 مقبلس در انک خلافت شهادت و برر
 و مخالف معترض اقامت دلیلدن عاجز
 والله یقول الحق وهو یهد السبیل
 احسن الله لولانا جامی قدس سره غایت
 الاحسان کیف نظر هذا الرباعیات و کیف
 اجاد فی الصنعة رباعی **تحقیق معانی**

از

از عبادان مجوی • بی رفیع قیود اعتباران مجوی •
 خواهی بانی رعیت جمل شفا • قانون نجات
 از اسارت مجوی • رباعی اخر کستی بوقوف
 بر موافق فایع • شد قصد مقاصد ز مقصدا
 مانع • هرگز نشود نماندن کشف حجب •
 انوار حقیقت از مطالع طالع • رباعی اخر
 در رفیع حجب کوس • در جمع کتب کز جمع
 کتب نبشود کشف حجب در طی کتب کجا بود
 نشان حجب • طی کن همه را و عدالی الله
 و تب • **لائحه** اعظم حجاب و کشف نقاب
 جمال وحدت حقیقی بقیدان و تعدات
 در لکه ظاهر وجود ده احکام و آثار
 اعیان ثابته واسطه سیله واقع اولستر
 و اعیان ثابته کند بلی حضرت عمده
 باطن وجود در قائم در لک

و مجروره اوبله کوز کشته اعتبار خالجه موجود
اولش و بوبله اعتقاد ایدور لر و حال آنکه
وجود خارج قوفوسی مشا لرینه بوبله
واصل اولش و همیشه عدمیت اصلی
لرنده باقی در لر و بوند نصکره هر بوبله
قاله جفلدر و الاجمل لازم کلور
نعالی الله و تقدس عما لا یلیق بذاته
و اشبار لربکه موجود و مشهور در لر
حقیقت وجود در لکن اعیان ثابته نیک
احکام و آثار لرینه تلبسی اعتبار بوبله و اما
جهت مجردی اعتبار بوبله دکل چونکه بوجه
بطون و خفائیک لوازمند در پس
فی الحقیقه حقیقت وجود الا و احد حقیقی
اوزره در که از لا ابدی و ابدی بوبله
قاله جفلدر و اما نظر اغیاره

ص

صور کز ت احکام و آثاره اجتماعی سببیه
مقیده و متعین ظاهر اولور و متعدد و متکثر
کوز نور طیب الله مرقد فائز الیه الریائی
بالعبارة الفارسی فی هذه المعنی ربائی
بحر نیست وجود جاوردان موج زمان
و ان بحر ندیده غیر موج اهل جهان از
باطن بحر موج بین کشته عیان بر ظاهر
بحر و بحر در موج فان لایحه هر وقتکه
برشی بر شیده کوز بکوز ظاهر بشفه
و مظهر بشفه در وینه هر مظهر دن کوز و
کش نشی صورت و شیخ در ذات و حقیقت
دکلدر چنانچه اجسام مصیقله ده
مشهور در الاحقایق المطلقة همچون
وجود حق و اولی مطابق که هر بر مظاهر در
عین مظاهر در و هر بر مظاهر ده

دانشه ظاهر در صورت و شیخ ایلد و کلد زری که
اطلاق جهندن ظاهر و تقید سببند مظهر
کما شاهد فی الحقیقة المطلقة الانسانیة
ولقد احسن من قال هذا الرباعی فی
هذا المعنی **رباعی** ای آینه را دانه جلالت
صورت تو • یک آینه کسی ندیده بی صورت
تو بی نیکو زلف در همه آینه ها • خود
آینه پدید بی صورت تو لایحه **حقیقت**
وجود جمیع شیون و نسب و اعتبار را آینه
که جمله موجودات حقایق در لر
هر بر موجودات حققتند ساریدر
انک ایچون دیشکر که کل شی فی کل شی
کلش را رضا جی قدس سره بو معنی
ایچون ارشاد یور مشکر که **بت**
دل هر قطره را که و اشکای و رون آید

از و صد بحر صافی یعنی هر بر شیک قلبی
یا رسک یوز بحر صافی اند که وز یکور
و مولانا حضرت تلمی زیاده جه بور با عیده
تفصیل مشعر **رباعی** هستی که بود ذات
خداوند عزیز • آینه همه در و بند و وری
در همه نیز • ابن است بیان انکه عارف
گوید با سنده همه چیز مندرج در همه چیز
لایحه هر فعل و قدرت که ظاهر مظاهر و صادر
کورینور فی الحقیقة مظاهر در ظاهر
اولان حقدن صادر در و مظاهر در کلد
حضرت شیخ رضی الله عنه حکمة علیه
فصوصده یور لر که لافعل المعین مل الفعل
لربها فیها فاضمت العین ان یضاف الیها
فعل بس نسبت قدرة و فعل بنده ایچون
انک صورتند مظهر حق سبیل در

اما كندی نفسی جهستند دكلدر اكر بوكلمات
كسبیه قناعت قبل رسك والله خلقكم وما
تقولون آیت شریفه سنی وراثت ایلله
ووجود و قدرة و فعلك حقدن بیلور و ائمت
ایلله طیب الله سر مولانا کيف اجاد فی نظم
هذه الرباعیات **رباعی** از ماهمه عجز و نیستی
مطلوب است • هستی و توانیش زما
مسئله • ابن اوست بدیده آمده در
صورة ما • ابن قدرة و فعلك از انیا منسو
بست • رباعی اخر چون دان تو منقی بود
ای صاحب هوش • از نسبت افعال خود
باش خشن • شیرین منی شو منکر روی
ترش • ثبت العرش اولاً ثم النقص •
رباعی اخر و صافی خود بر عجز حاسد ناکلی
شروع جنبین متاع کاسد ناکلی •

نو

تو معدومی خیالی هستی از تو • فاسد باشد
خیال فاسد ناکلی • **لاخه** بس معلوم اولد بکه
صفان و احوال و افعال بکه مظاهره ظاهر در
فی الحقیقة مظاهره ظاهر اولان حقه
مظافدر **بس** کرا حیاتاً مظاهر در بر
نقص و شر و افعاله و لسه امر اخر عدیمتی سببیه
در زبراکه وجود من جبت هو خیر محضه
و هر امر وجود بکه اندن شر منوهم اولور البتة
امر وجودی اخر نك عدیمتی سببیه در
فاما اول امر وجودی حیث امر وجودك
واسطه سببه دكلدر و معلومك اولسونكه
وجودك خبر محض لغنه حکما دعوی
ضرورت قبل شلروانك توضیحی ایچون
فخ مثال کور بشلر که مثلاً برد انما ره
مضرد شر در و شریتی انما ره کوره در

اما كيفياتك بركبت اولد بقی ایچون دكلدر
 زیرا که اول جهندن برکمال در بلك انك شریعی
 انشاری کماله ارسنمکدن مانع اولد بگندنه
 کمدلک قیل مثلاً شر در لکن شریقی قانک
 قنه قدرته بالک فاطعینه یا عضو
 قطعیه قابلیتیه نسبت دکلدر بلکه
 بوجهندن در که حیاتک زواله سبب
 اولش و بوا مر عدمی در وجودی دکلدر
 پس قنک شریعی عدمیتدن نشیان
 قلدی و بومضوفی مولانا حضرت قلی
 رسته نظره کوزل جکشر رباعی
 هر جا که وجود کرده سیر است ای دل
 میدان بیقین که محض حیر است ای دل
 هر نیز ز ندیم بود عدم غیر وجود
 پس سر همه مفصای غیر است ای دل

لا یخده

لا یخده شیخ صدر الدین قوی حضرت قلی
 کتاب نصوحه بیور و لر که علم
 وجوده تابع در و هر حقیقت که وجوده
 متصدا علیه هم انصافی واردر و علمک
 تفاوتی حقایق قبول وجوده کمالا
 و نقصاناً تفاوتی حسیله در پس قتی
 حقیقتکه علی الوجه الاكمل وجوده قابلدر
 علمه هم بوجه اوزره قابلدر و قتی
 حقیقتکه علی الوجه الانقص وجوده
 قابلدر علیهم قابلیت بویه در و بو
 تفاوت منشئ غایت و مغلویت
 احکام وجوب و امکاندر هر حقیقته
 که احکام وجوب غالبدر وجود علم کاملدر
 و هر حقیقتکه احکام امکان غالبدر
 وجود علم ناقصدر علی تفاوت الدرجات

و شیخ حضرت نریس کلامندۀ علمک ذکره
 تخصیصی تمثیل ایچون درو الاجمع کالات
 تابعه مثل حیات و قدرت و غیرهما ایچون
 هم بوحال وارد و بوطائفه علیہ ناک
 رجاله نندن بعضی دیشلر که افراد
 موجودندن هیچ بفر دصفت علمدن حالی
 دکلدر اما علم ایک قسمه منقسمدر
 بر قسمی اولدر که عرفده علم دیرلر و قسم اخی
 بودر که عرفده علم دیرلر و بویکی قسمه
 هریری ارباب حقیقت عندندۀ علمدر
 زیرا که بوطائفه علیہ علم ذاتیک جمیع
 موجوداته سرایتی مشاهده ایتیشلر
 وایدیورلر مثلاً صونک جریانی علمک قسم
 نانیسی قبیلندندر و عرف حسبیل
 صویہ علم دیشلر اما کور یوزر که

یوکسکنی ایچتی بردن تمیز ایلار یوکسکدن
 عدول ایلوب ایچتی جاننه میل ایدر
 سکیدر و جسم مخلقه ده نفوذ ایدوب
 جسم متکاسفی تطیب فیکر کج و غیر ذلک
 پس انک جریانی قابلیتک قابلیتی مقتضا
 سنجهدر و بوصف علمک مقتضاسی در
 اما بومر تبده علم صورت طبعده واقع
 اولمشدر و بویک قیاس ایلر سرایت علی
 تمامی موجوداتده بل سرایت جمیع کالات
 تابعه وجودی کافه اشیا ده مولینا
 حضرت نریس بور با عید کوزل بیان یوزر
 مشل رباعی هستی بصفتیکه درو
 بودیهان • دارد سریان در همه اعیان
 جهان • هر وصف رعی نیکه بود فایان •
 بر قدر قول عین کشته است عیان •

لایحه حقیقت وجود جمیع اشیا نیک ذواته
 اطلاق حسبیه سرایت اتمش و بیله سرایت
 اول زوانده زوانک عینی اولمش
 چنانکه اول زوان انده انک عینی ایدیلر
 کذلک انک صفات کامله سی کلیت
 و اطلاق ایله جمیع صفات موجوداته
 ساری در لر و بیله سرایتکه انک صفات لونه
 صفاتیک عینی اولمش چنانکه انک
 صفاتی اول صفات کامله ده عین صفات
 کامله ایدیلر مثلاً صفت علم جزو بیات و علم
 علمی ضمیمه عین علم جزو بیات و علم
 کلیت انک علمی ضمیمه عین علم کلیات
 و علم فعلی و انفعالی ضمیمه عین علم فعلی
 و انفعالی و علم ذوقی و وجدانی ضمیمه
 عین علم ذوقی و وجدانی در نا غایتی که

۴

علم موجودات ضمیمه که عرفا کاعلم اطلاق
 اولمش و انک حالیه مناسب علم عیندر
 و یوکا قیاسدر سائر صفات کمالیه و لله در
 قائل هذا الرباعی بلسان الفارسی حیث
 قال رباعی • ای زان تود زوان اعیان ساری
 • اوصافی تود در صفات شان متواری •
 و صیف توجوزات مطاق است اما نیست •
 در ضمن مظاهر از تفهید عاری لایحه حقیقت
 وجود حضرت ذات در جل و علی و شیون
 و اعتبار لری انک صفاتیدر و انک
 کند و سینه اظهاری متلبس با هذه النسب
 و الاعتبار انک تاثیر و فعلی در
 و تعیناتکه بواظهار اوزره مترتبد لر
 انک اناریدر طیب الله قائل هذا الرباعی
 کیف نظم هذا المعنی

رباعی خود را بنویسند تا آنکه بدیده نشینند
 جلوه داده از ظاهر دینی و دین و دین نگه
 کفر ای طلب کار یقین ذات و صفت و فعل
 و از چیست بین لایحه کلام حضرت شیخ
 رضی الله تعالی عنه بعضی مواضع فصوصه
 بوی مشعر که اعیان ممکنات وجودی
 و کمالی که وجوده تابع در حضرت حق
 مضاف در جل ذکر و موضع اخر در بوی مشرکه
 آنچه حقه مضاف در افاضه وجودی
 عبارت در فقط اما انواع وجود مقتضیات
 اعیان در و بوی کلام مک توفیق بویله
 در که حضرت حق جل ذکره ایچون ایچلی
 وارد بر بوی نجلی علمی غیبی که صور اعیان
 و قابلیات و استعدادات او زره کند و سته
 ظهور ازلی سته عبارت در

صفر

صوفیه کرام قدس الله تعالی اسرارهم و تجلیه
 فیض قدس تغییر یور مشر و بری نجلی
 شهادت وجودیدر که فیض مقدس ایل
 تابع ایشلر و بونجلی ظهور وجود حقدن
 عبارت در لکن اعیانک احکام و آثار ایل
 انصباغ جهتیه و نجلی ثانی ایچلی اوله مرتب
 و کما لایکه نجلی اول ایله قابلیات
 و استعدادات اعیانده تعبیه اولش
 نجلی ثانی زریعه سبیل ظهوره کلور
 یعنی نجلی ثانی اول کمالان ایچون مظهر در
 و لقد جاد من قال هذا الرباعی بلسان
 الفارسی حیث قال رباعی بک وجود تو
 نقیسه صد گونه کداه یک جود
 نصیب هر یکی داده جدا ان جود نخستین از لا
 بود بران و این جود پسین راست تر است ابد

پس اضافه وجود کما لان تابعه وجود حق
 ایچون مجموع تجلیین اعتباریه در
 و اضافه وجود حق ایچون و توابع وجود
 اعیان ایچون تجلی ثانی بجهتیه در
 زیرا که اعیان اوزر تجلی ثانی سببیه
 مرتب اولیور الا اضافه وجود و اظهار
 کما لانیکه تجلی اول مقصداً سجنه
 انزله مندرج ایدیلر فقد لیس الاچون
 مقصود بوعبار انلردن و مطلوب
 بواسطه انلردن حضرت حق جل ذکره نیک
 سر احاطه سنه وانک نور مطلق
 وصفات کما لربنک جمیع مراتب وجوده
 سر یانته تنبیه و تعلیم ایدی تاکه سالک
 لربیکه طریق مستقیمه صاحب انباء و طالب
 لربیکه مطلبیدن نگاه در لربیعور ذالک

مشاهد

مشاهده سی ایلد جمال ذاندن ذائل اولیور
 و ظهور هیچ بر صفت ایلد کما لان صفاتند
 غافل قلبیه لر و بوتنییه ایچون قاج مخدات
 معانی که زیور الفاظ ایلد مین و محلی و محلی
 عبارات ایلد محشی و محلی اولد یعنی حاله
 منصه صفحه بیانه جلوه کراولدی و پرده
 غیبیدن میدان ظهوره کلدی کافی و وافی
 ایدی لایحور رهوان اقل مشکین سیار عذر
 جولان ایلوب بومقداره اکفاقلدی و بوقاج
 رباعی که فارسی لسانی اوزر مولانا قدس
 سره تنظیم یور مشعر ختم ایلدی رباعی
 جامی نرن سنن طراز ی ناکلی افسون
 کرب و فسانه سازی ناکلی اظهار حقایق
 بسخن هست خیال ای ساره دل این خیال
 بازی ناکلی رباعی آخر تاکلی جود دانی کردن

افغان و خروش • یکدم سوزن هرزه در پای
خاموش • کجندیه درهای خفاقی نسوی
• مادامکد چون صدی نگر دی همه کوس
رباعی اخره ای طبع ترا گرفته و سواس
سخت • بیدار گرا اهل البشی بایس سخت
مکشای زبان بکشف اسرار وجود
کین درن شود سفته بالاس سخت
رباعی اخره ای گزمت افتاده چاکت بکفن
• الود ممکن ضمیر پاکت سخت • چون لال
توان بود در و کس ازین لب کشای
بطوق خاکت بدهن و بور ساله
اسمین تحفه الاخوان فی معرفت سر
احاطه یزدان فونلدی والسلام
علی من اتبع الهدی والتمتع متابعه
المصطفی علیه من الصلوة افضلها من الحج

اکملها

اکملها حرر فی ثلث الاخير من
ذال قعدة ۱۲۹۸هـ فی ناحية الارنبير

رباعی

يعقوب كنه خافاه اهلي نه دير
نه عالم وقفه درونه واقف سيرهم فانه
هم خاتمه بي جمله سي سن فافخ
يا خير رب واخيم يا خير
واجعل باقية امورنا
يا خير نوقسا
مسكين وحقنا
يا اصبا
يا حين
م م م

اَصْبَحَ رُحْمًا وَسَكِينًا بِفَضْلِ رَاحَةٍ

مَجْدِي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الذي خلصنا عن الاشتغال بالناهي وارنا الاشياء كما هي غشاوه
 غفلتك بصر بصير تزدن رفع اليه هو شبي اولد يغي كي كوسه
 اشتباهي رفع اليه يوق وار صورته اظهار اليه يوقد
 وار لغك جالنه پرده با علمه بوضوح خيالي آينه حسن جمال
 قيل ناعلت حجاب وغفلت اوليه لرو بوقوش وهي
 سرمايه علم ومعرفت اليه تا استماعي وجمال بوليه لبرزم
 مهور لغم زنده بري بره برقمه و بري بزدن قورتار قصور
 مزه باقمه كذنيه بكانه قيل كند وكمر زن بيكانه حبيلك
 ست سنيه سنده استقامت وير وهو عمل خيره توفيق
 كرامت قيل وصلى الله على نبينا محمد واله وصحبه اجمعين

اما بعد اواب علم وعرفان واصحاب ذوق ووجدان اولان اخوان
 مسالنه واضح ولايج اولسونكه رساله لوايحه فذره المحققين
 وسند المذققين اعني حضرت مولانا جامي قدس سره
 حضرت نرينه منسوب وهو طالب معرفت ايجون استعمال
 مستحسن ومنسوب ابدى اكرجه وجيز وقيلدر امام معرفت
 سراحاطه ذات ايجون بلا عديل واكرجه نظره موجز
 ويسير در لكن علم سريان نور صفات ايجون بي مثل و
 نظير در لب مفصلات ومغرمطولات در جو كعبه عباد
 فارسبده واقع اولش طلبه باك طبنت انراك انك فائده
 قليل النصيب بل بهره سزايد بل خاطر فائزيمه وارد اولديكيه
 لسان تريكمه على قدر الوسع ترجمه اليبوب اخوان الصفا اولان
 ارباب محبة تحفه قيلم شايدكه ظهورينه منظر اولديغين
 كمالات مغنويه لرينه باعث ترقى اوله وغايت متمم لرينه
 وصول اليه دعاي خير لرنده ياد اولنه وز طونار مكه
 ارباب دانش واحبه خبر انديش بو تحفه قيلم كثير اكلامه

و بحری ایرما قله آیه بر و بالفرض اکثر اوقات در یوتخفک
مطالعه سنه کما ینبغی صرف اولسه و مفهومی و معانیسی
خاطر لرنده قرار نشسه و مقتضا سنج عمل قیاسیه یقیند که
بر مرتبه دره فتح واقع اولسه که سر احاطه ذات و نکته
سریان صفات جمیع مراتبه کالشمس فی منتصف النهار
هویدا اولوب هیچ بر شیک مشاهده آنک مشاهده سنه
مانع اولوب و هیچ بر صفات ظهوری مطالعه صفات
کما لانه غفلت و بر میوب مطلوب حقیقی منصفه نهار
زیور صفات کمالیه محلا و ضرب کور و بر رتبه عین البقیه
بلحق البقیه ترقی ایدوب علی تفاوت درجات الاستعداد
ما رأیت شیئا الا رأیت الله به او معه و فیہ بل ما رأیت شیئا
الا رأیت الله دیوب فقری تمام اولوب الفقر اذا تم هو
الله سر سیمه مظهر اولوب بصیرت صاحبی اوله و لقد
احسن من قال هذا الشعر بلسان الفارسی شعر
نوا و نشوی ولی اگر دوری چند جبهی بکنی ز تو توئی جزید

3
فما انا اشرف في المقصود بعون الله سبحانه العبود
لا یح ای طالب صادق و سالک موافق واقف اول و الفای
سمع ایله و ایشند بیک شیک حقیقتنه همت بایله حضرت
حق جل ذکره که سکانعت و جود عطا قلمش ایچ و کده
بر کولدن بشقه اخر کول قویماش تا که سن انک مجتهد بر
یوزنی اولوب حضرتنه مقبل و غیر ندن معرض و مستطل
اوله سن و بونک ایچون قومی که اول کولکی بیک پاره اید سن
هر پاره سن بر مطلب ارقه بسنده قوشدیر و پاره قیله سن
و کذب می مضحکه شیطان اید سن نفوذ بالله منه نور الله السر
قابل هذا الرباعی بلسان الفارسی حیث اجاد فی النظم رباعی
ای آنکه بقیله و فار دست ترا بر مغر خراج شد پوست ترا
دل در پی از و آن نه نیکوست ترا بک دل داری بس است بک دوست ترا
لا یح تفرقه بوندن عبادتد که کولکی امور لا طاله تعلقت
انیدر و پربیشان الیه سن و جمعیت بوندن کنایه در که هر بر
شدن اعراض ایدوب کولکی واحد حقیقی مشاهده سنه

همیشه باغلبه نسن طائفه نیکه جمع اسبابه ضایع الیدایر
 تفرقه ابدیه قالدایر و فترقه جمع اسباب اسباب تفرقه دن
 اولد یقل یقین یلایر هر بر شیدان الجکد یل جمعیت مقایسه
 مستخرج اولد یلر و لقد احسن من قال هذا الرباعی بلسان الفارسی رباعی
 ای در دل تو هر دوشکل زهره مشکل بود اسوده تر دل زهره
 چون تفرقه دست حاصل زهره دل را یکی بسیار و بکل زهره
 لایحه حق سبحانه و تعالی جمله صری ظاهر و باطنه همد
 خالده و هر زمانه ناظر در بودند ارتق خضرات اولم که بن
 انک بقا سندن کوزینوی قالدایر و ب انک غیر بنظر الملسک
 و انک طریق رضاسن بر غوب بشقه طریق سلوکنه باغلبه سن
 و لقد اجاد من قال هذا الرباعی بلسان الفارسی فی هذا المعنی رباعی
 آمد سخن دلبر خوین جکران کفت ای ز تو در خاطر من یاد کران
 شرمت باو که من بسوت نکران باشم تو نهی چشم بسوی دکران
 لایحه جناب حق دان بشقه هر نه ولور سه اولسون ماسواق
 داغنه متلار و ماسوا دیلاشی معروض زوال و محل فادر

نسخه
 قاسمیه

انک حقیقتی معدوم و لکن معلوم و صورتی موجود فاما
 موهوم زمان ماضیده اند نه کوز و کمک و ارایدی و نه
 وجود و بوزمان حالده انحق کوز و کمکی و ار لکن بی وجود
 بویله شی بارین استقباله بزم ایچون نه باران نه اندن فاند
 متوقعدر و نه ضرر پس زمام اختیار و انقادی امان و امان
 انیچون ویریز و اعتماد و نیکه بومر خرافات فانیه بنچون
 قیلار پس وقت و ار لکن کولانی هر بوندن اولم که کوز و حق
 تعالی بندایدوب رشته محبتی دوزمل کوز زیرا که حق سبحا
 در که هر زمانه بنه انیس و هر مکانده جلیس بر و ار که
 انک و ار لغنه بر زوال یوقدر و هو الدائم الاولی و الابدی
 انک تعیددر و الله در قائل هذا الرباعی بلسان الفارسی رباعی
 هر صورت دل کشته تر روی نمود خواهد فلکش ز تو در چشم تو بوی
 رو دل کسی و هر که در اطوار وجود توانست همیشه با تو خواهد بود
 لایحه جمیل علی الاطلاق حضرت ذوالجلال و الافضالدر
 هر جمال و کمال که هر بر مرتبه ظاهر کورینور انک جمال

و کمالک بر تویدر که انده ظاهر و لیس و اهل مراتب اندن صاحب
 جمال و کمال او شلر هر کی علم بیور سن انک عالمک انزیدر
 و هر برده بصیر کور یسون انک بصیر لک ثمره سیدر و
 بالجملة جمیع جمال و کمال انک صغیر که اوج کلیت و اطلاقدن
 تنزل اید و ب حقیقی حریّت و تقید ^{و تفسیر} ده تجلی آتش ناکه سن جز نکند
 کله یول بولوب تقید دن اطلاقه یوز طوئه سن اما بونک
 ایجون دکل که جزا دن کلی ممتاز بولوب مقیده مطلقدن
 قاله سن قدس الله سره هذا الرباعی کیف نظم رباعی
 و نظم تماشای کلان شمع طراز چون دیدم فلان کاشتم گفت بنواز
 من اصلم و کله ای چمن فغمند از اصل چراغ برغ میمانی باز
 لایحه اگر چه انسان جسمانیست سبیل غایت کثافتده در فاما
 روحانیت جبهه زبایت لطافتده هر شیشه یوز طوئه انک
 حکمک الور و هر نسنده توجه قبلسه انک رنگ پذیر
 اولور بوسیدن حکما دیشلر که نفس ناطقه صومطابقه
 حقایق ایلله متعلی اولسه و انک احکام صارقه سیله متحقق

اول

اولسه صارت کانه الوجود کله و عموم خلایق بو صورت
 جسمانی به شدت اتصالدن و بویک هیولانی به کمال اشتغال
 طولای اوله اولشلر که کند و بر بنی اندن فوق و تیز اید بصور
 و کویا که انک عینی اولشلر و کند و بر بنک عین صورت جسم
 طابور لور هیئات هیئات کند و لوی نره و بوجسم و صورت
 نره حق سبحانه و تعالی محض فضل و کرمیه جمله مفر بصیرت
 احسان بیور سون پس ای طالب صارق و سالک موافق
 اگر کمال انسانیست سیک کمال جهد و سعی ایلله کوشش
 قیل و کند و فی نظر ندن ستر ایلله و پوشش قیل بر زان قبال
 ایلله و بر حقیقه اشتغال قیل که در جات موجودات جمله سی
 انک بحالی جمالی و مراتب کائنات کافیه سی انک مر اید
 کمال بدر و بوشغل و نسبت اوله مداومت ایلله سنکه بونسته
 شریف جات امیرش ایلله و وار لعل نظر ندن رخت
 اقامت بایلیه اگر کندینه یوز طوئه سک اکا طوئه اولور سن
 و اگر کندندن تعبیر ایلله سک اند تعبیر قلمش اولور سک مقید

نسخه
 باغلب

مطلق اولور وناحق هو الحق بولور ولقد احسن من
 قال هذا الرباعي لسان الفارسی فی هذا المعنی **رباعي**
 کدر دل توکل کدر وکل باشی ودر بلبل بقر بلبل باشی
 تو جزوی وحق کل است اگر روزی چند نیش کیش کن کل باشی
لايحه بونست شريفه ايله اشتغال ايتليکه هم بروقتده
 و هم بر حالده اذن خالی و نما می خواه ایچمکه و یکمکه و تکمکه
 و استماعده و اره مقده و کلیمکه و ایومده و فاقمده
 و کرمکه و او تور مقده و بالجملة جميع حرکات و سکاتده
 حاضر وقت اولی تا که بطالت ايله کچسون بلکه واقف نفس
 اولی تا غفلت ايله و حول و خروجه اوده اولسون
 کیف نظم ناظم هذا الرباعي قدس الله سره رباعي
نوح کچه فی بیلم سال بسال خاشاکه بودم هر زایم زوال
 دارم همه جا با هم کس در همه جا در دل ز تو اوز و در بد خیال
لايحه چنانکه بونست شريفه نك امتدادی جميع ازمان و اوقات
 حسبيله لازم رکذک کیفیت نسبت شريفه اوزیادی

ملاحظه صور امکاندن تری و مدد بس کواندن تعوی ايله
 الزم و اهم مطالب دندر و بومعنی نفی خواطر و اوهام
 ایچون جهد بلوغ وجد تمام ایلکسین ميسر اولماز و هر قدر
 خواطر منفی اولور و ساوس خفی بولور و نسبت شريفه
 قوت الورد بس سعی و کوشش ایتلی ايله کوششکه خواطر منفی
 خیمه سن ساحت سینه دن طیشاری قورسون و حق
 سبحانه نك نور ظهور و جودی باطنه منعکس اولسون
 و سنک سنلیک سن ايله و راع بیورسون یعنی سنی سندن
 السون و مزاحمت اغیار دن قور تارسون نه شعور رک
 کندینه قالمسون و نه عدم شعور نه و قوفک بولسون بلکه
 باقی قالمسون لا اله الا الله الواحد القهار و بومعنی به اشارتد
 قول قال زانو که الفقرا ذاتم هو الله اجداد فی النظر
 من نظم هذا الرباعي بلسان الفارسی **رباعي**
 آن را که فنا شیوه و فقر آیین است کی کشف و یقین نه معرفت نه است
 رفت اوز میاهمین خدا مانند و خدا الفقرا ذاتم هو الله این است

لایحه بوطانته علیه قدس الله اسرارهم اصطلاحاً خوانده فیما استیلا
 ظهور حق ایله ماسوایه شعور قائما مقدر عبارتند و فایده اول
 شعور سر لغنه و قوف بولما مقدر کنا تدر مخفی قائمسونکه
 فایده فایده مندر جدر چونکه فایده صاحبی فایده سنه شعور
 اولسه فایده صاحبی دکلدر زیرا که صفت فایده موصوفیه برابر
 ماسوای حضرت سبحانه و تعالیس شعور سر لغنه شعور
 فایده منافیدر و فایده حسن من قال هذا الی باعی فی هذا المعنی **ربانی**
 دین سانه بقای خوشبختی خواهی از حق من هستی جوی **کاهی**
تایک سر مور خوشن اکاهی **کردم** ترقی از راه فاکر اهی
لایحه توحید ماسوایه تعلیق تخلص و توحید قلبدر هم
 طلب و اراده و هم علم و معرفتده یعنی طالبک طلب و ادراک
 کافه مطلوبات و مراد از این منقطع اولسون و تمامی معقولات
 و معلومات نظر بصیرتده طریق عدم طوتسون جمله دن
 توحیدی یوزی رو نوب حق سبحانه و تعالی حضرتن
 بشقه شعور قائمسون خواجده عبد الله انصارک

حضرت

حضرت تری بیوردر که توحید او به دکلکه ای واحدیه سن
 توحید او به در که انک ایجون و جید اوله سن بولطق زیایات
 مقامات طبیور دن بر در اگر منطق طبر دن معلوما
 اولسه احتمالکه کله یسن و لا مشکدر نور الله سر فایده الی باعی فی هذا المعنی
ربانی توحید بعرف صوفی صاحب **سیر** تخلص دل از توحید اوست **بغیر**
دعای زیایات مقامات طبیور **کفتم** تو کفر هم کی منطق طبر
لایحه ما را مکه آدمی هو او هوس دامنه مبتلادر بوسبت
 شریفک انده و اعی صعب و مشکدر اما جون آثار جذبات
 الهی انک قلبده ظهور قیسه و مشغله محسوسات و معقولات
 باطندن نفور ایسه بر لذت بولور که لذات جسمانی و روحانی
 روحانی بالکلیه اول لذت مغلوب و اول لذت جمله سنه
 غالب اولور بو حالده کلفت مجاهده اره دن قافار و لذت
 مشاهده جاننه ابریشوب راحتی ارتار مزاجت اعتبار درت
 خلاص و عید خاص الخاص اولور بر طالب صادقه مقدمه
 جذبه التذاز مذکور در ذکر حق سبحانه ایله کندنده بولسه

انك ایچون لازم و واجبدر که تمامی همتک انک تریه
 ونقوبه سنه صرف الیوب هر بر شیکه انک خلا فیدر
 کند و سنی اندن معافی الیسون و بویه بیلسونکه اکی المثل
 عمر جا و انی اول نسبت شریفه صرف الیسه انک حقی
 کما یبغی لایقبله ارایده هاش و بر شتی انک ایچون یا مامش
 و مثل مشهور که غریم لایقضی دینه و غریب لایوردی
 حقه کویا اول نسبت شریف حقه در و الله در من قال هذا الراجح
 رباعی بر غور دلم نواخت بک زعفره عشق **زان زعفره ام زبای سر زعفره عشق**
 حفا که بعد نه بایم بیرون **از غم حق کداری بل زعفره عشق**
لا یحه حق سبحانه و تعالی وجود در فقط بشقه بر شتی
 دکلدر اوله وجود که اسناد نه وال اندن معقول و نسبت
 اخطاط انک شاننه غیر معقول سمت تغیر و تبدل دت
 مبرا و وصمت تعدد و تکثر دن معراجله نشاندر دن نشان
 نه علم احاطه ایدر و نه عیان همه جند و چونلر اندن
 پیدا و کذوسی یجید و چون و جمله اشیا را نکه مدرک

و اول البتة ادراك الله لا يدرك چشم سرائک جمالی مشاهده
 سنه خیره و ریده سرائک کمالی ملاحظه سنه تیره قدس
 الله سر قائل هذا الراجح فانظر كيف نظر لسان الفارسي في هذا المعنى **رباعی**
سرب رنگ است بار دل خواهی دل قانع نشوی رنگ ناکاهی دل
اصل همه رنگه ازان بی رنگ است من احسن صبغة من الله فی دل
لا یحه لفظ وجود که معنی تحقق و حصوله که معانی مهده
 و مفهومات اعتباریه دندر اطلاق اولنور و بواجبارده
 وجود معقولات ثانویه قیلندندر که انک برابنده خارجیه
 بر امر یوقدر بلکه ماهیاته تعلقه عارض اولور چنانکه
 حکما و متکلمون انی تحقیق ایشلر و تحقیقده کمال رفت
 بیور مشلر و کاه وجود بر لر بر حقیقت اراده بیوردر که
 انک وار لغی دانندن اولوب جمله اشیا انک وجودی اندن
 اوله و فی الحقیقه خارجیه اندن بشقه بر موجود اولیه
 و باقی موجود است **اکا عارض اوله لر و انکه قائم**
 چنانچه در فوق کمال کبر اعارفین و عظمای اهل یقین الکاشفان

و بر و اطلاق اسم وجود حضرت حق سبحانه و تعالی به
معنی ذات اعتباریه در فقط طیب الله سرناظم هذا
الرباعی فی هذا المعنی حیث قال **رباعی**
هستی بقیاس عقل و اصحاب بقدر جزعارض اعتبار حقایق نه نمود
لکن بمکاشفات ارباب شهود اعتباریه عارض اند معروض ^{جود}
لا یجیه صفات عین ذاتی که من حیث التحقق و الحصول و غیر
ذات در لوم من حیث ما تفهیمه العقول مثلا عالم ذات در صفت
علم اعتباریه و قادر صفت قدرت و سرید صفت اراده اعتباریه
هیچ بر شبیه بود که بونل چنانکه بر برینه مفهوم حسیه
متغایر در لک ذات رخ متغایر در لک فاما تحقق
و حصول سبیل ذات عینیدر لک لکن بومعنا اوزره که
بوراده و جودات متعدده واردر لالکه وجود بر در اسماء
و صفات انک نسب و اعتبار لریدر و لثقد
جاء من قال هذا الرباعی بلسان الفارسی **رباعی**
احد همه شان ذات تو بالار همه شین نه در حق تو لکف تو لکف نین

از

از روی تعقل همه غیرند صفات با ذات تو از روی تحقیق ^{عین}
لا یجیه ذات من حیث همی جمله اسماء و صفات من معوا و جمیع
نسب و اضافات من مبرادر اول تجلی که کندی کنی کندی
تیلدی نسب علم و نور و وجود و شهود متحقق اولادیه
نسب علم مقتضی عالمیت و معلومیت و نور ظاهریت
و مظهریت و وجود و شهود مستتبع واجبیت و مظهریت
و شاهدیت و مشهوریت اولدی که انک ظهور که
نور نیک لازمیدر بطونه مسبو قدر و بطونک
ظهور نسبتله تقدم ذاتی و اولیتی واردر پس اسم
اول و اخر و اسم ظاهر و باطن متعین اولادیه هکذا
تجلی ذاتی و ثالثه الی ما شاء الله نسب و اضافات
مضاعف اولیور و هر تقدیر که اسماء و نسب مضاعف
بولیور انک ظهوری بلکه خفاسی زیاده اولیور
فسبحان من احتجب بظاهر نوره و ظهر باسبال ستوره
وانک خفاسی صرافت و اطلاق ذات اعتباریه در

و ظهوری مظاهر و تعینات جهتیه و الله در

قابل هذا الراعی بلسان الفارسی **رابعی**

بالکلیه خوش کفتم ای غنچه دهان هر لحظه مپوش چون غنچه دهان
روشنه که من بعکس خوبان جهان در پرده عیال باشم و بی پرده نهان

لا یحده تعین اول و حدت صرف و قابلیت محض در که جمیع

قابلیتیه مشتمل خواه قابلیت اتصاف جمله صفات و اعتبارات

اولسون و خواه قابلیت تجرد جمیع صفات و اعتبارات

اولسون و بویکی اعتبار الیه احدیت و واحدیت منقسم

اولسون بویکی که اگر جمیع صفات و اعتبارات

قابلیت تجرد در تجردی اعتبار اولسه احدیت دیور

وانک ایچوند در بطون و اولیت و اولیت و اگر جمیع صفات

و اعتبارات اتصاف ملاحظه اولسه و احدیت دیور

وانک ایچوند در ظهور و آخریت و ابدیت و بقرینه

و احدیت اعتبار الیه بعضی بوقیله اندر که دانک

اول اعتبارات اتصاف مرتبه جمیع اعتبارات در و بعضی

و

وجود و تحقیق اگر وجود حقایق کونیه مشروط اولسه

مثل خالقیت و رزقیت کی اسم در و اگر مشروط اولسه

مثل حیات و علم و اراده کی اسم در و بویکی قسمه اسماء

و صفات الیه و ربوبیت دیور و دانک بوند صورت

معلومینه حقایق الیه دیور و ظاهر وجود بوند

تلبسی تعدد وجوده موجب دکلر و بعضی اعتبارات

مذکوره بوقیله اندر که دانک الیه اتصاف مراتب کونیه

اعتبارات در مثل فضول و خواص و تعینات کی که اعتبارات

خارجیه نک بری برلندن امتیاز و برلر و بوی اعتبارات

ذات متلبه نک صورت معلومینه حقایق کونیه دیور و ظاهر

وجود الیه احکام و آثاریه تلبسی موجب تعدد

وجود در و بوی حقایق کونیه نک بعضی بوقیله و بوی

احدیت جمع شیون الیه الیه سرایت ایدر و بوی دانک

بشق جمیع اسماء الیه مظهریه استعداد و اراد علی

اختلاف مراتب الظهور شدت و ضعف و غالبیه و بعضی

و احکام مذکور اندر در مظاهر اولسون

همچون کمال افراد انسانی که انبیا کرام و اولیای عظام صلوة
 الله علیه و آله در لر و بعضی از آن ظهور بعضی درون بعضی
 ایچون علی الاختلاف المذكور استوار و در مثل سائر
 موجودات و حضرت ذات یحیون احدیت جمع شئون
 الهیه و کونیه سبیل از لا و با جمیع حقایق مذکوره ده که
 تفصیل مرتبه واحد تدریس ساری و متجلی در هم عالم ارواح
 و مثالده و هم عالم حس و مشاهده و هم دنیا و آخرتده و بو
 جمله دن مطلوب کمال اسمائیک تحقق و ظهور یدر که
 کمال جلا و استجلادن عبارتدر کمال جلا یعنی مشاهده
 اعتبارات حسبیه ظهورندن کنایه در و کمال استجلا
 یعنی اعتبارات مذکوره حسبیه کند و کذینک شهودندن
 عبارتدر و بو ظهور و شهود ظهور و شهود عیانیتک
 عیدر بک مفسده ظهور و شهودی کبی و کمال ذاتیک
 ظهورنیک خلا فیدر زیرا که ظهور کمال ذاتی ظهور
 و اندر کذینک نفسنده کندی ایچون و اعتبار
 غیبی

غیبی بوراده قطعاً یوقدر و بو ظهوره ظهور غیبی
 علمی در لر مفسدک نجمده ظهوری کبی و غنای مطلق
 بو کمال ذاتیک لازمیدر و معنی غنای مطلق بودر که
 شئون و احوال و اعتبارات با حکامها و لوازمها علی
 الوجه الکلی الجمی جمیع مراتب حقایق الهیه و کونیه ده
 کوز و کد کتری کبی ذات حق جل ذکره نک بطورند ذات
 ایچون جمیع صور و احکامی الیه برابر کما ظهرت و تظیر
 و تشاهد فی المراتب مشاهد و ثابت اولد یعنی ذات یحیون
 کندی و انده نمانده علم ذاتی او بودر که عین ذاتیدر و بو
 علمده هیچ بر شیه احتیاجی اولمز و هر بر شیدن
 مستغیدر کما قال سبحانه و تعالی و الله غنی عن العالمین
 و بو مرتبه ده علم و عالم و معلوم و شهود و مشهور و زائد
 لیس الا و لقد احسن من قال هذا الرباعی فی هذا المعنی رباعی
 اما غنای عشق پاک مدویاک و الوده کی عبارت مامشتی خاک
 چون جلوه کر و نظارها جمله ویست کر ما و تو در میانباشیم چه پاک

لا یجه چون تشخصات و تعینات افراد و انواع یک حیوان
 آنکه مجمعه در لرا اگر انری قالدیر سک هر نوعی که فوری
 اول نوعه جمع اولور لرا و اگر میزات انواع که فصول
 و خواصدن عبارتند قالدیر سک جمله انواع حقیقت
 حیوانه جمع اولور لرا و اگر میزات حیوان و اولشی که
 حیوان ایله برابر جسم نامی تخنده مندر جدر لرا قالدیر سک
 حقیقت جسم نامیده جمع اولور لرا و اگر میزات جسم
 و شیئی اخر که انکله برابر جوهر یعنی عقول و نفوس تخنده
 مندر جدر لرا قالدیر سک حقیقت جوهره جمع اولور لرا
 و ما به الامتياز بين الجوهر والعض قالدیر سک جمله سی
 ممکن تخنده جمع اولور لرا و ما به الامتياز ممکن و لبعی
 قالدیر سک ایکسی برابر وجود مطلق تخنده جمع اولور لرا
 و بو وجود مطلق عین حقیقت موجود و وجود
 کندی راستند و راستدن زائد کلد و وجوب انک
 صفت ظاهر بدر و امکان انک صفت باطنی در اعنی

به

به الاعیان الثابتة الحاصلة بتجلیه نفسه قبل سایشون
 و بو میزاتر خواه فصول و خواص اولسونلر و خواه
 تعینات و تشخصات جمله سی شینون الیه بدر اولا مرتبه
 علمده اعیان ثابت صورنده بروز ایدیلر و ثانیا
 مرتبه عینده اعیان ثابت نك احکام و آثار لریک ظاهر
 وجوده که اینیه باطن وجود در بلسای واسطه سیله
 صورت اعیان خارجییه طوئیلر بس خارجه یوقد
 الا حقیقت واحده که تلبس احکام و آثار اعیان ثابت ایله
 شینون و صفات متعدده و متکثره کوز و کور لکن بو
 کوز و کمک بالنسبه بر طائفه ایچونکه مضیق مراتبه
 زبون و سبج قیود آنده مسجون و احکام و آثار سلسله
 مقید در لرا اما اکابر لکه رفیت مراتب و قیود و
 احکام لردن اطلاق بولشایقین اوزده در لکه حقیقت
 واحده دن بشقه خارجه برشی یوقدر و کتر لرا
 امور اعتباریه در فقط قدس الله سر العارف

اجماعی حجت قال هذا الرباعي في هذا المقام رباعي
 مجموعه كونين بقانون سبق كرديم تفحص ورقا بعد ورق
 حتى که ندیدیم وخواندیم درو جز ذات حق وشیون ذات حق
 لایحه وحدتده اندراج کز تندن مراد جزو کله کله یا مظهر و
 ظرفده اندراجی کی رکدر بلکه اوصافک موصوفده و اولور
 ملزومه اندراجی کیدر مثل واحد عدایده نصفیت و
 ثلثیت و ربعیت و خمستیک اندراجی کی چونکه بونستیک
 واحد عدایده مندر جدر لمار امکه واحد عددی
 مرابته تکرار ظهور الیه جزائین و ثلثه و اربعه
 و خمسه واقع و تسه ظاهر اولور بوندن معلوم
 اولدیکه حق سبحانه و تعالی نک جمله موجوداته
 احاطه سی ملزوم و موصوفک لوازم و صفاتده
 احاطه سی کیدر اما جزئه کلک و مظهر و ظرفک
 احاطه سی کی رکدر تعالی الله عما یقول الظالمون
 علوا کبیرا و لقد اجاد العارف اجماعی قدس سره

الله

السامی فی هذا الرباعي فی هذا المعنی رباعي
 در ذات حق اندراج شان معروفست شان چو صفت و ذات حق
 این قاعده یاد داران جاکه خداست نه جزو نه کل نه ظرف و نه مظهر
 لایحه ظهور و خفا شیون و اعتبار آنکه ظاهر و وجوده
 تلبس و عدم تلبس بزدن نشان ایدر موجب تغییر حقیقت
 وجود و صفات حقیقه سی اولور بلکه نسب و اضافاتک
 تبدل نه منبیدر و بوبدل ذاتک تغییر نی اقتضا اتمروا کر
 فی المثل عمر و مثالا زیدک بمنشدن فالقوب بسیار نه و طور
 نسبت زید عمر و یحیون مختلف اولور و اما ذاتی صفات
 حقیقه سیله کد و قرارنده قراردر کذلک حقیقت وجود
 امور شریفه به تلبسی سببیه زیاده کمال اولور و مظاهر
 خسیسه ده ظهور الیه هیچ بر نقصان قبول اتمروا تالک
 نوری کییکه طاهر و غیر طاهر تنزل ایدر نوریتیه هیچ
 برخل و تغییر کلیمه مشکدن فوق الوور و نه کلدن رنگ
 و نه بشلکدن مقدر اولور و نه خارندن رحمه شکر

بیشکلدن

طیب الله سرناظم هذا الرباعی بحث اجماع فی النظم رباعی
 چون خور ز نور خورشید را اید بر پاک و بید اگر بناید شاید
 فی نور وی از هیچ بید آید فی پاک او هیچ پاک آید
 لایحه مطلق مقید سر او نیز و مقید مطلق سرین صورت بولور
 اما مقید مطلق محتاج در و مطلق مقید در مستغنی
 پس التزام یکی طرف در و احتیاج بر طرف در فقط
 نور الله مرقد الجمالی نظم هذا الرباعی رباعی
 ای در حرم قدس تو کس را در فی عالم تو پیدا و تو خورید
 ما تو وجدانیم اما هست ما را تو حاجت و را ما فی
 لایحه مطلق مقید مستلزم در لکن لا علی التبعین لا المقید
 المحصوص و مقید مستلزم مطلق در چونکه مطلق
 ای چون بدل یوقدر چنانکه مقید ای چون بدل و اراید
 لایحه فیه جمیع مقیدات اولی مطلقه منصوص و مطلقه
 مقید در استغنائی ذات اعتباریه در و الا ضرور اسماء
 الوهیت و تحقق نسبت ربوبیت مقید سرین محال قیلند در

۱۱
 چونکه انک مطلق بلقی عاشق طلبیدن ظهور بولور
 و محبوب بلقی آینه محبت مجیدن بروز اولور بلکه هم محب
 حق در و هم محبوب حق و هم طالب حق در و هم مطلق
 حق محبوب و مطلق بلقی مقام جمع احاطه در و
 محب و طالب یکی مرتبه تفصیل و کثرت در جز الله
 لاحسان قال فی هذا الرباعی بحث احسن فی المقال رباعی
 ای غیر از بسوی تو بسوی من خالی از تو مسجدی نه و دری نه
 دیدم همه طالبان و مطلقا ان جمله تویی در مباه غیری نه
 لایحه هر شیک حقیقی وجودین حضرت علمک نفی در
 عبارت در بر شان اعتباریه که اول شی انک مظهریدر
 یا خور اول حضرت در اول شأن وجود متعین کما فی
 و اشیا موجوده تعینات وجود در لکن ظاهر وجود
 حقایق اشیا انک احکام و آثارین انصافی اعتباریه
 و یا با اعتبار بر الیه وجود متعین در اول کیفیت و زده
 حقایق باطن وجود ره همیشه پنهان و مخفی اول سواد

واحكام و آثاری ظاهر و جوده پیدا و هویدا بوسه
 چونکه زوال صور علمیه باطن و جود در محالدر و
 الاحتمال لازم مکلور تعالی الله عن ذلك علواً کبر و لقد
 جاد من قال هذا المعنى بالرباعی الفارسی رباعی
 ما یم وجود و اعتبارات وجود در خارج علم عارض از وجود
 در پرده ظلمت عدم مستور یم ظاهر شده عکس از مرآت وجود
 لایحه پس هر شیئی حقیقت و وجود حسبیه و جود متغییه
 یا تعین وجود در که وجوده عارض و لکن و تعین متغییه
 صفتید و وصف مفهومی اعتباریه اگر چه موصوفه
 غیر در لکن وجود حسبیه عنیدر و تغایر علی حسب المفهوم
 و اتحاد علی حسب الوجود صحت جمله موجدید و لقد
 احسن من قال هذا المعنى بالرباعی الفارسی رباعی
 هم سایه و هم نشین و هر ده همه اوست در در آن کجا و اطلال شده همه اوست
 در این فوق و نهان خانه جمع بالله همه اوست ثم الله همه اوست
 لایحه حقیقت وجود اگر چه جمیع موجودات ذهنیه و خارجییه

مقول و محمول اولور و لکن انک صلیت و اولدر بعضها
 فوق بعض و هر مرتبه ده انک ایچون اسمی و صفات
 و نسب و اعتبارات مخصوصه وارد که سائر مراتب اولور
 مثل مرتبه الوهیت و ربوبیت و مرتبه عبودیت و خلقت
 پس مرتبه الوهیت اسمین مثل الله و رحمن و غیرهما
 مرتبه کونیه به اطلاق عن کفر و محض زندیق در کذلک
 اسمی مخصوصه مراتب کونیه نك مراتب البهیه به اطلاق
 غایت ضلالت و نهایت خذلاند و لقد ارشد مولانا
 قدس سره فی هذا المعنى فی هذا الرباعی رباعی
 ای برده کما انک صاحب تحقیقی و اندر صفت صدق و صفا صدیقی
 هر مرتبه از وجود حکمی دارد که حفظ مراتب کنی زندیقی
 لایحه موجود حقیقی بر در زیاده و کمال بود و موجود
 اولو جود حق و هستی مطلق عنیدر فاما انک ایچون
 مراتب چوقدر مرتبه اولی لا تعین و عدم انحصار و
 اطلاق در هر بر قید و اعتبار در حق عن قید الاطلاق

وباعتبار ایه جمله اضافات و نفوت و صفات منزهه و
 دلالت الفاظ و لغات مقدس نه نقله نف جلالی المحن
 لسان عبارت وارونه عقده که کما الی ایچون امکان اشارت
 و انک حقیقت اراکده ارباب کشف نجوب واصحاب
 علم و عرفا منکوب غایت نشانی بی نشانی و برایت عرفانی حیرت
 و لقد جاد مولانا قدس سره بهذا الرباعی **رباعی**
 هر چند که جان عارف کلاه بود کی در رحم قدس تو اش راه بود
 دست همه اهل کشف و آراش از دامن ادرال تو کو تاه بود
 لایحه مرتبه ثانیه مرتبه تعیدر لکن بر تعین ایه که جامع جمیع
 تعینات اوله و انک تعیدر بر تعین خارجه فالبه خواه
 تعین فعلی و جودی الیه و لیسون و خواه تعین انفعالی
 امکانی کونی و بو مرتبه تعین اول ایه مسما در چونکه
 حقیقت وجود اول تعینی بو تعیدر و بوندن اقدام
 رتبه لا تعیدر بشقه برشی بو قدر و مرتبه ثالثه
 احدیه الجمع جمیع تعینات فعلیه مؤثره در بو مرتبه مرتبه

الوهیت ایه موسوم در و مرتبه رابعه تفصیل مرتبه
 الوهیت در که مرتبه اسماء و حضرت تدریجی بویکی مرتبه ^{آنکه} ~~مرتبه~~ ^{فصل}
 ظاهر وجود تدر که وجوب انک وصف خاصیدر مرتبه
 خامسه احدیه جمع جمیع تعینات انفعالی در انک
 شائدند در تأثر و انفعال و بو مرتبه کونی امکانیه در
 و مرتبه سادسه تفصیل مرتبه کونی در که مرتبه عالمدر
 بویکی مرتبه انک عرضی ظاهر علم اعتبار ایه در که امکان
 انک لوازمند در و اول ایه حقایق و اعیان ممکنات
 صورنده کذیسنک کذیسنه تجلیسندن عبارت در
 پس فی الحقیقه وجود بردن زیاده و کدار و بو حقایق مرتبه
 و مراتب جمله سنده ساری و عین مراتب و حقایق
 تفصیل مرتبه واحدیت و برل چونانکه بو مراتب
 و حقایق اول مرتبه ده اول مرتبه انک عینی ابدل
 حبث کان الله ولم یکن معه شیء و لقد جاد مولانا
 قدس سره فی نظم هذین الرباعین فی الباب المذكور **رباعی**

بر لوح عدم لوح نور قدم لایح کردید کس درین سر مجرم جزا نیست
 حق را مشرجه از عالم ^{این} بزرگ عالم در حق حقست و حق در عالم ^{این}
 رباعی آخر هستی که ظهور میکند در هشتی خواهی که بری بحال وی در ^{این}
 رو بر سر می حجاب بین که ^{حسنان} می وی بود اندر و ^و وی در ^و وی
 لایحه حقیقه الحقایق که ذات الهیدر تعالی شأنه جمله
 اشیا ناک حقیقت در و هر بر شی اکامستند در وحد
 زائده واحد در عدد ای چون انده یول یوقدر اما
 صرا تبه تجلیات متکثره و نغیبات متعدده اعتباریه
 کوره تاره حقایق جوهریه متبوعه و تاره حقایق
 عرضیه تابعه اولور پس بر ذات صفات متعدده
 واسطه سببه متعدد و متکثر کوز و کور و فی
 الحقیقه عین واحد که اصلا تعدد و تکثری قبول آتیز
 قدس الله سرناظم هذا الرباعی حیث اجاز فی المقال رباعی
 ای بر سر حرف این وان تازه خط پندار روی دلیل ^{سخت}
 در جمله کائنات بی سهو و غلط یک عین ^{فقط} فحسب دان و یک ذات

۱۱۴
 لایحه و بوعین واحد نغیبات و تقیدات مذکوره دت
 تجرد و اطلاقی اعتباری به حقد و تقیدات تبسی
 جمعیله خلق و عالم در پس عالم حقت ظاهریدر و حق
 باطن عالم عالم ظهور در مقدم عین حق ایدی و
 حق ظهور در نصبره عین عالم اولدی بلکه فی الحقیقه
 بر حقیقت در که ظهور و بطون و اولیت و آخریت الیک
 نسب و اعتباراتند در هو الاول و الاخر و الظاهر
 و الباطن و لقد جاز من قال هذا الرباعی بلسان الفارسی رباعی
 بر شکل بیان ره زن عشاق حقست لایحه اعتباریه و هما فاق حقست
 چیزی که بود ز روی تقید جهان والله که همان وجه طلاق حقست
 لایحه حضرت شیخ رضی الله عنه فص شعیده بیان
 بیور در که عالم عین واحد در اعراض مجموعه در عبارتند
 تجرد انقاس و انات الیه متجدد و مقید اولور هر آن ده
 بر عالم عدمه کیدر و آنک مثلی وجوده کلور اکثر عالم
 بودند غافلدر که کما قال سبحانه بل هم فی لیس من خلق جده

و از باب نظردن بر کسبه بود که مطلع اولدی الا اشاعرة
 بعض اجزاء عالمده که اعراض در حیت قالوا الاعراض
 لا تبقى زمانین دیگر حسابیه که سوفسطائی در بیکله معروف
 لرجله اجزاء عالمده حواه جواهر اولسون و حواه اعراض
 بود یکی فوقه هر بر روی من وجه خطا قبلدیر اما اشاعرة
 خطاسی بود که حقیقت وجود دن بشقه جواهر
 متعدده اثبات الیدیلر و اعراض متعدده متبدله بی اثره
 قائم دیدیلر بیلدیر که عالم جمیع اجزاسیله یوقدر مکر اعراض
 متعدده متبدله مع الانفاس والانات که عین واحده
 جمع اولمشدر و هر آنده عیندن زایل اولور لر و انوار امثال
 اولانده اول عینیه متلبس اولور لر اما تعاقب امثال واسطه
 سیله ناظر غلطه روشیور و ظن ایدیور که اول امر واحد
 مستمر در کما بقول الاشاعرة فی تعاقب الامثال علی العرض
 من غیر خلوان من شخص من العرض مماثل للشخص
 الاول فیظن الناظر انها امر واحد مستمر طیب الله روح

18
 العارف الجمی کیف نظم هذا الرباعی **رباعی**
بحرست نکلنده نه افرایده امواج در و رونده و آسیده
عالم جو عبارت از همین امواج است بنور و زمان بلکه دوان پانته
 اما سوفسطائیک خطاسی بود که مع قولهم بالتبدل فی
 العالم باسره متبدله اولمدیلر که بوضوح و اعراضه متلبس اولان
 بر حقیقتی که هر آنده تلبس ایدوب دور یور ناظره نظریه
 متعدد کوز و کیور و اول حقیقتک مراتب کونیه ظهوری
 بوضوح و اعراض ایلر در چونایچه صور و اعراض و جوی
 خارجه انکله در لیس الا رحم الله الجمی فی نظمیه هذا الرباعی
سوفسطائی که از خود بی خبر است گوید عالم خیالند که در است
ارای عالم همه خیالست ولی پیوسته در و حقیقت جلوه گزینست
 و اما از باب شهود عندنده معاینه که حضرت حق و وجود
 مطلق هر آنده تجلی اخره متجلیدر و تجلیسندده اصلا و قطعاً
 تکرار یوقدر یعنی یکی آنده بر تعین و بر شأن ایلر متجلی
 اولمیور بلکه هر نفسده تعین اخره ظاهر و شأن دیگر ایلر

متجلیدر اگر بو معنی مذبور ایچون برهان استر این
 فوان شریفده کل یوم هوقی شأنه مر اجعت الیه بو معنی
 سکا کونجه افاده الیر و بو معنائک سری بودر که حق
 سبحانه و تعالیٰ انک اسماء مقابله سی واردر بعضی لطیفه
 و بعضی قهریه و جمله سی کند و اینسنده عاملدرو هیچ
 برینه تعطیل جائز کلد پس حقایق امکانیه دن بر حقیقت
 حصول شرائط و ارتفاع موانع واسطه سیله مستعد
 وجود اولسه رحمت رحمانیه بی رفعة بولور و انک
 استعدادیه کوره افاضه وجود الیر و ظاهر وجود
 اول حقیقتک احکام و آثاریه تلبسی واسطه سیله تعین
 خاص الیه متعین اولور و اول تعین حسبیه متجلی و ظاهر
 اولور و اول آنده قهر احدیت که مقتضی اضمحلال نفیاً
 و اثباتاً کثرت صوریدر رفعة تعین مذکور دن اول متعینه
 انسلاخ و یروور و اول آنده رحمت رحمانیه تعین اخذ که
 تعین سابقه مماثلدر متعین قیلور و قهر احدیت

اول

اول آنده انک تعینک مضحل ایدر هکذا الی ما شاء الله
 پس ایکی آنده بر تعین اوزره تجلی واقع اولور و آنده بر
 عالم عدمه کیدر و انک مثلی وجوده کلور اما محجوب
 تعاقب امثال و تناسب احوال سببیه ظن ایدر که عالمک
 وجودی بر منوال اوزره و ازمنه منوالیه ده بر
 حال اوزره در و لقد جاد من قال هذا الرباعی
 سبحان الله نعمی خداوند و در مستجمع فضل و کرم رحمت وجود
 در هر نفسی بر جهانی بعد م آرد و یکی چوان هم نام وجود
 لایحه عالمک عین واحده ده که حقیقت وجود در اعراض
 مجتمعه اولسنیک دلیلی بودر که هر قدر حقایق موجودات
 تحدید ایدیور لول انک تحدیدنده اعراضدن بشقه
 بر شئی ظاهر اولیور مثلاً دیور لول که انسان حیوان
 ناطق و حیوان جسم نام حساس متحرک بالاراده و جسم
 جوهر قابل الابعاد الثلث و جوهر موجود لافى الموضع
 و موجود ذات که التحقق و الحصول پس بو حد و در لره

هر که مذکور اولدی اعراض بیلند در الا اول ذات
 مبهم که بو مفهوم مانده ملحوظ در زیر که معنی ناطق
 ذات له النطق ومعنی نامی ذات له النطق و هکذا فی
 البواقی و بوزات مبهم عین وجود حق و هستی مطلقه
 ذاتی الله قائم و بواغراضه مقوم در سؤال اگر
 دینلسه که بو مفهوم مانده فصول دکلر بلکه فصولک لوزمید
 لر و بونلر الله فصولدن تغییر بیور لر چونکه بولور انک
 غیر یله و یا بولر الله که بولور دن اخفی اولسون حقایق
 فصولدن تغییر یختی که ممتاز اولسونلر ماعدلر دن
 ممکن دکلر جواب بزرگز که بو مقدمه منع و کلام
 نامسمو عدد و علی فرض التسليم اگر چه جوهره نظر ذاتی
 اولسه هم عین واحد قیاسا عرضی اولور زیر که اگر چه
 جوهره حقیقت کوره داخل اولسه هم اما عین واحد
 خارجدر و انکله قائم سؤال و اگر دینلسه که عین
 واحد دن بشقه بوراره امر اخر وار در جوهری

جواب

جواب و بزرگز که بو دعوی درجه اعتبار دن غایت
 سقوطده در چونکه بر دعوی بالار دلیل علی الخصوص
 وقتی که کشف ارباب حقیقت که مشکاة نبوت دن
 مقبسد رانک خلافت شهادت و برر و مخالف
 معترض اقامت دلیلدن عاجز و الله یقول الحق
 و هو یرد السبیل احسن الله ثلونا حاجی قدس سره
 غایة الاحسان کیف نظم هذه الابیات و کیف اجاره فی الضمیر **رباعی**
تحقیق معانی ارباب حجوی بی رفع قیود اعتبارات حجوی
خواهی بای ز غلت جبل شفا قانون نجات از اشارات حجوی
رباعی آخر کشتی بوقوف بر موقف قانع شد قصد مقاصد و مقصد قانع
هرگز نه شود تا کنی کشف حجب انوار حقیقت از مطالع طالع
رباعی آخر در رفع حجب کشتی در جمع کتب کتب کتب می شود کشف حجب
در طی کتب کجا بود نشان حجب طی کن همه را و عدل الله و رب
لا یحیه اعظم حجاب و اکشف نقاب جمال و حدت حقیقی
تفصیلات و تعدد اندر که ظاهر وجود ده احکام و آثار

اعیان ثابته واسطه سبيله واقع اولش و اعیان ثابته
 کندی که حضرت علمده که باطن وجود در قائمدر و
 مجزیه اولیه کوز و کشکه اعیان خارجیه موجود اولش
 و بویه اعتقاد ایدیه و حال آنکه وجود خارجی
 قوی و سی مشا برینه بویه و اصل اولش و همیشه عید
 اصیلر نده باقیدر و بوند نصیره هم بویه قاله جقدر
 و الاحتمال لازم کلور تعالی الله و تقدس عما لایلیق بذاته
 و اشیا الیه که موجود و مشهور در حقیقت وجود در
 لکن اعیان ثابته نیک احکام و آثار برینه تلخیص اعتباریه
 و اما جهت تجردی اعتباریه دکل چونکه بوجه تدن
 بطون و خفایانک لوازمند ندر پس فی الحقیقه حقیقت
 وجود الان وحدت حقیقی اوزره در که از لایله
 و هم بویه قاله جقدر و اما نظر اعتباریه صور کثرت
 و احکام و آثاره احتیاجی سببیه متعین و متعین
 ظاهر اولور و متعدد و متکثر کور بنور طیب الله و قد
 قال

قال هذا الرباعي بالعبارة الفارسی فی هذا المعنی رباعي
 بحر است وجود جوادان موج زنا ان بحر ندیده غیر موج اهل جوادان
 از باطن بحر موج بن کشته عیان بر ظاهر بحر و بحر موج نهان
 لایحه هر وقت که برستی بر شیده کوز و کور ظاهر بشقه
 و مظهر بشقه در وینه هر مظهر دن کوز و کش شقی
 صورت و شجدر ذات و حقیقت دکلر الا الحقایق
 المطلقة چنانچه اجسام مصیقله مشهور در هم
 چون وجود حق و وارلق مطلق که هر بره ظاهر در
 عین مظاهر در و هر بر مظاهر در ذاتله ظاهر در صورت
 و شج ایه دکلر زیر که اطلاق جهندن ظاهر و تقید
 سبیدن مظهر در کما انشاهد فی الحقیقه المطلقة الانسانیة
 و لقد احسن من قال هذا الرباعي فی هذا المعنی رباعي
 ای آینه را در مجلا صورت تو بک آینه کس ندیده بی صورت تو
 فی کیم زلف در همه آینه ها خور آمده بدیدی صورت تو
 لایحه حقیقت وجود جمیع شیون و نسب و اعتبارات

ایله که جمله موجودات را که حقایقید را هر چه موجودات
 حقیقتی سارید را آنرا چون دیشتر که کل شیء فی
 کل شیء کاشن را صاحبی قدس سره بو
 معنا ایچون ارشاد بیور مشر که **بیت**
دل هر قطره را کرد شکافی برون ایدار و صد بحر صافی
 یعنی هر برتین قلبی یا رسن یوز بحر صافی شده
 کوز و کیور و مولا نا حضرتی زیاده جبرور با عید تفصیل
 رباعی هستی بود ذات خداوند عز و جل ایشاهم دروید و وی در همه
 این است بیان آنکه عارف گوید باشد همه چیز مندرج در همه
لایحه هر فعل و قدرت که ظاهر و مظاهر در صادر
 کوزینور فی الحقیقه مظاهر در ظاهر اولان حقدن
 صادر در مظاهر در دکلر حضرت شیخ رضی الله
 عنه حکمت علیه فصوصده بیور که لا فعل للعين
 بل الفعل لربها فیها فاطمنت العين ان یضاف الیها فعل
 پس نسبت قدرت و فعل بنده ایچون آنکه صورتی

ظهور

ظهور حق سبیلده در اما کدی نفسی جبر شدن دکلر
 اگر بگویم کلمات کشفیه به قناعت قلرباسک والله خلقکم
 وما تعملون ای شریفه سنی قنات ایله و وجود و
 قدرت و ففلاک حقدن بیلوب فراغت ایله طیب
 الله سر مولانا کیف احادیثی نظم هذه الرباعیات رباعی
 از ماهم بحر ونستی مطلوبست هستی و تو بقش زما سلبست
 این اوست بدید آمده در صورتها این قدرت و فعل را نامانوست
 رباعی اگر چون ذات تو منقش می صاهش از نسبت فاعل خود را خشن
 شیرین منقش شو من روی ترش ثبت العرش و لا ثم انقصی
 رباعی اگر و صافی خود بر غم حاسد تاکی ترویج چنین قناعت کا سب تاکی
 تو معدوم خیال هستی از تو فاسد باشد خیال فاسد تاکی
لایحه پس معلوم اولدیکه صفات و احوال و افعالیکه
 مظاهره ظاهر در فی الحقیقه مظاهره ظاهر اولان
 حقه مضافدر پس اگر احوال مظاهر در بر نقص
 و شر واقع اولسه امر حرکتی سبیلده در زیر که

وجود من حیث هو خیر محض در و هر امر وجودی که
 اندن شرم تو هم اولیور البته امر وجودی اخرا
 عدمی سببیه در فاما اول امر وجودی نیست امر
 وجودی واسطه سببیه دکلدر و معلوم اولیو که
 وجودی خیر محض لغو حکما دعوی ضرورت
 قیاسی و انک توضیح چون قاج مثال کنور مشر و بیشتر
 مثلا بر اثاره مضرب و شر در و شریتی اثاره کو در
 اما کیفیاتن بر کیفیت اولیو چون دکلدر زیراکه
 اول جهندن بر کمالدر بلکه انک شریتی اثار
 کماله ایریتم کردن مانع اولدیغند در کذلک قتل
 مثلا شر در لکن شریتی قاتلک قتل قدرته یا التک
 قاطعینه یا عضوک قطعه قابلیت نسبت دکلدر
 بلکه بوجه تندن در که حیاتک زواله سبب اولش و
 بواحد میدر وجودی دکلدر پس قتل
 شریتی عدمی تندن نشیان قیادی و بو مضمون

23
 مولانا حضرت نوری رشته نظمه کوزل جکشو رباعی
 هر جا که وجود کرده سیراستای دل میدان بقی که محض خیراستای
 هر شری عدم بود عدم غیر وجود پس شری هم مقضای غیراستای دل
 لایحه شیخ صدر الدین قنوی حضرت نوری کتاب نصوص
 بیورر که علم وجوده تا بعدر و هر حقیقتکه وجوده
 متصفدر علمه هم انصافی واردر و علمک تفاوت
 حقایق قبول وجوده کمالا و نقصا تفاوت
 حسبیه در پس قنوی حقیقتکه علی الوجه الاكمل
 وجوده قابلدر علمه هم بوجه اوزره قابلدر وقعی
 حقیقتکه علی الوجه الانقص وجوده قابلدر علمه
 هم قابلیت بویه جه در و بوتفاوتک منشائی غالبیت
 و مغلوبیت احکام وجوب و امکاندر هر حقیقتکه
 احکام وجوب غالبدر وجود علم کاملدر و هر حقیقتکه
 احکام امکان غالبدر وجود علم ناقصدر علی
 تفاوت الدرجات و شیخ حضرت نوری کلامه علمک

ذكره تخصیصی تمثیل ایچوندرو اولاجیم کمالات تابعه
 مثل حیات و قدرت و غیرهما ایچون هم بوحال و در
 و بوطائفه علیه نك رجاللرندن بعضی بمشركه افراد
 موجود اذن هیچ بر فرد صفت علمدن خالی دكلار اما
 علم ایکی قسمه منقسمد بر قسمی اولدر كه عرفده علم
 دیر بر و قسم اخری بودر كه عرفده علم دیر بر و بویکی
 قسم هربری ارباب حقیقت عند نده علمد رزیرا كه بر
 طائفه علیه علم زاتيك جمیع موجودات سرانینی
 مشاهده ایشلر و ایدیورلر مثلاً صونك جریانی
 علمك قسم ثانینی قیلند ندر و عرف حبسیله صوبه
 علم دیرلر اما كوزیکيور كه یوكسکی الحق بر دن تمیز
 ایلر یوكسكدن عدول ایلر یوب الحق جاننده میل ایلر
 کیدر و جسم متخلله نفوذ ایدوب جسم متکافئ
 نرطب قیلر کج و غیر ذك پس انك جریانی قبالك
 قابلیتی مقتضاسیجدر و بوصف علمك مقتضایه

اما بمرتبه ده علم صورت طبعیده واقع اولمشد و بویک
 قیاس ايله سرایت علمی تمامی موجوداتده بل سرایت
 جمیع کمالات تابعه وجودی كافه اشیا
 مولانا حضرت تری بور باعیده کوزل بیان بورد مشلر
 هستی بصفاتیكه در و بودن ان دارد سران در همه اعیان
 هر و صفت و عینیکه بود قبال ان بر قدر قبول عین کشته است عین
 لا یحده حقیقت وجود جمیع اشیا نك روانه اطلاق
 حبسیله سرایت ایش اولیله سرایت كه اول روانه روانه
 عینی اولمش چنانكه اول روانه انده انك عینی ایدیلر
 كذلك انك صفت کامله سی کلیت و اطلاق ايله جمیع
 صفات موجوداتده ساریدرلر اولیله سرایت كه انك
 صفتلر نده صفتلر عینی اولمش چنانكه انك صفتلر اول
 صفات کامله ده عین صفات کامله ایدیلر مثلاً صفت
 علم عالم جریانی علمی ضمیمه عین علم جریانی
 و عالم کلیاتك علمی ضمیمه عین علم کلیات و علم فعلی

و انفعالی ضمنده عین علم فعلی و انفعالی و علم ذوق
 و وجدانی ضمنده عین علم ذوق و وجدانی در تا
 غایب تیکه علم موجودات ضمنده که عرفا کما علم اطلاق
 اولم نور انوار حالته مناسب علمده عند رب و بویکا
 قیاسدر سائر صفات کمالیه و الله در قال هذا الرباعی بلسان الفارسی
 رباعی ای ذات نور در ذات عباساری **اوصاف نور در صفات انوار**
وصف توجردات مطلق است مابست در ضمن مظاهر از تقید عار
لایحه حقیقت وجود حضرت ذات در جل و علا و شیون
 و اعتبار لری انک صفاتید روانک کذیسنه اظهاری
 متلبسا برده النسب و الاعتبار انک تأثیر و فعلیدر
 و تعبیتیکه بواظها و اوزره مرتبدر لر انک اثاریدر
 طیب الله قال هذا الرباعی کیف نظم فی هذا المعنی **رباعی**
خود را بشیون ذاتی آن پرده نشین شد جلوه از مظاهر ذوق و دین
زین نکته که کفتم ای طلبکار یقین ذات وصف و فعل و از حیثیت
لایحه کلام حضرت شیخ رضی الله عنه بعض مواضع

فصوصده بوی مشعکه اعیان ممکناتک وجودی
 و کمالیتیکه وجوده تا بعدر حضرت حقّه مضافدر
 جل ذکره و موضع اخرده بوی مشعکه انچه حقّه
 مضافدر افاضه وجود در عبارتدر فقط اما توابع
 وجود مقتضیات اعیاندر و بویکی کلامک توفیقی
 بویله در که حضرت حق جل ذکره ایچون انکی تجلی
 وار در بری تجلی علمی غیبیکه صور اعیان و قابلیت
 و استعدادات اوزره کذیسنه ظهور از لیسند
 عبارتدر صوفیه کرام قدس الله اسرارهم بوجلیدن
 فیض اقدس تغییر بورد مشر و بری تجلی شهادی وجودی
 در که فیض مقدسی تغییر اتمشار و بوجلی ظهور
 وجود حقدر عبارتدر لکن اعیانک احکام و
 اثار بیه انصباغ جبریه و تجلی ثانی تجلی اوله مرتبدر
 و کمالیتیکه تجلی اول الله قابلیت و استعدادات
 اعیانده تعبیه اولش تجلی ثانی در بیه سببه ظهور

کلمه یعنی تجلی ثانی اول کلمات ایچون مظهر در واقع جاد من
 قال هذا الرباعي بلسان الفارسی حیث قال **رباعی**
 یک وجود تو نقش بسته صد گونه کدایک وجود نصیب هر کی دانه **جدا**
 ان وجود نخستین از لا بود بران **این وجود پسین راست تر باشد**
 پس اضافه وجود و کلمات تابعه وجود حق ایچون
 مجموع تجلین اعتباریه در و اضافه وجود حق ایچون
 و انواع وجود اعیان ایچون تجلی ثانی جبرئله در زیر
 اعیان اوزره تجلی ثانی سبیله صرب اولیور الاضافه
 وجود و اظهار کمال است که تجلی اول مفضا سبیله اوزره
 مندرج ابدی بل فقط پس الاچون مقصور بود عبارت اول
 و مطلوب بواسطه اوردن حضرت حق جل ذکره نیک
 سر حاضر سنه و انک نور مطلق و صفات کمال الیه
 جمیع مراتب وجود در سر بانه تنبیه و تعلیم ابدی
 تا که سالک را که طریق مستقیمه صاحب انتباه
 و طالب الیه که مطلبیدن اکاهدر لر هیچ بر ذلک مشاهده

جمال زانند زائل اولیه لر و ظهور هیچ بصف ایه
 کلمات صفاتند غافل قائمه لر و بوتیه ایچون
 قاج مخدرات معاینه زیور الفاظ ایه صریح
 و محلی و محلی عبارات ایه محشی و محلی اولی یعنی حاله
 منصفه صفحه بیان جلوه کرا و لدی و پرده
 غیبیدن میدان ظهوره کلاهی کافی و وافی ایدی
 لاجرم رهروان قلم مشکین سیار غدر
 جولان البیوب بو مقدار اکتفا قیادی
 و بو قاج رباعیه که فارسی لسانی اوزره
 مولانا قدس سره تنظیم بود مشهور ختم ابدی **ع**
 جامی تن زن سخن طرازی تاکی افسون کری و فسانه سازی تاکی
 اظهار حق با سخن هست خیال ای ساره دل این خیال بازی تاکی
 و با خرا تاکی وجود رای کردن افکار خروشا بکدم شوا این هرزه در ای جامی
 کجینه درهای حقایق نشوی مادام که چون صدف نگردهای همه
 و با خرا ای طبع ترا گرفته و سوسن سخن میدار که اهل دانشی با سخن

مکشای زبان بکشف اسرار وجود که این دانش در سفسه بالما سخن
عجایبی که غایت فایده چاک بکشف آلوده ممکن ضمیر پاک سخن
چون لال توان بود در کوچه پس ازین لب بکشای بنطق خاک بدین
و بود رساله اسمک تحفه الاخوان فی معرفه سر حاطه

یزدان قولادی والسلام علی من اتبع الهدی

والتم متابعه المصطفی علیه من الصلوة

افضلها ومن التحیات اکملها

حرر فی ثلث الاخیر من

زی القعدة فی سنه

فی ناحیه الیمین

یعقوب که نه خانقاه اهل اندر نه عالم و قدر در و نه واقف بید

هم فاتحه هم خاتمه سی جمله سی سن فاتحه بالخیر رب و اختم بالخیر

ایها الطالب الکی معلوم کن اولسونکه وجود حق سبحانه

و تعالی نک اثر اعیان ثابته ده نسبت ظهورده در یعنی

اعیان احوالیه عین ظاهر ایدر اول کیفیت اوزده که

علمده ثابت ایدی بلا زیاده و لا نقصان و اثر اعیان

ثابته وجود حقه ذات وصفاتی متعین و تقیدید

زیرا که وجود فی نفسه مطلق و غیر مقید و غیر متعید

و فقا که وجود اعیان ثابته دن عین احکامیه منضیع

اولسه متعین و مقید اولور وافی تعین و تقیدی

حسیله اسماء وصفاتی هم متعین و مقید اولور چونکه

ظهور اسماء وصفات اعیانی استعدادی حسیله

و شبهه سر در که هر عینک استعدادی بر نوع تعین

و تقیدی اقتضا ایدر کرک داند و کرک اسماء وصفات

اولسون و فقا که بویله بیلک ایسه یقین و جزم ایلکه

موجودات ممکنه مظاهر و صور اسماء وصفات

الهی در لور و هر بر لرنده ظاهر مقدار قابلیتاری

ÖZ GEÇMİŞ

ÖZ GEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Feyza Nur KARAAĞAÇLI		
Doğum Yeri ve Yılı	Trabzon- 1991		
Medeni Durumu	Bekar		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	-		
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lisans	2009	2013	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Yüksek Lisans	2014	2019	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doktora			-
Çalıştığı Kurum (/lar)		Başlama - Ayrılma Yılı	
1. Ata Eğitim Kurumları		2015	2016.
2. Yukarı Dönerdere Çok Programlı Anadolu Lisesi		2017	-
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar			
Aldığı Ödüller			
İletişim (eposta)	fyz.nr@hotmail.com		